

LIGET

2025-9
szeptember

TARTALOMJEGYZÉK [XXXVIII. évfolyam 9. szám]

SZÓ-BESZÉD

Tevesz László ROCK 'N' ROLL ÉS DEMOKRÁCIA	4
Bene Zoltán ELTÚNÜNK-E OLVADÁSKOR?	19
Kovács Gábor A TÖRTÉNET NYOMÁBAN	25
Ács József JÓZSEF ATTILA GYÁSZOL	31
Nacsinák Gergely András AZ ARANYMADÁR 2. rész	40
Lackfi János FIGYELJ KARESZ	71
Vörös István AZ EGYETEMSZIGET [20]	75
Kiss Dániel NÉLKÜLETEK	84
Taizs Gergő 3,14	87
Nacsinák Gergely András GRIFFEK HÁZA	89

WORLD PRESS PHOTO

Cselik Ágnes | **SZÍVEM** 110

Taizs Gergő | **NEGATÍV TÉR** 114

Kapitány Máté | **ÖRÖKVÍZ** 116

Maczák Orsolya Rita | **VISSZAPILLANT** 123

Csury Balázs | **CAPET LAJOS A CHARENTONI** 127

ELMEGYÓGYINTÉZETBEN

Vörös István | **NAGYSÁG** 133

Kiadja | Liget Műhely Alapítvány
1122 Budapest, Kíssvábhegyi út 4-6.
info [kukac] ligetmuhely.com

ISSN 1789-4980

Alapító szerkesztők | Levendel Júlia, Horgas Béla
Felelős szerkesztő | Horgas Judit
Tervezőszerkesztő | René Margit
Olvasószerkesztő | Bognár Anikó
Tudományos lektorok | Kiss Lajos András, Victor András

Tevesz László

ROCK 'N' ROLL ÉS DEMOKRÁCIA

[SZÓ-BESZÉD]

2025-09-04 | ESSZÉ, SZÓ-BESZÉD

Rovatunkban olyan műalkotásokhoz vagy műrészletekhez kértünk szerzőinktől jegyzeteket, amelyek a nyelv és a beszéd témáját járják körül.

Bonyolult társalgási helyzetben („kommunikációs szituációban”, „szócsereben”) igyekszik újraírni („újra(meg)beszélni”) a három szó, a *szavadat ne feledd!* felszólító módú kérés a beszélgetés feltételeit. Megakasztja, jogosítványt kér az átvételére, s bár jelzi, hogy majd visszaadja a szót, a Másik memóriájára bízta a későbbi folytatás

lehetőségét. Ez utóbbiban semmi rendkívüli nincs. De nekem különös, hogy ez a többé-kevésbé bevett, frazeológiai egységgé vált fordulat – ahogy például a *beleegyezését adja*, a *világot jelentő deszkák*, vagy a *kutya baja* – a használt nyelv, azaz a beszéd alapegységét a szó-ban, és nem például a mondatban látja.

„Mondatodat ne feledd!": nem hangzik feltétlenül különösnek, de sokkal inkább használnám a „szavadat"-változatot. A „beszédedet ne feledd!" viszont már egészen mást jelent. A *szavadat ne feledd!* ugyanis az ún. „frazeológiai szócsoport" kategóriájába kívánkozik, azaz a jelentéstani, mondattani, alaktani, vagy a szavak behelyettesíthetősége révén mutatkozó kötöttség még kevésbé erős. Erős belső összetartó erővel rendelkező szócsoportok az ún. „szójárások" (*Pálinkás jó reggelt!*, és nem pl. *Boros/konyakos/sörös jó reggelt!*; *farkasordító hideg*, és nem pl. *farkasordító meleg*"), vagy a „szólások" (*szóvá tesz*, *anyámasszony katonája*; *saját szakállára*), ahol pl. a „mondattá tette a hibát", az „apámuram katonája", a „saját bajuszára", és effélék a megszokott, önálló jelentésre együtt szert tévő szókapcsolatoknak legfeljebb a paródiáiként értelmezhetők.

(Kállay Géza: *Az „elfelejtett szó"*, 2017)

A Liget felkérésnek azért örülök különösen, mert magamtól nem nagyon jutna eszembe nyelvfilozófiai fejtegetéseket olvasni – pedig érdemes. Ha számomra kissé idegen is ez a tudományterület, Kállay szövege követhető – és merengésre késztet.

Különösen tetszik, hogy a szerző a popkultúrát is bevonja vizsgálódásai körébe, az LGT *Elfelejtett szó* című dalát elemezve. A dalszöveg szerzőjéről, Adamis Annáról Kállay azt írja: „messze kitűnt korának szövegírói közül verseinek igényes líraiságával és meghökkentő, töprengésre serkentő jellegzetességeivel.”

Érdekes, hogy az angolszász „60-as évekkel” ellentétben a magyar „beat korszak” nem vált ideológiai csatározások tárgyává. Pedig annak idején Csegey Dénes lázas szenvedéllyel vetette magát a témára. Az író 1983-ban napvilágot látott esszéje („... és most mi itt vagyunk”) a Cseh–Bereményi szerzőpáros erényeit méltatja, ellenben a magyar könnyűzenei élet többi szereplőjéről igen lesújtó kritikát ad. Csegey szerint egyedül Cseh Tamásék mertek nyíltan leszámolni a nemzedéki illúziókkal,

szembenézni az ifjúsági lázadás kudarcával és a történelemformáló társadalmi cselekvés lehetetlenségével. A magyar beat összességében nem szervült magyar nyelvű kultúrává – így a borús látélet –, behódolt a szórakoztatóiparnak, sikeres üzleti vállalkozássá silányult. A sztárstátusba emelkedő legtöbb magyar együttes „sekélyes, primitív áligazságok, tévedések, cinikus bemondások tömegét okádtá hallgatóságának, táborának áhítatos arcába”.

Csengey is elismeri Adamis kiemelkedő tehetségét, akárcsak Bródy Jánosét, összességében mégis igen rossz véleménnyel van róluk. Adamis túlstilizál – írja –, a kezdetben szókimondó Bródy sokszor közhelybe fulladó szövegeket ír, és igen korán kompromisszumot kötött a szórakoztatóiparral.

tömör vélemény

Mondanom sem kell, Csengey kritikájával nem értek egyet. A Cseh-Bereményi szerzőpáros nagyszerűségéhez nem fér kétség, de alkotásaik és a többieké között korántsem volt akkora kontraszt, mint amekkorát az esszé ábrázol. Különösen Adamis és Bródy „lehúzása” méltánytalan. Az LGT szövegírójáról Kállay tömör véleménye hitelesebben fogja meg a lényegét; az Illés és Fonográf dalnokáról pedig Stumpf András írt kiváló esszét (*A magyar dal apja*).

De Csengey elemzése nemcsak a torzító kritika miatt problematikus, hanem mert saját nyelvközpontú szemléletét igyekszik ráerőltetni az ellenkultúra valóságára. Holott a hatvanas években lezajló változások forrását nyelv alatti, atavisztikus síkon kell keresnünk: a ritmusban és mozgásban, a zenében és a táncban. Itt nemcsak az ősi közösségi rítusokat megidéző rockkoncertekre gondolok, hanem a történelmi korokon átívelő, egyetemes motívumokra. Persze kár lenne tagadni a szövegközpontú angolszász könnyűzenei dalszerző-előadók kultúraformáló szerepét. Lou Read, Neil Young, Joni Mitchell költői magasságokba jutott; Bob Dylan életműve irodalmi Nobel-díjat érdemelt. A kutya mégis másutt van elásva.

A nyugati civilizáció története akár az egymásnak feszülő különféle archetípusok dinamikus kölcsönhatásaként is leírható, ahogy ezt Nietzsche fejtegette az antik művészet kapcsán. A görög mitológia alakjai önmagukon és korukon túlmutató jelentést hordoznak. Zeusz, Héra, Apollón, Pallasz Athéné: az intézményes rend, a törvényesség, a racionalitás, a tudományok, a filozófia, a képzőművészetek és a mesterségek világa. Poszeidón, Arész, Dionüszosz, Aphrodité: a zabolátlan életöröm, az ösztönösség, a szenvedély, a szexualitás, a zene, a tánc, a lázadás ereje. A civilizált nyugatot univerzálisnak gondolt normarendszerek hozták létre: az antik bölcsélet, a római jog, a zsidó-keresztény erkölcs, a felvilágosult éskultusz és a modern

alkotmányosság; és korról korra felforgató erők termékenyítették meg: formabontó dalnokok, zenészek, a misztérium, a karnevál, a vágánsköltészet, a byroni romantikus világszemlélet, az avantgárd – és a rock 'n' roll.

Az 50-es évek amerikai és brit mindennapjaira a merev intézményes rend nyomta rá a bélyegét. A pogány eredetű népi szokások, rítusok, ünnepek karneváli világát – a „régivíg Angliát” – a 17–18. században felszámolta a protestáns egyház; a felvilágosodás és az ipari forradalom szellemében megreformált intézmények – az állami adminisztráció, az iskola, a sorkatonaság, az iroda, a gyár – a társadalom tagjaiból hasznos, lojális, normakövető polgárokat igyekeztek faragni. A szexualitás tabu volt, különösen a nők számára, akiknek a családi életben alárendelt szerep jutott. Az angol társadalmat az osztályviszonyok, az amerikaiak a faji szegregáció tagolta. Az egyháznak még komoly befolyása volt, de a vallás már elveszítette közösség- és világképformáló hatalmát. A közgondolkodást a töretlen technikai fejlődés materialista hite uralta.

fehér négerség

Az 50-es évek mechanikus rendjével szemben a beat mozgalom lázadt fel először. Hemingway szellemi örökösei az irodalom területén léptek fel, de igazán formabontó nem a művészetük volt, hanem az attitűd, amit Jack Kerouac *Úton* című regényének főhőse képviselt, a filmvásznon pedig James Dean és Marlon Brando testesített meg. Ezt az úgynevezett hipszter stílust Norman Mailer „fehér négerségnek” nevezte, mondván, korábban csak a társadalom peremvidékére szoruló fekete férfiak voltak képesek kivonni magukat az uralkodó amerikai kultúra merev szabályai alól.

A fojtogató civilizációs normákat az ifjúság a mindennapi élet monotonitását megtörő könnyűzenei rítusok keretében rázhatta le magáról. Az 50-es években éppen még csak bontakozó nemzedéki rebellió elsöprő erejét a rock 'n' roll adta, ami a fekete blues energikusságát, spontaneitását és szexuális töltetét oltotta be az amerikai könnyűzenébe. Ez a felszabadító műfaj elemi hatást gyakorolt férfiakra és nőkre, feketékre és fehérre, munkásokra és középosztálybeliekre.

Az amerikai rock'n'roll koncertek olyan eleven közösségi rítusok lettek, ahol a rendfenntartó erők képtelenek voltak megakadályozni a táncoló feketék és fehérek keveredését. Noha a fekete zenészek még sok éven keresztül másodrangúnak számítottak a fehérek mögött, hatásuknak nem lehetett gátat szabni. Különösen, hogy a fehér előadók is átvették a belőlük áradó energiát. Jerry Lee Lewis a zongoraszékkel együtt a bevett viselkedési normákat is felrúgta; a szexuális forradalom első hullámát Elvis erotikus csípőmozgása keltette.

A rock'n'roll brit változata, a beat ugyancsak az amerikai Dél, a „kitaszítottak” zenéjéből merített ihletet. A liverpooli pinceklubokban, kocsmákban és garázsokban kibontakozó új műfajt fiatalok százai úzték és ezrei élvezték. A londoni bandák egyenesen az ősforrásig nyúltak vissza: közvetlenül a fekete blues hagyományához kapcsolódva pengették vadul a húrokat. A média reflektorfényébe kerülő befutott brit együtteseknek elvülhetetlen szerepe volt abban, hogy Muddy Waters, BB King, Chuck Berry és Little Richard ikonná vált a szigetországban. Ez a fontos fejlemény közvetve erősítette a polgárjogi mozgalmak társadalmi hatását, hozzájárult a feketék emancipációjához.

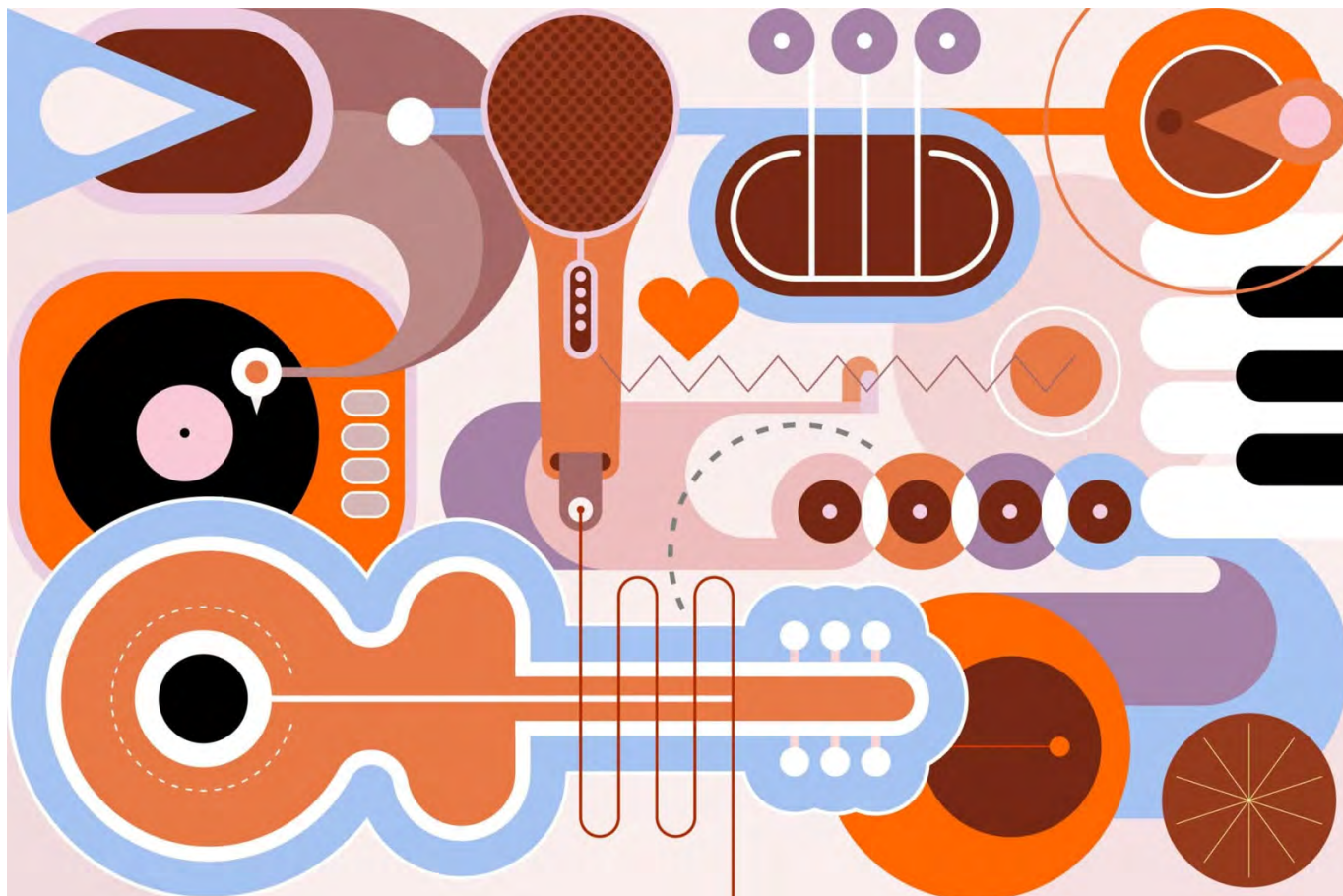
euforikus közösségi élmény

Elsőként a Beatles hozta be az angol könnyűzenébe a fekete zene energiáját és szexuális töltetét, illetve a beatnemzedék lázadó szellemét. Az

együttes mesterkéeltségtől mentes, nyersen őszinte, lendületes dalai kikötői szlengben megfogalmazott szexuális utalásokat rejtettek magukban – és a fiatal közönség vette a lapot. A gombafejűek koncertjein sikítózó lányok nem a négy fal között, romantikus regényeken fantáziálva, hanem euforikus közösségi élmény keretében élték meg – és adták akarva-akaratlanul a világ tudtára –, hogy őket is fűtik erotikus vágyak.

Amíg az USA-ban a faji szegregáció határait, Angliában az osztálykorlátokat lehetett átlépni a rock'n'roll jegyében. A brit együttesek tagjai közül sokan olyan művészeti iskolába jártak, amelyek a nehezen kezelhető, öntörvényű tehetségek előtt nyitották meg a társadalmi mobilitás útját. Ebben az anarchikus-individualista légkörben a diákoknak nem kellett a hagyományos brit nevelési intézmények szigorú, merev szabályaihoz alkalmazkodniuk. Az angol könnyűzene legnagyobb alakjai alkotó autonómiájukat és spontán viselkedésüket a népszerűség birtokában is megőrizték: sem a zeneipar, sem a sajtó előtt nem hódoltak be. A széles nyilvánosság színe előtt öntudatosan szegültek szembe a társadalmi tekintélyeknek és normáknak – a Beatles kezdetben családbarát csomagolásban, bájos pimaszsággal, finom humorral, a Stones szándékosan provokatív éllel, a Who és a Kinks dalszövegeiben is nyersen, vadul. A fiatal rajongók pedig lelkesen követték őket.

A brit főváros modern kultúrája, a *Swinging London* a beatzene által gerjesztett energiából táplálkozott. Szexuális elfojtások és osztálykülönbségek nélkül fejezte ki a fiatal nemzedék életörömét, egyszersmind a brit zenekarok tengeren túli „inváziójával” karöltve új lendületet adott az amerikai ifjúsági mozgolódásnak is.

A hatvanas évek közepén a rock 'n' roll szintet lépett: szerves kapcsolatba került a szellemileg kifinomult brit-amerikai ellenkultúrával. Az avantgárd irodalom, a beat költészet, a kísérleti színház, az underground mozi, a pop art és a tudatmódosító szerektől inspirált pszichedelikus művészet hatása rányomta bélyegét a fajsúlyosabb könnyűzenei szerzeményekre. A korabeli zenei sajtó élesen meg is különböztette a könnyed, slágeres *pop* és a művészi önkifejezés új ágának tartott *rock* fogalmát. Ahogy bő fél századdal korábban a párizsi bohém művészvilág, úgy az angolszász rockzenei közeg is kulturális autonómiát vívott ki magának, amelynek keretei között egyértelműen a kreativitás és az eredetiség számított az elismertség fokmérőjének. A zenészek éles stílusváltásokat engedtek meg maguknak, szókimondóan fogalmaztak, meghökkenítő, formabontó új megoldásokkal kísérleteztek, egységes koncepciót

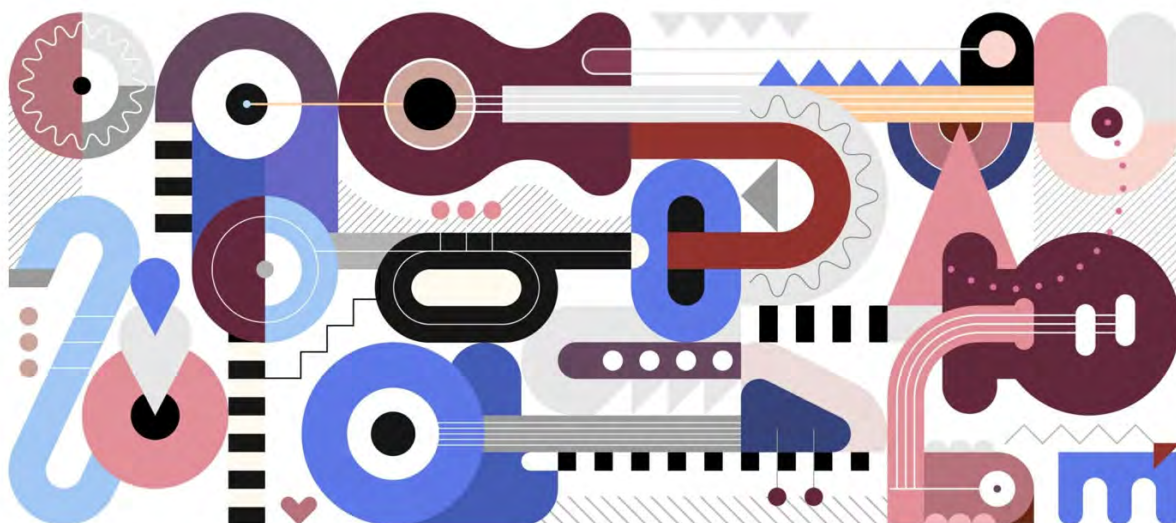
követő nagylemezekkel és rockoperákkal rukkoltak elő. A zenei produktumok „könnyű” jelzője már nem feltétlenül állta meg a helyét – különösen a Beatles kései albumait tekintve. Itt bizony a magaskultúra szférájába tartozó alkotások is születtek – állítják a zenekritikusok és esztéták.

katalizátor

Az ellenkultúra gurui a „tudat forradalmát” hirdették. Egyfajta spirituális megújulást szerettek volna előmozdítani, amely az „elme kényszerzubonyából” kiszabadítja a tudatot, előbb egyéni, majd társadalmi szinten. Az underground művészvilág által körvonalazott jövőkép és az intézményes társadalmi berendezkedés között áthidalhatatlanná nőtt a szakadék. A könnyűzenei alkotások spirituális rétegére a hallgatóság zöme aligha volt fogékony („Talán száz ember akad, aki érti a zenénket” – mondta Lennon). De az eljutott mindenkihez, hogy lehet másképpen is viselkedni, gondolkodni, beszélni, öltözködni, szórakozni, szeretni és szeretkezni, mint az előző nemzedék. Ez a felismerés volt a hatvanas években lezajló kulturális forradalom lényege. Korántsem kevés, de ebben a jórészt spontánul kibontakozó folyamatban az ellenkultúra csupán a katalizátor volt – és nem tudott valódi társadalmi alternatívát kínálni a fennállóval szemben. A hippie kommunák hosszú távon életképtelennek bizonyultak, a rendszeres droghasználókon hamar kiütköztek a lezüllesztés jelei, az új életforma víziója legfeljebb ködös filozófiai fejtegetésekben öltött alakot, a radikális követelések anarchista erőszakba torkolltak. Az államhatalmi szervek aránytalanul brutális fellépésével szemben az ellenkultúra „üres szájtépésből és céltalan erőszakból álló ocsmány bohóctréfává züllött” – írja a Beatles krónikása, Ian McDonald.

Összességében nincsen lényegi – legfeljebb mennyiségi és talán minőségi – különbség az angolszász és a magyar ellenkultúra között. A magyar beatzenészek eljátszották a rájuk illő szerepet, feltöltötték a magyar könnyűzenét az ifjúsági lázadás felforgató ősergiáival. Nálunk is születtek remek dalok, jó szövegek, művészi értéket képviselő alkotások. Többre itt sem nagyon futotta – nem is futhatta volna.

A vasfüggönyön inneni és túli lázadás különbsége a társadalmi-politikai vonatkozásokban mutatkozott meg. Nálunk mégiscsak egy diktatórikus – noha a keleti blokk többi országához mérten engedékenyebb – berendezkedés keretei között kellett működni a közélet szereplőinek. A nyugati rebellió résztvevői szabad légkörben mutathattak rá a rendszer ellentmondásaira. Magyarországról nézve nem is látszott a mély ellentét a nyugati technokrata elit és ifjú ellenzéke között. A parlamentarizmus és a fogyasztói kultúra éppúgy része volt a vonzó nyugati életformának, mint az establishmenttel szemben fellépő ellenkultúra. Tegyük hozzá: a nyugati átlagpolgár sem igen figyelt a feje felett zajló ideológiai háborúra, és esze ágában sem volt csatlakozni a radikális egyetemistákhoz. A társadalom közönyét „morális többségnek” nyilvánítani – ügyes húzás volt a konzervatívoktól.

A 68-as nyugati újbaloldal igyekezett a rockzenészeket megnyerni a „forradalom” ügyének – jobbára sikertelenül. Bob Dylan, Jim Morrison, Jimi Hendrix, Pete Townshend magabiztosan rázta le magáról a politikai szerepet, Mick Jagger félreérthető iróniával, John Lennon kételyektől gyötörve. George Harrisonnak és Paul McCartneynak eszébe sem jutott ilyesmiben részt venni. Mindannyian meg akarjuk változtatni a világot – énekelte a Beatles –, de gyűlölködőknek nem adunk hitelt; te az intézmények hibáiról beszélsz, mi felszabadítjuk az elméket. A „munkásosztály hőse”

– ahogy Lennont ez időben nevezték – a Beatles válságidőszakában végül kötélnek állt, többnyire olyan figurák nyomásának engedve, akik pár év múlva a Wall Streeten vagy a showbizniszben építettek karriert.

A hatvanas évek öröksége mindenesetre túlélte a „barikádok évét”. Már nemcsak egyféleképpen lehet felnőttnek lenni, ezernyi identitás közül választhattak maguknak az emberek, de ez a lehetőség legalább annyi kétellyel, bizonytalansággal és szorongással járt, mint amekkora szabadsággal. A széles tömegek számára is elérhető anyagi biztonság, a technikai vívmányok sora, a magánéleti szféra példátlan kitágulása és a popkultúra infantilis látszatvilága az örök ifjúság hamis ígéretével kecsegtet – és a fogyasztói élvezeteknek az egyre keményebb munkaerőpiaci versenyben való helytállás volt az ára. A „nagy generáció” kiábrándulása azon a keserű felismerésen alapult, hogy a lázas ifjúság állapota nem tarthat egész életen át.

közösségformáló szubkultúrák

Csengey megállapítása igaz: a szórakoztatóipar gyarmatosította a hatvanas évek eredeti zenei törekvéseit; az egykor lázadó sztárok többsége a lemezkiadásból nyereséges

üzletet, a koncertekből látványos nagycirkuszt csinált. Ami viszont elkerüli Csengey figyelmét (pedig a szeme előtt zajlott): a 70-es évek végén, a 80-as évek elején sokszínű, gazdag underground zenei kultúra bontakozott ki, az angolszász világban éppúgy, mint nálunk. A punk, a metál és az alternatív rock körüli felhajtás elsősorban a polgárpukkasztó jelenségek bemutatására összpontosított, és a média többnyire a feledhető alkotásokat kapta fel. A széles nyilvánosság figyelmétől távol – a „föld alatt” – viszont közösségformáló szubkultúrák születtek, ideig-óráig az X generáció kiábrándult fiataljai számára is biztosítva a részvétel lehetőségét az ősi rítusokban. Itt már szó sem volt az egész nemzedéket érintő közös élményről, társadalomformáló illúziókról, csupán a konzumvilág ürességét elutasító, elszigetelt kis csoportok dacos, céltalan lázadásáról – amit az ezredfordulóra a digitális forradalom játszi könnyedséggel elsöpört.

A hatvanas évek kulturális átalakulása a 80-as évek végétől ideológiai csatározások tárgyává vált. A konzervatívok a 68-asokat okolják a nyugati civilizációt sújtó problémákért: az elharapódzó bűnözésért, a növekvő kábítószer-fogyasztásért, a pornográfiaért, az ócska tömegkultúráért, a családok és a közösségek széthullásáért. A liberálissá vedlett egykori 68-asok szintén maguknak tulajdonítják a kulturális változásokat, csak éppen pozitív előjellel: az etnikai, nemi és szexuális kisebbségek emancipációját ünneplik. Az igazsághoz talán a régi vágású baloldaliak járnak a legközelebb. Szerintük a politikai-szellemi élet szereplői csak asszisztáltak a változásokhoz, tehetetlenül sodródtak a mélyben zajló eseményekkel. A régi kultúrát sirató konzervatívok és a szép új világ eljövetelét hirdető 68-asok küzdelméből nevető harmadikként a fogyasztói kapitalizmus került ki győztesen. A magukra oly büszke politikusok, akadémikusok és újságírók akarva-akaratlanul a globális felső 1% szekerét tolják.

Ha a baloldali kritika kissé túlzó és kíméletlen is, abban helytálló, hogy a 68-as aktivizmusnak vajmi csekély köze volt a változásokhoz. Mi tagadás, a rockzenészeknek is elenyésző – de legalább kevésbé dicstelen, mint a gazdasági, szellemi és politikai elité. Az 50-es években teret nyerő új zenei műfaj úttörői és legnagyobb alakjai a világot ugyan nem tudták megváltani, azonban a politika nyomásának és a tömegkultúra trendjeinek ellenálló alkotói autonómiájuk megőrzésével vaskos tanulságot közvetítenek: „aki otthon van az életében, és azt csinálja, amit szeret, az szabad ember” – írja Bob Dylan magyar életrajzírója, Barna Imre.

A széles értelemben vett rock'n'roll az 50-es, 60-as években a felszabadulás élményét, a szabadságkeresés izgalmát, a lázadás eufóriáját nyújtotta egy egész nemzedéknek; a 80-as, 90-es években a társadalmi kívülállók szubkulturális összetartozásának kötőanyaga volt; napjainkban a szellemi szabadság szinonimája – legalábbis sokan használják ekként a kifejezést.

alkotásvágy

Ilyen szempontból különbséget kell tennünk – Hajós András találó megfogalmazásával élve – ócska rákenroll és igazi rock 'n' roll között. Az előbbi megrendelésre készülő külsőség, látványosság; az utóbbi belülről fakadó alkotásvágy. Vagy ahogy Fenyvesi Ottó fogalmaz: „Az izgalom, az élvezet, az erő, a kreativitás demiurgoszi energiáinak forrása.” Hajós és Fenyvesi életműve arra is példa, hogy a rock'n'roll attitűd nem csupán a zenei szférában vagy a populáris kultúra terén érvényesülhet, hanem a művészi önkifejezés minden ágában, illetve a politikai-társadalmi valóságra reflektáló szélesebb közéletben is.

Jean-Luc Godard kultuszfilmje, a *Hímnem-nőnem* a hatvanas évek fiataljait „Marx és a Coca Cola gyermekei”-nek nevezte, mondván, hittek a társadalmi szolidaritás eszméjében, miközben élvezték a fogyasztói kapitalizmus kényelmét. A 70-es években kibontakozó posztmodern szétzúzta a nagy narratívákat, a „mi” helyébe az „én” került, a Coca Cola mellől eltűnt Marx, a szocializmus kiüresedett, akárcsak a liberalizmus és a konzervativizmus. Lassan a parlamentarizmus is erre a sorsra jut: fair versengésből zéró összegű játszmává züllik. A demokratikus politikai kultúra a marketing-szellem és a szekértábor-logika harapófogójába szorul. A centripolitika ötlettelenségével

szemben összeesküvés-elméletek, az öntelt technokrata elittel szemben önjelölt népvezérek állnak. A jelszavak elkopnak, a szereplők cserélődnek – de ugyanaz az unalmas lemez forog évtizedek óta.

Ideje lenne feltenni a lejátszóra végre valami igazi rock 'n' rollt.

kép | vecteezy.com

Bene Zoltán

ELTŰNÜNK-E OLVADÁSKOR?

[SZÓ-BESZÉD]

2025-09-06 | JEGYZET, SZÓ-BESZÉD

Rovatunkban olyan műalkotásokhoz vagy műrészletekhez kértünk szerzőinktől jegyzeteket, amelyek a nyelv és a beszéd témáját járják körül.

Márai Sándor: HALOTTI BESZÉD

Látjátok feleim szem'ekkel, mik vagyunk.
 Por és hamu vagyunk.
 Emlékeink szétesnek, mint a régi szövetek.
 Össze tudod még rakni a Margitszigetet?..
 Már minden csak dirib-darab, szilánk, avított kacat.
 A halottnak szakálla nőtt, a neved számadat.
 Nyelvünk is foszlik, szakadoz, és a drága szavak
 Elporlanak, elszáradnak a szájpadlat alatt.
 A „pillangó”, a „gyöngy”, a „szív” – már nem az, ami volt,
 Amikor a költő még egy család nyelvén dalolt,
 És megértették, ahogy a dajkaéneket
 A szunnyadó, nyűgös gyerek álmában érti meg.
 Szívverésünk titkos beszéd, álmunk zshiványoké,
 A gyerekek Toldi-t olvasol, és azt feleli: oké.
 A pap már spanyolul morogja koporsónk felett:
 „A halál gyötrelmei körülvettek engemet!...”
 Az ohiói bányában megbicsaklik kezed,
 A csákány koppan, és lehull nevedről az ékezet.
 A tyrrheni tenger zúgni kezd, s hallod Babits szavát,
 Krúdy hárfája zengi át az ausztrál éjszakát.
 Még szólnak és üzennek ők, mély szellemhangokon,
 A tested is emlékezik, mint távoli rokon.
 Még felkiáltasz: „Nem lehet, hogy oly szent akarat...”
 De már tudod! Igen, lehet... És fejtetted a vasat
 Thuringiában. Posta nincs. Nem mernek írni már.
 Minden katorga jeltelen, halottért sírni kár.
 A konzul gumit rág, zabos, törli pápaszemét,
 Látni való, untatja a sok okmány és pecsét. –
 Havi ezret kap és kocsit. A Mistress s a baby
 Fényképe áll az asztalán. Ki volt neki Ady?
 Mi volt egy nép? Mi ezer év? Költészet és zene?
 Arany szava?... Rippli színe? Bartók vad szelleme?

„Az nem lehet, hogy annyi szív...” Maradj nyugodt. Lehet.
 Nagyhatalmak cserélnek majd hosszú üzenetet.
 Te hallgass és figyelj. Tudjad, már él a kis sakál,
 Mely afrikai sírodon tíz körmével kapál.
 Már sarjad a vadkaktusz is, mely elfedi neved
 A mexikói fejfán, hogy ne is keressenek.
 Még azt hiszed, élsz?... Valahol?... És ha máshol nem is,
 Testvéreid szívében élsz?... Nem, rossz álom ez is.
 Még hallod a hörgő panaszt: „Testvért testvér elad...”
 Egy hang aléltan közbeszól: „Ne szóljon ajakad...”
 Egy másik nyög: „Nehogy, ki távol sír e nemzetén...”
 Még egy hörög: „Megutálni is kénytelen legyen.”
 Hát így. Keep smiling. És ne kérdjed senkitől: miért?
 Vagy: „Rosszabb voltam, mint ezek?...” Magyar voltál, ezért.
 És ész voltál, litván, román... Most hallgass és fizess.
 Elmúltak az aztékok is. Majd csak lesz, ami lesz.
 Egyszer kiás egy nagy tudós, mint avar lófejet,
 A rádióaktív hamu mindent betemet.
 Tűrd, hogy már nem vagy ember ott, csak osztályidegen,
 Tűrd, hogy már nem vagy ember itt, csak szám egy képleten,
 Tűrd, hogy az Isten túri ezt, s a vad, tajtékos ég
 Nem küld villámot gyújtani, hasznos a bölcsesség.
 Mosolyogj, mikor a pribék kitépi nyelvedet,
 Köszönd a koporsóban is, ha van, ki eltemet.
 Órizd eszelősen néhány jelződet, álmodat,
 Ne mukkanj, amikor a boss megszámlolja fogad.
 Szorongasd még a bugyrodát, rongyaidat, szegény
 Emlékeid: egy hajfürtöt, fényképet, költeményt –
 Mert ez maradt. Zsugorian még számba veheted
 A Mikó utca gesztenyefáit, mind a hetet,
 És Jenő nem adta vissza a Shelley-kötetet,
 És már nincs, akinek a hóhér eladja a kötelet,

És elszáradnak idegeink, elapad vérünk, agyunk,
Látjátok feleim szem'ekkel, mik vagyunk?
Íme, por és hamu vagyunk.

Márai az emigrációban írja a *Halotti beszédet*, miközben itthon Rákosi és elvtársai az urak: egy moszkovita kommunista és társai, akikkel Márai árulásnak érezné az együttműködést. Sőt. Azt is, ha abban az *államban* élne, amelyet ők irányítanak. Fontos kifejezés itt az *állam*. Nem ország, nem haza. *Állam*. „Minden államszeretet gyanús. Aki az államot szereti, egy érdeket szeret. Aki a hazát szereti, egy végzetet szeret” – írja egy helyütt. Halotti beszédet mégsem az állam fölött mond. Sokkal inkább önmaga fölött. A diaszpóra fölött, amelynek maga is része. Ugyancsak fontos kifejezés itt a *diaszpóra*. *Szétszóratás*. Magyarország a kuruc háborúk után, a negyvennyolcas forradalom és szabadságharc bukását követően, de úgy igazán, tömeges jelenséggént a tizenkilencedik század végén ismeri meg ezt a fogalmat. A századfordulón száz- és százezrek vándorolnak ki az Újvilágba. A jobb élet, a bőség reményében szakadnak el gyökereiktől, múltjuktól, hagyományaiktól, közösségeiktől, kultúrájuktól. Az államtól, amelynek polgárai és a hazától, amely – Máraival szólva – „nem csak föld és hegy, halott hősök, anyanyelv, őseink csontjai a temetőkben, kenyér és táj, nem. A haza te vagy, szőröstül-bőröstül, testi és lelki mivoltodban; ő szült, ő temet el, őt éled és fejezed ki, mind a nyomorult, nagyszerű, lángoló és unalmas pillanatokban, melyek összessége életed alkotja.” Ettől elszakadni pedig cudar nehéz. Ugyanakkor ez már egészen más elszakadás, mint a Trianon utáni szétszakíttatás, hiszen az elcsatolt országrészek lakói nem saját elhatározásukból, nem szabad akaratukból léptek ki a magyar állam keretei közül, hanem kiléptették őket. A hazából nem, csak az államból száműzettek. Ám amennyiben nem tömbben, hanem szórványban éltek, ugyanaz a sors vár(t) rájuk, mint a diaszpórára: a lassú, megállíthatatlan fölszívódás a többségi nemzetben. Ahogyan azokra is, akik 1945 után, a szovjet megszállás miatt menekültek el, s azokra éppen úgy, akik később disszidáltak vagy politikai okokból, vagy azért, ami a legtöbb elvándorlás oka, mióta világ a világ: a jobb élet, a könnyebb boldogulás reményében.

gyökérzet

Lassan harminc évvel ezelőtt ismertem meg egy hórihorgas, szelíd tekintetű fiatalembert. Chiléből érkezett Magyarországra, nagyjából száz szót ismert a nyelvből, kevesebbet, mint félig indián felesége. Viszont Széchenyi-leszármazott volt. Rá akart találni a gyökereire. Évekbe telt, mire beismerte, hogy nem fog. Az ő gyökérzete a Csendes-óceán partjába mélyed, s csak néhány fantomszál húzódik át a fél világon, keresi a táptalajt a Kárpát-medencében, de nem képes behatolni ebbe a kemény, nehezen föltörhető földbé, nem sikerül megerősödni annyira, hogy meg tudjon tartani egy életet. Kivált nem többet. A szelíd tekintetű férfi, aprócska indián feleségével és a kislányukkal együtt végül visszatért Chilébe. Széchenyi kései utódja már nem tartozott ahhoz a nemzethez, amelynek egyik legnagyobbjaként tartjuk számon egyik őst. Sőt, már a diaszpórához sem. Chilei volt. Teljes egészében. És ezt itt ismerte föl. (Nem volt hát hiábavaló az óhazában töltött idő.)

Azt hiszem, sok ilyen történet van. Mert „elszáradnak idegeink, elapadt vérünk” a diaszpórában. Márai jól látta, jól érezte ezt is. Amint azt is, hogy amikor már „a neved számadat”, igen nehéz megmaradni. Amikor „már nem vagy ember itt, csak szám egy képleten”, nehéz identitásról, nemzetről, hazáról beszélni. S amikor (manapság éppen) az itt mindenütt-té tágul, még nehezebb...

Ha pedig az etruszk költőkre gondolunk, Márai végső víziója is logikus, szükségszerű és elkerülhetetlen, egyúttal tágabb és általánosabb érvényű, messze túlmutat szétszóratáson, elszakíttatáson. Az etruszk költők versei ugyanis fönmaradtak. Csak éppen nem érti őket senki. Mert az etruszk írást sosem sikerült megfejteni. Olyanok az etruszk költők versei, mintha „hóba írná ösvényét a vándor – / Nem tudván, hogy eltűnik olvadáskor”, ahogy Richard Wilbur írja versében (amelyet Székely János fordított). Márai még nem etruszk költő. Pármilliónyian értjük a nyelvet, amelyen ír, ha azt nem is föltétlenül, pontosan miről és mit. Ha már az óhazában is kopnak az ékezetek a képernyőkön, akkor is él még a nyelv. S ha él, hát változik. A természet rendje szerint. Még nem vagyunk mind por és hamu. Azonban ugyanúgy azzá válunk, ahogyan minden ember és minden nép azzá vált ez idáig. És el is fogunk tűnni

olvadáskor, efelől se legyenek kétségeink. Hogy kiás-e egy jövendő régész, hogy megfejti-e a nyelvtanunkat egy kései nyelvész, vagy „a radioaktív hamu mindent betemet”, ez a legnagyobb kérdések egyike. S mint ilyenre, nincs rá helyes válasz.

kép | vecteezy.com

Kovács Gábor

A TÖRTÉNET NYOMÁBAN

[SZÓ-BESZÉD]

2025-09-14 | **ESSZÉ, SZÓ-BESZÉD**

Rovatunkban olyan műalkotásokhoz vagy műrészletekhez kértünk szerzőinktől jegyzeteket, amelyek a nyelv és a beszéd témáját járják körül.

„Valaha történeteket írtunk,
 aztán a nemrég múltban 'szövegeket',
 de ezek sem bizonyultak elég tisztáknak,
 túlságosan emlékeztettek a *valóságra*
 (elnézést az obszcén kifejezésért),
 redukálódtunk hát mondatokra,
 de ez sem megoldás: értelmük van.
 Elszigetelt szavak? Ez sem jó.
 Lehetséges kontextusokat implikálnak.
 Főcsapásirány: betűk; végül az
 üres papír.

Amivel kitörölhetjük a seggünk:

/Petri György: A minimum művészetétől a művészet minimumáig. A posztmodernről

Petri ezt 1999-ben, betegen, a halála előtt egy évvel írta: a posztmodern irodalom kritikája meglehetősen szókimondó csattanóval. Elég sommás a költő ítélete, de most nem akarom latolgatni, jogos-e vagy sem – egyébként sem vagyok esztéta vagy művészetfilozófus. Amit szóvá tesz: a történet feloldódása egy dekonstrukciós folyamatban, amely a mondatok és szavak eltűnésén át végül az üres papírlapig jut. Szóval: hogy is állunk manapság a történetekkel, miért fontosak a történetek?

új konstelláció

A posztmodern eredetileg az irodalomból indult, ám hamarosan egy korszakot címkéztek vele. A világ mint szöveg – egyik központi gondolata volt a posztmodern történetfilozófiáknak. Megállapították, hogy a posztmodern állapot – nagy viták zajlottak arról, hogy rombolóan hat-e a modernitásra, vagy csupán új konstelláció azon belül – magával hozta a különböző e világi üdvözülést ígérő univerzális megváltásideológiák és az őket hordozó nagy elbeszélések felbomlását és hitelvesztését. Na de mi van akkor – ez Petri kérdése is –, ha nem csupán a nagy elbeszéléseknek, hanem általában az elbeszélésnek, a

Kezdjük messzebből! Hannah Arendt – 1958-ban kiadott könyvében, *Az emberi állapotban* – pesszimista prognózist fogalmaz meg a beszéd, a szavak és az azokból összerakott történetek sorsát illetően. Az újkor elején fölemelkedő modern tudomány – amely kétségkívül a modernitás egyik legsajátabb vívmánya; e nélkül nem lenne az, ami – lényegi sajátossága, hogy a valóságot matematikai szimbólumokkal írja le, hosszú távú következményként meggyengíti az emberi beszéd értelemadó képességébe vetett hitet; a szavakkal elmondott történetek nem írják le hitelesen a világot. Ám – így Arendt – ezek a történetek azért kellene, hogy értelemmel ruházzák föl a tudomány által pusztán csak leírt világot: az ember otthonává tegyék azt.

Hogyan állunk manapság a történetekkel? Petri majd 30 éve írott verse szerint rosszul. Mi történt azóta? A legfontosabb talán, hogy átalakult, amit valóság nével illet az ember; ez az emberiség előző korszakaiban az érzékszerveink számára feltárulkozó, tapintható, szagolható és látható valóságot jelentette. Ma ellenben ott

van a virtuális – ez a szó eredetileg a nem létezőt jelentette – valóság, amely az érzékszervekkel megtapasztalható valósággal – ebbe az ember születésekor *belevettetik* – olyan sajátos, hibrid entitássá olvad össze, amelyben egyre inkább a digitális valóságé a primátus.

ömlenek a történetek

Hogy miképpen jutunk el A pontból B pontba, a GPS mondja meg; túrázás közben már jó ideje megszokott látvány a helyes utat az okos telefon képernyőjén fürkésző turista. Mi a helyzet ebben

az új világban az otthont teremtő történetekkel? Nagy és vitatott kérdés, hogy szép új világ-e, s ha igen, vajon abban az értelemben, ahogy Aldous Huxley könyve leírja, vagy inkább ahogyan Miranda beszél róla Shakespeare *A viharjában*. Az ún. közösségi oldalak – Facebook, Twitter, Instagram és a többi – telis-tele vannak történetekkel. Amikor belépek a Facebook fiókomba, a nyitó oldal arra biztat, hogy mondjam el a saját történetemet; aztán ömlenek a történetek, amelyeket az algoritmus kifejezetten az én becses személyem számára tálal föl – az előző kereséseimből kiindulva.

Vajon olyan történetek, narratívák, ezek, amelyek – ahogy Hannah Arendt vélte – értelemmel ruházzák fel a világot, megszövik az emberek közötti kapcsolati hálót; vajon megteremtik közös otthonunkat? Kétséges. Inkább számos kis privát világ – a sokszor emlegetett virtuális buborékok sokasága – létezik egymás mellett. Mindegyik közepén ott csücsül a mohón elismerésre – minél több lájkra – vágyó virtuális ego. Kérdés, van-e olyan közös történet, amely ezeknek az egóknak otthona lehet. Nemigen. Elszomorító a kommentek stílusa, ahogy alig cizellált, gyakran eldurvuló anyázásra váltanak. A legmegdöbbentőbb, hogy olyan emberek is képtelenek racionálisan vitatkozni, akikről egyébként – a valós világ terein szerzett személyes tapasztalat alapján – bizton állítható, hogy fölöttébb értelmesek.

Mert az én-középpontú mikro-történetek nem állnak össze valami nagy és közös elbeszéléssé. A közösség, a közösségi identitás iránti sóvárgás persze, nem halt ki: bizonyítja ezt a virtuális törzsek sokasága, mindegyik külön bejáratú saját mikro-narratívával. Ám ezek – ellentétben Michel Maffesoli nyolcvanas évekbeli optimista jóslatával, hogy a posztmodern törzsek majd a dionüszoszi életöröm jegyében a legnagyobb békeességben lesznek egymással – úgyszólván állandóan hadiállapotban vannak; szinte folyamatos digitális polgárháború zajlik. Nagy a keletje a digitális térben burjánzó összeesküvés-elméleteknek. Ezek ugyanis kettős haszonnal is kecsegtetnek: megteremtik a törzsi otthon akolmelegét és rámutatnak az ellenségre is, aki a világban uralkodó káoszról hasznot húz, s akinek a megsemmisítésével beköszönt majd az e világi paradicsom.

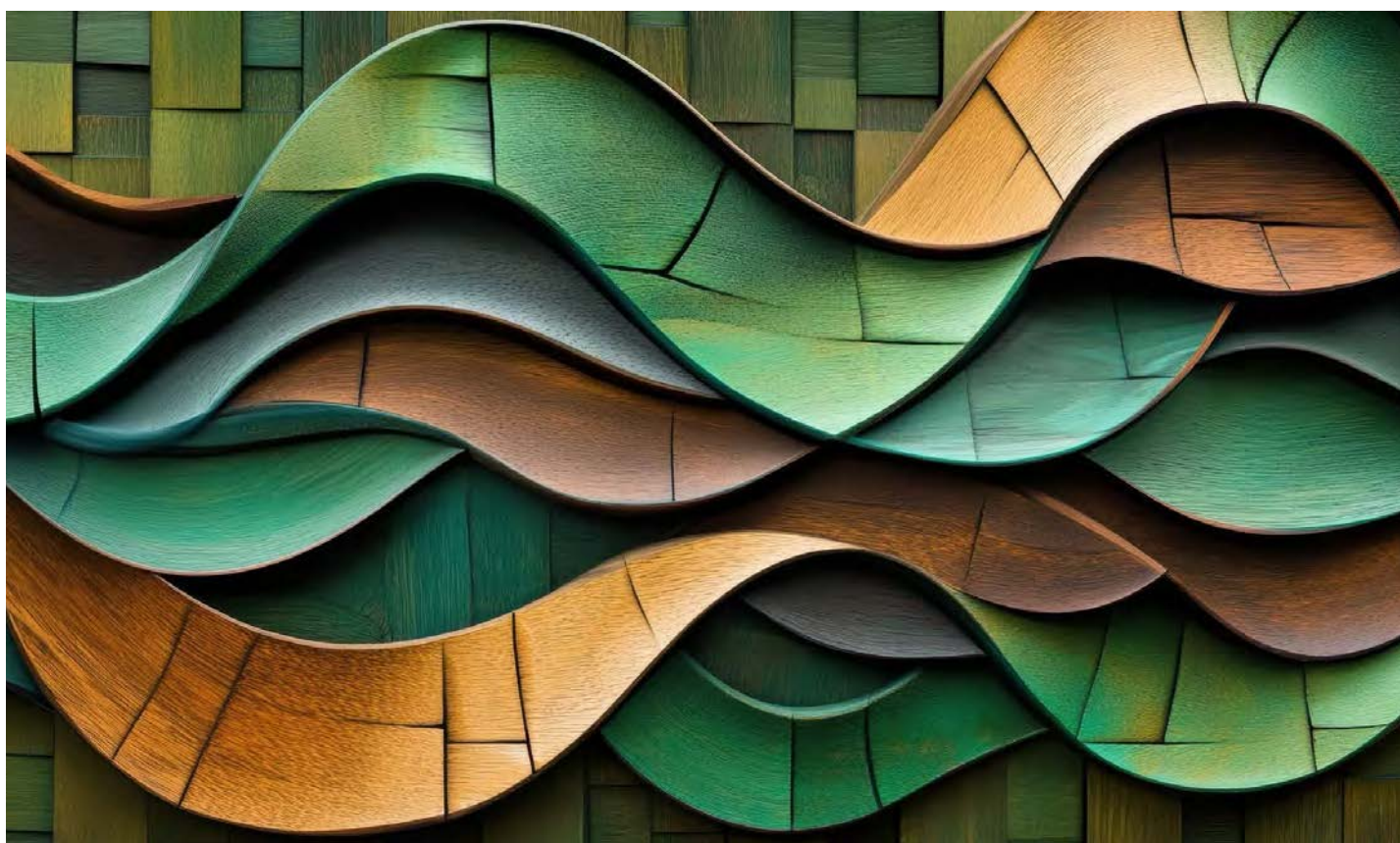
Nyilván nem tehető felelőssé kizárólag a digitális technológia: ez inkább katalizátorként működik, mintsem első okként; ám az kétségtelen, hogy rendkívüli módon felerősítette a már megjelenése előtt létező gazdasági-társadalmi és politikai folyamatokat. Újabban a technológia valóban fő társadalomszervező erő. A nagy közös történet kialakulása nem mutatkozik. Egyelőre a Petri által leírt állapotban vagyunk, azzal a különbséggel, hogy nem üres papírlappal van dolgunk, hanem az információs özönvíz hullámverésében sodródunk irányt vesztetten és fuldokolva.

kép | vecteezy.com

Ács József

JÓZSEF ATTILA GYÁSZOL

2025-09-22 | ESSZÉ, SZÓ-BESZÉD

Rovatunkban olyan műalkotásokhoz vagy műrészletekhez kértünk szerzőinktől jegyzeteket, amelyek a nyelv és a beszéd témáját járják körül.

KOSZTOLÁNYI

A kínba még csak most fogunk, mi restek,
de te már aláírtad művedet.

Mint gondolatjel, vízszintes a tested.

Téged már csak a féreg fal, szeret,

mint mi a csirkét, bort... Senkim, barátom!

Testvérünk voltál és lettél apánk.

Gyémánt szavaid nem méred karáton –

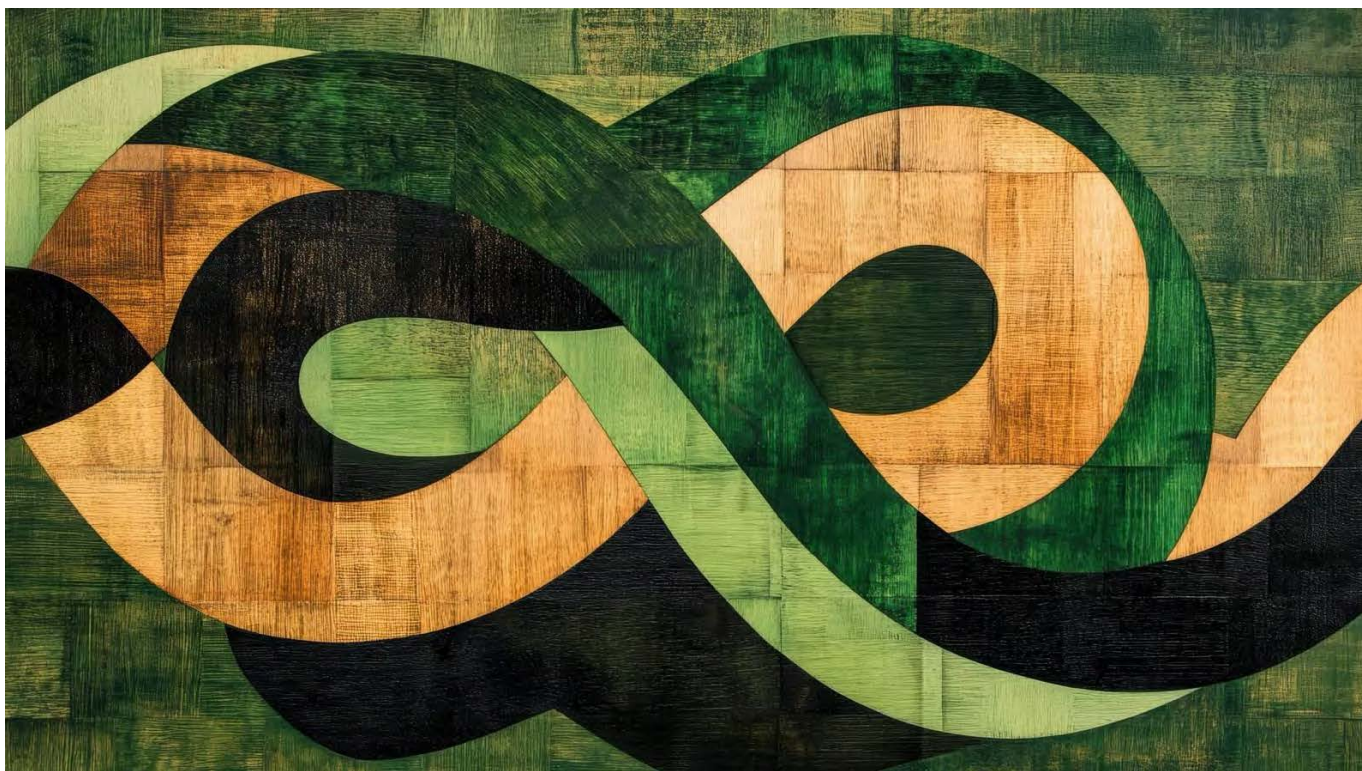
nincs egyéb súly, ha föld zuhog reánk.

Ezt onnan tudom, hogy letörtem vágyva,

ahogy letört a halál tégedet.

Reméltél; én is. Tudtuk, hogy hiába,

mint tudja, ki halottat költöget.

Minden kimondott, leírt szónak, minden sorseseménynek előzménye,
szövegkörnyezete és visszhangtere van.

1936 novemberében. A Kerepesi temető ravatalán a betegsége borzalmas kínjaitól pár napja végleg megszabadult Kosztolányi fekszik. A *Cifra halottak* szerzője.

Míg a *kalászos rónán áll a bál*, a föld mélyén pihenőknek *mindenük ragyog, / körmük szederjes, vézna ujjuk sárga / és szörnyű arcuk nézi a napot*. Majd huszonöt évvel később írja *Halottak* című versét: *Halottak / Volt emberek. / Ha nincsenek is, vannak még. Csodák. / Nem téve semmit, nem akarva semmit, / hatnak tovább*. Az érzékletes képeket – *Futók között titokzatos megállók. / A mély, sötét vizekbe néma, lassú hálók* – biedermeier fordulatok követik: *a halottak már megmeredtek és örökre / szépek. A Nem tudja itt Newton az egyszeregyet* kezdetű passzusok humoros tárcába való banális megállapításokkal traktálnak: *Kleopatra a csókokat feledte / és Shakespeare elfelejtett angolul*. A mélypont kétségkívül ez a közhelygyűjtemény: *Ábrándok ők, kiket valóra bűvöl / az áhitat, az ima és a csók*. Mintha Kosztolányi a bosszantó semmitmondás világrekordját akarná felállítani.

Ennek kontrasztképző értelmét az utolsó sor tárja fel. A vers *az áhitat, ima és a csók* után, rímmel felelve így végződik: *Idézetek egy régi-régi műből, / kilobbant sejtcsomók*.

Kosztolányi a halál nyers tényét biológiai preparátumként vágja arcunkba, a mögöttes képet pedig – hogy tudniillik az élet: tűz – nem zárja rövidre, mint tenné a középrészben, hanem elrejt, úgy hagyja hatni.

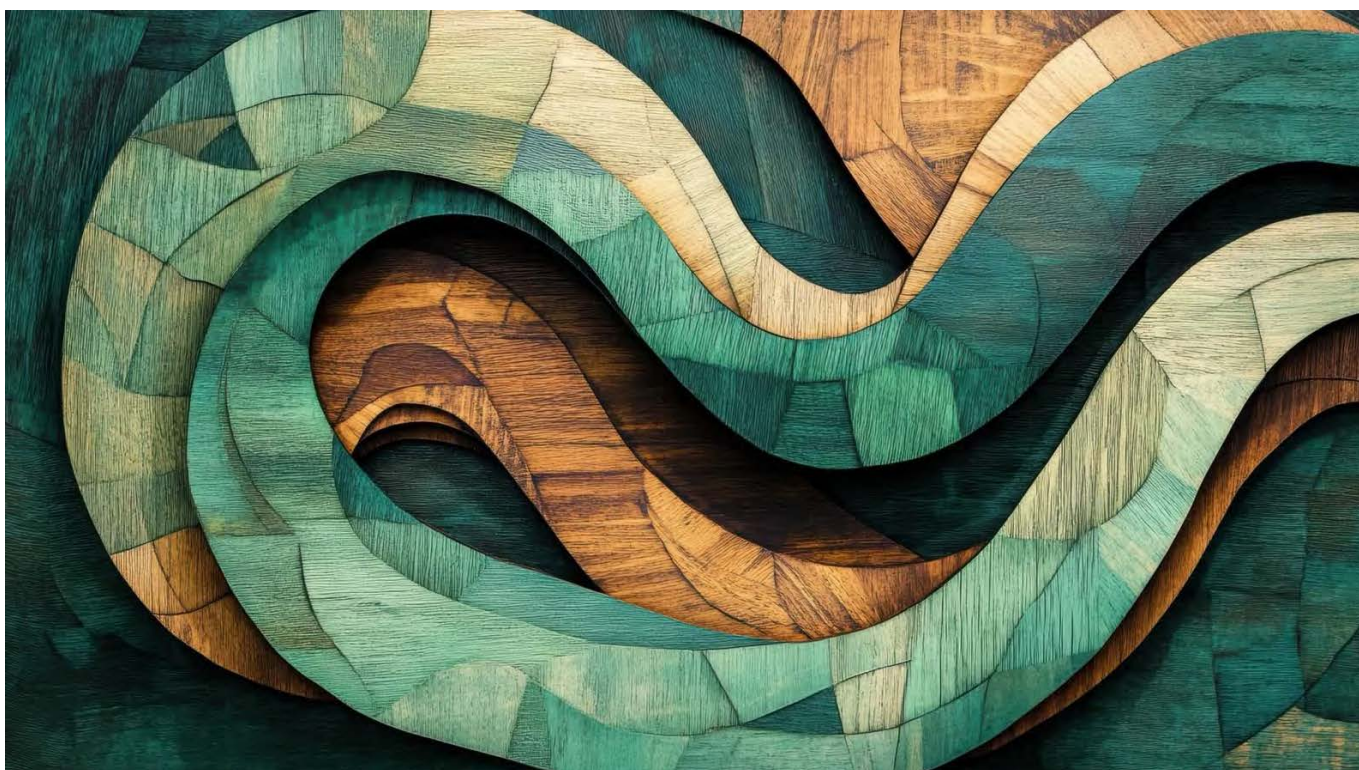
puszta sejtcsomók

A kultúra közege nemcsak a feldolgozás, de a letakarás és félretolás eszközeit is a kezünkbe adja. Az illedelmesen élettelen és gondolattalan giccs, az elemi ismereteivel kérkedő, poénjait pufogató, olcsó zsurnalizmus – ezek is mi vagyunk. Mi, a haláltól, a puszta sejtcsomóktól irtózó élők. Ha tetszik, a giccs és a szellemeskedés a halálfélelem egyik arca.

A *Halottak* sajátos hatása épp a stílusrétegek ütközéséből ered.

József Attila ehhez képest – rádiós terminológiával – „egyenes adás”. Honnan ismerős ez a halottat tegező, közvetlen hanghordozás? *Mint gondolatjel, vízszintes a tested olvassuk, s fejünkben azonnal rácsap a Kései sirató: hogy egyengessed egy láda fenekén. Vagy: kinyújtóztál a halál oldalán.* Csak épp a vádak, melyek ott a gyermekéhez halálával hűtlenné vált anyára hullnak, itt az élőkre nehezednek: *A kínba még csak most fogunk, mi restek.*

Miféle kínba kéne fognunk?

József Attila a *Nagyon fáj* után írja ezt a gyászversét. Ekkortájt keletkezik a *Magány*, a *Kiáltozás*, a *Kész a leltár*. Túl van a *Szabad-ötletek jegyzéke* kísérletén. Amit papírra vet, egyszerre gyötrő önvallomás, produkció és a freudi pszichoanalízis elgondolásainak variálása. Áttörést azonban nem jelent.

Kosztolányi már aláírta művét azzal, hogy meghalt. Az írás az élet hasonlata, vagy az élet az írásé? A kép mögöttes tartalma a kettő, ha nem is egyenlősége, de egysége. A halál az utolsó szó, a művet (életet) lezáró gesztus. Mint aláírás, mégis különös: egyetlen vízszintes vonal, gondolatjelhez vagy a szívritmus szünetét jelző EKG-hoz

hasznos. Lefoszlanak róla az egyediség kilengései, kacskaringói, hurkái, mint Kosztolányi versében Newtonról a számolni tudás. De rejlik itt egy másik mögöttes kép is.

Elérkezett az idő: húzunk egy vonalat, mondja a Jóisten. Ez voltál, ezt tudtad elmondani az életről, a magadéról, a másokéról. Arról a bizonyos kínról, ami az élet – ez már nem Kosztolányi, ez már József Attila! – s amibe csak most fogunk bele: a kínba, amitől eddig ódzkodtunk. Az élet: belemerülés az élet kínjaiba. A másik ember halála döbönt rá bennünket, hogy lehetőségeink lassan lezárulnak, nemsokára *föld zuhog reánk*, s még nem éltünk, mert még nem néztünk szembe az élettel. Sem a halállal.

cserbenhagy a kínban

Téged már csak a féreg szeret, olvassuk. A kijelentést persze magyarázólag enyhíti a *mint mi a csirkét, bort* kosztolányis fordulata. De újra idetolakszanak a *Kései sirató* motívumai (a *neked, én konok, csirkét is szereztem*, meg persze *a kukacoknak adtad édes emlőd s magad*). Az anya, aki életre biztat, hogy halálával aztán mindent elvegyen. Az életbe vetett hitet, vagy legalább reményt. Életre szül, élni csábít, majd cserbenhagy a kínban. *Ettelek volna meg!*, csap ki ott az indulat, mely itt a *Senkim, barátom!* megszólítás felcsattanó keménységében jelentkezik.

József Attila rokonát temeti.

Életében testvére volt, mert felismerték egymásban ugyanazt szomjúságot. A halálban apjává lett. Távollevővé. Akit hároméves korában az apja elhagyott, annak örökre összekapcsolódik a kettő. Apa annyit tesz: aki nincs már köztünk. Amerikában van, hitte saját halála évéig Attila. Messze-messze, a nagy vízen túl.

Kosztolányi előbb idősebb testvér, aztán apafigura. Előttünk jár, az utat mutatja. József Attila ért a szóból. *Kit anya szült, az mind csalódik végül*. A *Kései sirató* még az életosztón dühödte tiltakozása a halál erői ellen. Visszatérő motívuma az élet (az anya)

keltette remények meghiúsulása. Minden veszteség a végső, totális veszteség előképe, minden csalódás ismerkedés a halállal, minden szakítás, minden kudarc, minden leszámolás, lezárás, minden vég a Végre figyelmeztet.

A kiterített halott mellett a meghalás kínjába csak most fogó, de már a vég közelségét érző József Attila beszél. Sürgető kényszer hajtja a személyességre, a vallomástételre.

A szavakat, még ha „gyémánt szavak” is, maga alá temeti az idő. Kapcsolatuk záloga Kosztolányival mégis a szó volt: elismerték egymás költészetének – s ezzel létének – igazságát. Az értetlenséggel és irigységgel teli művészvilágban ritkán kifejeződő emberi viszonyról tanúskodik a vers. Rábukkantak közös fájdalmaikra, s felismerték, hogy ezek mélyebb réteget alkotnak, mint különbségeik és ellentéteik. Találkozott a szegény kisgyermek panaszait szereplíráként előadó költő és maga a szegény kisgyermek, aki fájdalmaitól, sérelmeitől férfiemberként sem szabadult. Találkozott a *Mint aki a sínek közé esett...* szerzője, és aki aztán életét a sínek között fejezte be. Az időnként kokainhoz nyúló, mégis sikeres szublimáló, átesztétizáló Kosztolányi és a fuldokló József Attila.

Tudtuk, hogy hiába. Ez a lakonikus mondat vet fényt a két költő közösségének, sőt, testvériségének alapjára.

A *Kései sirató* vádbeszédében korbácsként csattan: *félrevezettél engem.*

Az anya idealizációja – a gyermek érthető és természetes gesztusa – ellentétébe fordul. Minden jó forrásából minden rossz forrása lesz. *A legenda oda.* De a legendából nem a valóságba lépünk, csak egy másik legendába. Minden előjelet vált. A Jó elvesztésének fájdmán enyhíti némiképp, ha Rosszként lökhetjük el magunktól. Rossz: mert elveszíthető.

közös tapasztalás

Az anya hiú remények felkeltőjévé, s ekként minden csalódás ősforrásává válik. Testvérünk az, aki ugyanazt élte át, mint mi. Sorstársunk. Osztózik felismeréseinkben, ezért bízhatunk benne. De a *Kosztolányiban* a már halott és a még élő között is síron túli kapcsolatot teremt, párhuzamot von a közös tapasztalás, a halál súlyának testi-lelki érzékelése.

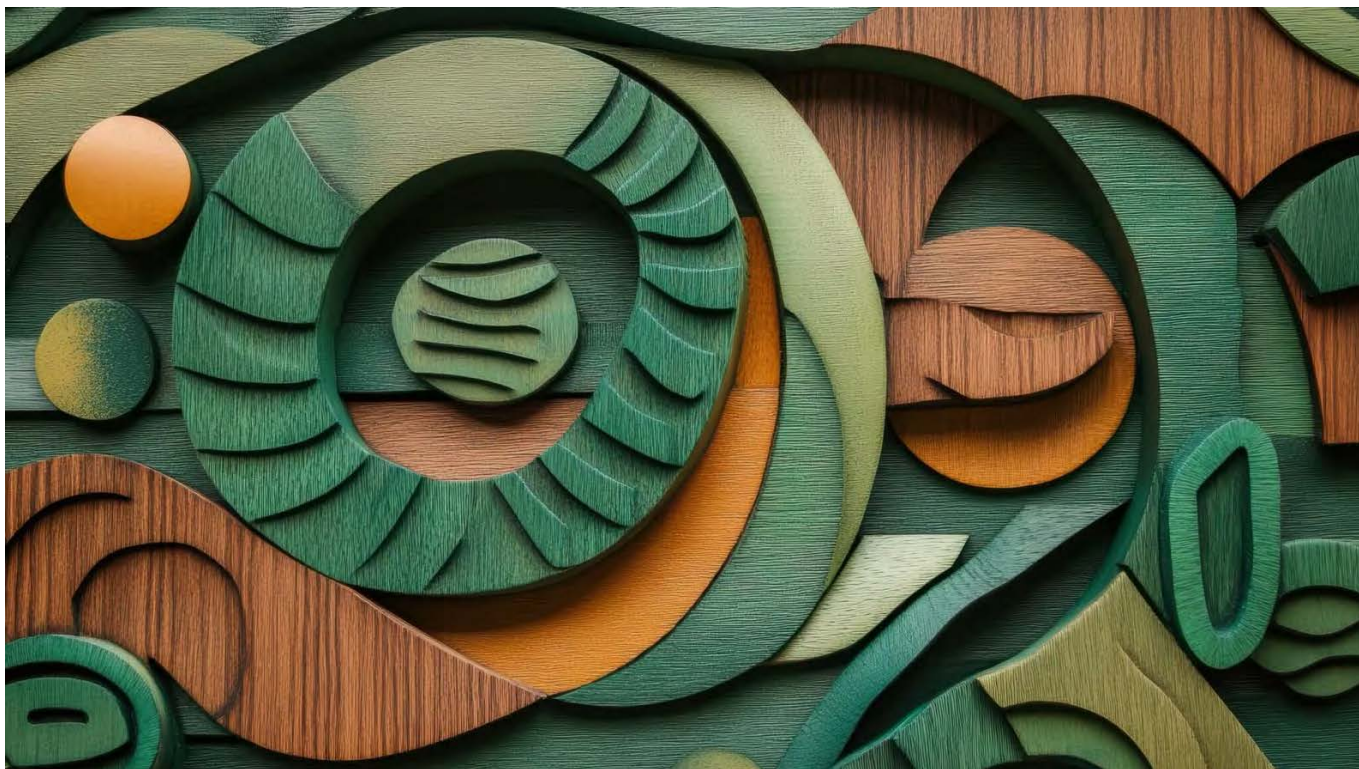
Kettejük viszonyának alapja egyfajta csalódásközösség. Hová fejlődhet az ilyen közösség? A legendából a valóságba – ha leszámol az illúziókkal.

Ez a – képzelt? valódi? – közösség rejlik a vers többes szám első személye mögött: *Tudtuk.*

A teljes mondat: *Tudtuk, hogy hiába, / mint tudja, ki halottat költöget.*

Az illúziók elvesztésének pozitív végkifejletét az *Eszmélet* rajzolja meg: *meglett ember, akinek / szívében nincs se anyja, apja, / ki tudja, hogy az életet / halálra ráadásul kapja.*

Negatív végkifejlete a megtört ember: az illúziótlanság mint kilúgozottság.

Önmagunkkal szembesülni éppúgy lehet felszabadító, mint bénító élmény. Mert hát ki is szembesül tulajdonképpen önmagával? Az átvilágítatlan rész – mellyel tudattalanul azonosulunk – néz farkasszemtel az átvilágítottal, s ítél róla. Van, hogy az önvád hajlíthatatlan: még a csontoknál is keményebb. Ilyenkor a pszichoanalízis csak újabb alkalom a bensőnkben dolgozó ügyésznek, hogy vaskos dossziéjába könyörtelenül további érveket gyűjtsön.

halála is hasztalan

A halott hiábavaló költögetése volt a *Kései sirató* vádirata is. A vád azután a világra hull, a hiába költögetett halott pedig mind gyakrabban a költő maga. Az *Ime, hát megleltem hazámat...* szerint már nem kell a *háborúból visszamaradt / húszfilléres, a vashatos*: a forgalomból kivont, értéke vesztett érmét perselyként fogadja magába a föld. A halottnak nemcsak a költögetése, a halála is hasztalan – hiszen élete sem volt egyéb egy halott hiábavaló költögetésénél.

A költögetés a *Halottak*ban másik síkot idéz: az élők magukban keltik életre a halottakat hozzájuk fűződő viszonyukkal, mely a valóságban – szemben a giccs világgal – korántsem feltétlenül az *áhitat, ima és a csók*. Bizonyosság erre épp a *Kései sirató*.

A halottak *nem téve semmit, nem akarva semmit, hatnak tovább*. Nekünk ők előzményeink és szövegkörnyezetünk, mi nekik visszhangterük vagyunk. Vitatkozunk velünk. Követésükre sarkallnak, szembefordulásra készítetnek. Hol erőt adnak, hol indulatokat keltenek, hol felemelnek, hol lehúznak a mélybe, hol arra csábítanak, hogy ostorozzuk őket, hol saját életünkre ébresztenek.

kép | vecteezy.com

Nacsinák Gergely András

AZ ARANYMADÁR | 2. RÉSZ

W. B. YEATS BIZÁNCA

2025-09-01 | ESSZÉ

VII.

Reggel a január végi Rómában ébredek – mi tagadás, kissé zúgó fejjel. Üres borosüveg az asztalon, kazalnyi Yeats-jegyzet sarkán billeg a pohár. Az ablakon ködcseppek mozaikjából állnak össze a szemközti Farnese-palota árkádjai. Ez az utolsó napom itt.

Merre induljak búcsúzóul – vissza a Santa Prassedébe, vagy inkább a San Clementébe? Konstantinápolyi tapasztalatok híján – ért egyet a szakirodalom – Yeats számára az itáliai mozaik-élmények szolgáltak vizuális ihletőként a Bizánc-versekhez: de sem Ravennában, sem Palermóban nem találni a falakon olyan motívumot, amely visszaköszönne a versekben. Itt, Rómában viszont két helyen is láttam olyasmit, ami köthető Yeats sokszorosán elfüggönyözött képeihez. A San Clemente esik messzebb innen. Szedelődzködöm és indulok.

pénzen előkelőséget vásárolni

A San Clemente apszismozaikja késői – a római mozaikok átlagéletkorához viszonyítva –, de semmivel sem kevésbé lenyűgöző a régieknél. Yeats első alkalommal 1907 késő tavaszán

járt Itáliában az író Lady Gregory társaságában; akkor az északabbra fekvő városokat látogatták végig, Ravenna, Urbino, Velence, Firenze érintésével. Csaknem húsz évre rá, 1925 telén került sor egy második útra, ezúttal délebbre, Szicíliát is beiktatva. Yeats itt fejezte be nagy ívű valóságértelmező munkáját, a már említett *A Visiont* is. Palermóban órákig bámulta a katedrális mozaikjait, a hetyke normann urak megbízásából, de helyi mesterek által felrakott képeket, mert a normann hercegek rögeszméje volt pénzen előkelőséget vásárolni, ami akkoriban azt jelentette: kultúrát, a kultúra pedig annyit jelentett: Bizánc. Bizánc viszont a mozaikkal volt egyenlő: ezzel a pazarló, semmihez sem fogható műfajjal, a fényből szőtt testek látomásával, melyet előállítani oly mértékig drága volt, hogy Nyugaton ezután már úgyszólván ki is veszett a mozaikdíszítés tudománya, mivel senki sem volt képes többé megfizetni. Tehát Bizáncot vásároltak ezek a feltörekvő barbárok, tágas aranymezőket a szűk, északi egeket idéző keresztboltívek alá. Mindezt a 12. század vége felé, de mint mondtam, keleten tanult, de helyi mesterembereket felfogadva, így a végeredmény valamivel laposabb, sematikusabb a kortárs, valóban bizánci munkáknál. Évszázados tapasztalatot nem lehet pénzzel kipótolni. Ehhez képest a San Clemente nagyjából ugyanekkor készült mozaikjai sokkal elegánsabbak, és vitán fölül invenciózusabbak. Már csak azért is, mert egy látomást szolgálnak, és nem az udvari fennhéjázást.

Itáliában talán csak itt, a San Clementében fedezhette fel Yeats azt az öröklét indázó levelei közt megbúvó apró alakot, amely valahogyan utat talált a második Bizánc-versbe. Az utolsó szakaszban a tenger „delfin-tépte, tajtékozó vize” (az eredetiben: *that dolphin-torn, that gong-tormented sea* – „ama delfin-tépte, ama gong-gyötörte tenger”) ostromolja a császár „vert-arany, szép rácsait”. Ezen sokat ültem: *The smithies break the flood / the golden smithies of the Emperor*. Miféle kovácsok vagy kovácsműhelyek? A fordításon át is érezni Jékely tanácsstalanságát. Pedig alighanem fontos lenne tudni, az áradatot mi tartóztathatja fel. ^[1] Ebben a második – és az elsőnél mindent összevéve talán kevésbé nagy versben – a császári palota körül forog minden: az Uralkodó székhelyét (menedékét?) ostromolja az éjszaka, a tenger, a lelkek szökőárja. Az arany tüze csap össze a tenger nyirkos és nyugtalan éjszakájával, amely tajtékként köp ki magából árnyakat, képeket, és az embernek az az érzése támad, hogy ez így megy éjről éjre, és mióta világ a világ. Bizánc mindennapi ostroma ez, amelyet számtalanszor ismételték meg aztán valódi hadak, a perzsák, avarok, törökök egymást követő, falakat ostromló hullámai; de azok talán csak kivetülései ennek a láthatatlan, szüntelen ostromnak. Keletről, a tenger felől formátlan, testetlen

erők, zagyva álomképek habzanak fel, lelkek a vértől iszamos delfinháton nyargalászva (*astraddle on dolphin's mire and blood*), áradnak vég nélkül (*spirit after spirit*, kiált fel Yeats – megrettenve? vagy izgatottan?). De amíg a Császár palotája kitart, vert arany rácsai – esetleg mozaikjai – éjről éjre megtörik, visszavetik ezt az áradatot. Nem volnék meglepve, ha Yeats fejében másféle uralkodó járna, nem a kelet-római császárok. Talán akit máskor Solymásznak vagy Táncosnak nevez. Ha Byzantium a lélek városa – akkor annak ki lehet az Ura?

titkos hitvallás

Akárhogy is: ott fenn, a San Clemente apszisában, a középpütt magasodó Keresztből szerteindázó levelek között megbújva (szőlőkacsoknak illene lenniük, de valójában akanthusz burjánzik ott) olyan figura látható, melyre pontosan illik Yeats leírása: bumfordi, szárnyas teremtmény ül nyugtalanul tekergőző delfinháton. Kezében vérvörös istráng fityeg, elszakadhatott a nagy ficánkolásban, és most a tengeri lény kötőfék nélkül hányja-veti magát a levelek hullámzó tajtéka közt. Mint annyi más motívum, ez is antik mozaikpadlókról került át a mennyei boltozatokra, de már új értelemben, titkos hitvallásként: a delfint Krisztusként, a lelkek Megmentőjeként magyarázzák (*delphinus salvator*), amíg a többi, kétértelmű kora keresztény szimbólumhoz hasonlóan (hal, horgony, pásztor) diszkrét díszítőelemként nyugdíjba nem vonul. Ósrégi mitológiai jelenet hasznosul újra itt: a lelkek egykor delfinhátra kapva úsztak át a boldog öröklétbe. Ezer év ide vagy oda az efféle képeknek nemigen számít: az ókori római villák egykori dekorációja teljes természetességgel illeszkedik egy (szó szoros értelmében) megkeresztelt univerzumba. De mindaz, ami körülveszi: az indák és levelek fonadéka, a csillagködök módjára örvénylő kacsok, amelyek az egész boltozatot keresztül-kasul átszövik, legalább ennyire foglalkoztatták Yeats képzeletét.

*

„A szőlőindák, amelyek állatokat fonnak körül – írja Yeats –, az iráni és görög művészet összefonódásáról tanúskodnak... ami fokozatosan a bizánci művészet kibontakozásához vezetett a Mediterráneumban.” [2] Az indázó vonalak, növényi ornamensek motívumainak folyamatosságában Yeats olyasmit érzékelt, amiben a

felosztásokon, megkülönböztetések mentén araszoló nyugati, alapvetően analitikus gondolkodással ellentétes szemléletmód nyer teret. „Ama ornamentikának, amely mintha kikezdené önuralmunkat, és amely – úgy tűnik – perzsa eredetű, találó szimbóluma a szőlőtőke, melynek indái mindenhová felkúsznak, leveleik között pedig különös madár- és állatalakok bukkannak fel, olyan formák, amelyek egyetlen ismert teremtményre sem hasonlítanak, mégis úgy születnek egymásból, mintha maguk is élőlények volnának.” [3] Ezen a ponton Yeats legalább annyira támaszkodik a preraffaelita gondolkodó William Morris eszméire, mint az általa nagyra tartott kultúrtörténészre, Jozef Strzygowskira. [4] . Mindketten úgy vélték, hogy a folyamatos, kacskaringós vonal hipnotikus varázsa, a nonfiguratív, ismétlődő elemekkel együtt keleti, jelesül iráni hatás a bizánci kultúrában. [5] Morris a díszítőművészet megszállottjaként a hiteles alkotás nem egy ismervét éppen a bizánci művészetben vélte felfedezni. Szöges ellentétben a felvilágosodás addig mértékadó gondolkodóival, akik alaposan elverték a port az egész bizánci kultúrán – Voltaire-től Montesquieu-n át Hegelig –, az ipari társadalom és klasszicista unalom kritikájaként fellépő preraffaelita mozgalom Bizánc művészetében már nem elkorcsosulást látott: az eszményített görög és római letisztultságot barbár színpompával és vallási fanatizmussal vegyítő hanyatlás szimptomáit, hanem frissességet, találékonyságot, játékosságot. És ezzel nem is jártak messze az igazságtól: mindenesetre közelebb, mint az antik művészet fehérmárvány ábrándját kergetők, akiknek fogalmuk sem volt például az Akropolisz eredetileg eszelős színeiről. A preraffaeliták számára a keleti kereszténység ismétlődésen (a „másolás” elvén) és misztikus érzékelésen alapuló látásmódja rokonszenves lehetett: Morris szerint Bizánc ajándéka Európának olyasfajta „bőség és misztérium”, hogy a díszítőművészetben azóta sem „múlta felül semmi az öröm és szabadság ama korai korszakát, amely csak hozamot ismert, veszteséget nem; a zabolátlan remény napjait”. [6] A bizánci művészet, mondja Morris, nem ismeri sem az egyénieskedést, sem a fölösleget: nem vet el semmit, mindent megtart, mindennek helyet talál; a kultúra valamennyi szegmensét, aspektusát – kézművességet, költészetet, építészetet, vallást és filozófiát, Rómát, Hellászt, Mezopotámiát, Egyiptomot – egyetlen stílusban és civilizációban egyesít, amely mindenkire és mindenki által szól. „Hagyományok sokasága, tökéletes egységbe komponálva” – ismerős szavak. [7] A Hagia Szophia katedrálisa Morris szerint – aki

azt ugyanúgy nem látta saját szemével, mint egyébként Yeats sem, hacsak nem fotográfiákon – a bizánci művészet géniuszának afféle fókuszpontja: „Magába gyűjtötte a változás mindazon elemeit, amelyek, miután oly sokáig elszigetelten léteztek, végül keveredni és forrongani kezdtek, és oly sok változást, oly sok halált és életet hívtak létre. Nem köti a múlt, ugyanakkor egybegyűjtött mindent, ami abban méltó volt rá, hogy tovább éljen és új életet teremjen; a művészet élő gyermeke és termékeny anyja – múltja és jövője. Ez – még inkább, mint az a szépség, amit saját jelenéből merített – az, ami a világ összes nagy épületének koronájává teszi.” [8]

Itt emlékezetünkbe idézhetjük, mit is magyarázott Yeats a kocsmában a művészetről, mely egyszerre szól sokakhoz és kevesekhez. Morrisszal mindenesetre osztoznak a közösségből eredő és közösségalkotó művészet víziójában (Yeats rajongott a népköltészetért), mely nem kerít el a társadalmon belül egy „műértő elitet”, nem zárja rezervátumba a költészetet vagy a festészetet, és nem nyilvánítja azokat egy-egy kiváltságos géniusz felségterületének. Lám, a bizánci művészet rá a tanú, hogy a szépség nem a tehetség, e bizonytalan és illékony feltétel meglétén vagy hiányán

múlik. Tágabb, mint az egyes szerzők vagy produktumaik, mert a szépség a világ része: a *kozmosz* szó egyszerre jelent rendezettséget is, ékességet is, végtelenséget és megformáltságot. Az ilyesmi Yeatsnek nagyon is ínyére volt. Viszont ő egy lépéssel még túl is halad Morris látomásán: nemcsak a formák és kultúrák egységét, hanem ennél többet: a létezés egységét, természeti és természetfeletti összefonódását és megbékélését látja meg Bizáncban. És ami számára alighanem a legfontosabb mindebből: az idő megváltását. [9]

*

A „csillagfényes vagy holdsütötte dóm”, azaz a Hagia Szophia kupolájának képe Yeats (valamint szellemi előfutárai, Morris és Strzygowski) szemében tökéletes összefoglalását jelenti annak az ellentéteket egyesítő összhangnak, ami szerintük Bizánc ismérve. Mert honnan is származik a kupolának, mint építészeti egységnek az eszméje? – teszik föl a kérdést. A felelet azonban inkább következik az általuk osztott kultúrhistoriai vízióból, mintsem az építészettörténet tényeiből. Nyugaton a hosszanti elrendezésű bazilikák jellemzőek, szól az eszmefuttatás, a keresztény Keleten viszont Justinianus korától a centrális elrendezés dívik, ahol a teret szervező és meghatározó motívum a fentről óriás harangként az épületre boruló kupola, az égboltozat épített mása. Előképet keresve pedig nem a római fürdők vagy rotundák felé fordulnak (legkézenfekvőbb példa lenne a Pantheon), hanem Kelet felé: Perzsia, Örményország, Egyiptom felé, például a Kharga-oázis nekropoliszának csillagokkal bélelt túlvilági boltozataihoz, amelyek Yeats szemében a lelkek asztrális végzetét jelenítik meg. „Olybá tűnik, a sírkamrák voltak azok, amelyek már a kereszténység előtti időkben a kupolával ellátott, szabadon álló négyzetalaprajzos épülethez vezettek” – írja Strzygowski. Íme, a „csillagfényes dóm” kifejezés eredete: „Halálban élet, életben halál”, hajszállra úgy, ahogyan Yeats énekli meg. Míg a nyugati kereszténységben a vallási tartalom a világi, sőt, kimondottan e világi hatalom jelképeit használja – folytatódik az érvelés –, addig Keleten temetkezési épületekkel, a túlvilággal, a test felbomlásának és a szellem romolhatatlanságának kettősével asszociálódik. Innen olvasva a második Bizánc-vers nem egy enigmatikus megfogalmazása nyer világosabb értelmet. A mesterséges égbolt sematikusán ismétlődő csillag-ornamentikájának helyére később egy arc kerül: a Pantokrátor Krisztus arca, ez az

ízíg-vérig történeti, egyszeri, személyes vonásokkal bíró arc, mely egyesíti magában Kelet kozmikus távlatait a nyugati szellem konkrétságával, a misztikust a racionálissal, az univerzalist az egyedivel, új mértéket adva a létezésnek. ^[10] És ezen a ponton az időbeli és az örök már nem egymás ellentétéként jelenik meg, ahogy a test sem a lélek ellensége, hóhéra, veszte – pontosan ide akart eljutni Yeats, amikor útra kelt.

*

Az aranymadárért föl kell kaptatni a völgyből, ahol a San Clemente épült, az Esquilinus-dombra, a legkeletebbire a hét közül. Nem túl hosszú séta. Az ember megkerüli a parkot, amelynek ciprusai között Néró császár Aranyházának romjai rejtőznek. Fölkaptat a Via Di San Martino ai Montin, valamelyik kis kávézót beiktatva megállóként, és már a Santa Prassédénél is van.

az apszis boltívén

Ami azt illeti, az eddig leírtak nagy része először ott, a januári reggelek egyikén ötlött fel bennem, jó pár évvel ezelőtt, miközben a bazilika boltozatán bámultam a véneket, kik Isten szent tüzeiben állnak, koszorúikat a Megnevezhetetlen felé nyújtva. Hogy az aranymadár titka esetleg nem a kínai vagy perzsa udvarok mechanikus műmadaraiban keresendő, hiszen valahányszor beléptem a Santa Prassédébe, ott volt előttem, a magasban, az apszis boltívén, egy pálmaágon ülve, fényglóriásan az aranymadár.

Ez a példány abból a nem is túl távoli korszakból való, amikor az elbeszélte madarak még semmivel sem számítottak kevésbé valóságosnak a látottaknál: a fönix – melyről tudták, hogy mindig csupán egyetlenegy él belőle, az viszont fél évezreden át, amíg csak illatos ágakból épített fészken el nem hamvasztja önmagát, hogy hamvaiból újraszülessék –, szintúgy létezett, mint a vízparti sekélyesben lépdelő kócsag. És a maga nemében ugyanolyan csodálatos volt mindkettő, csak éppen az előbbi ritkább. ^[11]

„Szintúgy” létezett, de mégsem „ugyanúgy”. A *Physiologus*-t, a késő antikvitás és korai középkor talán legismertebb bestiáriumát fellapozva feltűnhet, hogy oldalain együtt szerepelnek azok a lények, amelyeket ma „képzeletbelinek” könyvelünk el, azokkal, amelyeket „valóságosnak” titulálunk. [12] Rókák és hippokentaurok, békák és egyszarvúak. Az köti össze őket a *Physiologus* kéréjébe, hogy mindnyájan: a mindennapi és mitikus lények, a látott és csak hallomásból ismert állatok serege egyetlen értelmet közvetít, egyetlen példázatot alkot – az isteni igazságok képeskönyvét. Az itt elősorolt minden állat és növény, de még a kövek is mitikussá – azaz elbeszéltté – válnak, átlógnak a természetfeletti birodalmába (vagy amaz járja át a természetit); mindegyik *mondott* és *mondandója* van. A középkori szemlélet számára nem volt különösebb értelme a világot a „természetes” és a „mesterséges” kategóriái mentén felosztani, hiszen végső soron *minden az artificialia* körébe tartozott, amennyiben szándék és cél hívta létre: a különbség csak abban állt, hogy isteni vagy emberi akarat volt-e a kiindulópont. Az aranymadár „megcsinált” mivolta akkoriban senkit sem ejtett volna zavarba, pláne nem váltott volna ki ellenérzést vagy berzenkedést, mint Yeats kritikusaínál, akik nem győztek hüledezni: vajon mi vihette rá a költőt, hogy ilyen költőietlen, mesterkélt madárhoz ragaszkodjék.

A félreértést alighanem az okozza, hogy Yeats szótárában a *megalkotott* nem egyenlő a *művivel*.

VIII.

Now shall I make my soul.

„Most fogom lelkem megcsinálni.”

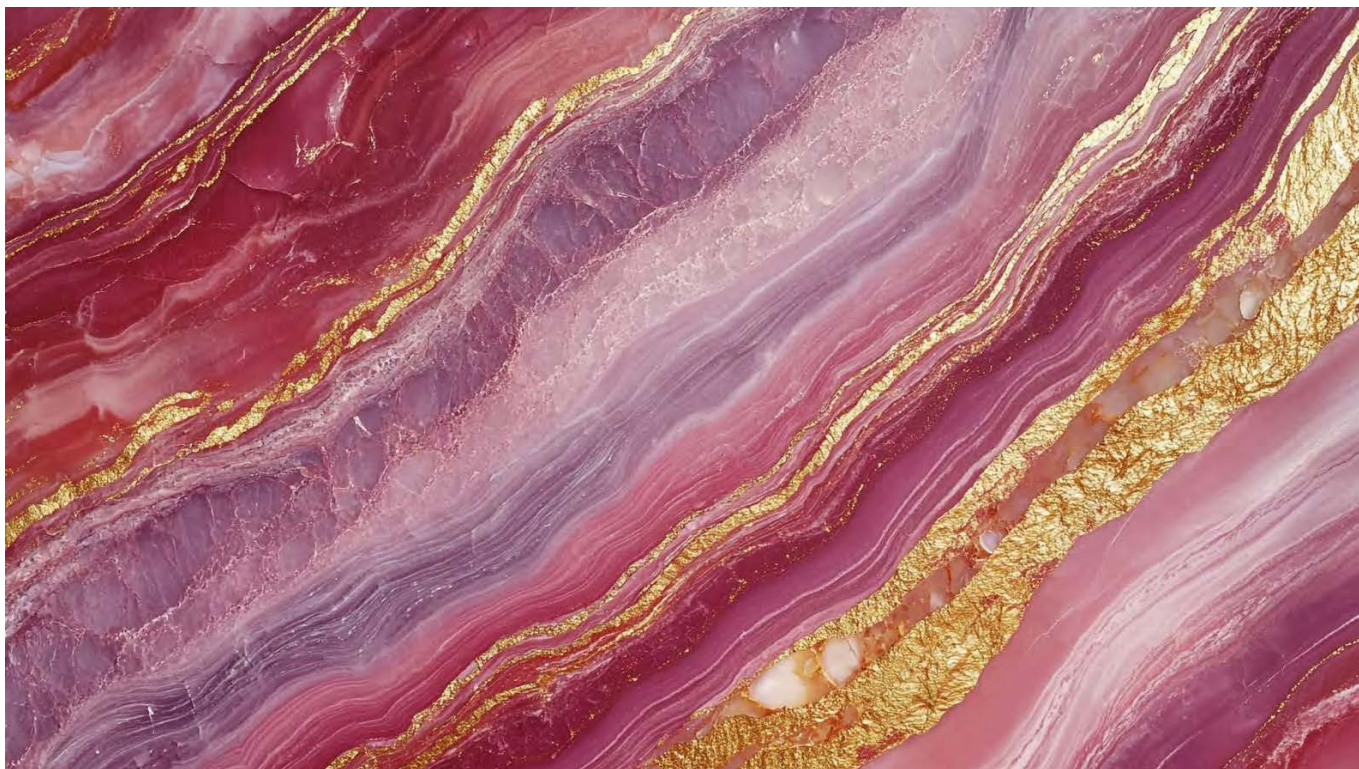
Ebben a pár szóban ott van az elhatározás, a mondat rövidsége pedig a szükséges erőt sugallja. És persze a lehetőséget: a lelket, önnön lelkét elkészíteni. A *make* azt jelzi, hogy a lélek megvalósítandó dolog, de mindenképp olyasvalami, ami alakításra szorul.

Yeats természetesen hitt abban, hogy van lelke. Vagy legalábbis erősen bízott benne. Ezért nem is a *create* igéhez fordul: a lélek, habár esetleg adott, de nincsen kész. Ellentétben a konvencionális szemlélettel, amely szerint a lélek változatlan, örök szellemi létező (fárasztó sablonossága a felvilágosodás hányaveti lélek-teóriáinak köszönhető), Yeats felteszi, hogy a lélek formálható, sőt: formálandó. Ez pedig nem kizárólag természetfeletti hatalmak hatásköre, bőven az ember illetékessége alá esik. Az idézett sor például a *Torony* című versből való, ahol (megint egyszer) az öregedéssel, tehát az idővel igyekszik kezdeni valamit.

„Mit kezdjek e képtelenséggel itt –
ó szív, zajgó szív, mily torzkép a roskadt
vénember-kor, úgy rámkötözve, mint
eb farkára!” ^[13]

Ezzel indul a vers – és a lélek-alkotás lesz a konklúzió. Egy másik helyen önmagát azonosítja a toronnyal („*Én azt mondom: e torony szimbólumom*” ^[14]), ami ugyebár szintén épített, vagyis mesterségesen létrehozott dolog. Mindenesetre a kiindulópont elég hasonló a *Hajózás* kezdetén felidézett képhez, ahol az öregember nevetséges madárijesztő („*boton rongyos kabát*”), torzkép és abszurditás. *What shall I do with this absurdity?* – kérdi tanácstalanul. Yeats leplezetlenül utálta az időt, nem mint elvont

fogalmat, hanem mint tapasztalatot – márpedig az idő tapasztalata alapvetően a testben és a test által jelenik meg. Mindenekelőtt az ember saját teste révén. Lehet, hogy Yeats voltaképp a testet utálta.

Az a típus lehetett, aki sose volt fiatal – ha az ember fellapozza 1889-ben megjelent verseskötetét, a *Crossways*-t, már ott azt találja, hogy a költő nemegyszer vénemberhangon szól. Huszonnégy évesen. Aztán ott vannak a verscímek innen-onnan az életműből: *A vásott vén gonosz*, *Öregkori összeveszés*, *Aggok csodálják magukat a vízben*, *Öregkori imádság*, *Hogy is ne veszne meg a vén*, és így tovább, felsorolni is sok lenne. Nincs mit csodálkozni rajta, hogy hamar a mitológiákhoz fordul, kelta, görög, mindenféle mitológiákhoz, minél ősbibb, szövevényesebb, minél monumentálisabb, annál jobb – mintha annál jobban rá merné bízni törékeny, mulandó önmagát. És beavatásokhoz is: kabbalisztikus tanok, rózsakeresztesek, hindu bölcsesség, teozófia, vagyis nagyjából minden, ami akkor és ott elérhető; az Arany Hajnal Hermetikus Rendjében rejtjelezett nevet is kap: ő D. D. I. Ami annyit tesz, *Demon est Deus Inversus* – a Démon Megfordított Isten. Ismét az egymásba oltott ellentétek: hogy démon vagy isten, nézőpont kérdése. Később médiumot vesz feleségül, biztos, ami biztos. Nászéjszakájukon automatikus írással kísérleteznek, habár a hitves

valószínűleg másfajta határok lebontásában volt érdekelt. Mindebben: mitológiák halmozásában, holtakkal kokettálásban, a kozmikus körök rajzolásában nem nehéz észrevenni az idő eltüntetésének szellemi bűvészműtárványát. Melynek bemutatása közben örökké és eleve vesztesre ítélt.

*„Előbb testével kezd csatát;
teste győz s vígan lép tovább.*

*Aztán a szívének rohan;
s csönd, ártatlanság odavan.*

*Majd esze ellenére vív;
messze marad a büszke szív.*

*Istenre támad legutóbb.
Éjfélkor Isten győzni fog.” [15]*

Vagyis vereség, minden vonalon. Mit lehet ezzel kezdeni? „Igyekszem megírni a lelkem állapotát: mert öregemberhez illő, hogy megcsinálja a lelkét. Ez irányú gondolataimból egynéhányat a *'Hajózás Bizáncba'*-című versemben írtam meg” – mesélte ekkoriban az érdeklődőknek. ^[16] Miután a korábbi építmények egytől egyig összeomlottak, vallás, misztika, műtét is hatástalannak bizonyult az idő múlásával szemben – mely nem átallotta nap nap után testére jegyezni rovátkáit –, úgy tűnik, Yeats erre az elhatározásra jut. Mármost jobb pillanataiban.

A jobb pillanatokban intuíciója azt súgja, hogy mégiscsak létezik – létezhet – romolhatatlan test. Egy versében (*Oil and Blood*) felidézi ezeket a paradox testeket, a szentek ereklyéit, amelyekből illatos olaj csordogál, szemben a démoni, bomló, vért izzadó tetemekkel. Hanem ennek a testnek a mibenléte már úgy tűnik, olyannyira zavarba hozza, hogy általában nem is hajlandó (a „bizánci intuíciót” kivéve) a test *átmenetében*, vagyis „megváltásában” gondolkodni, csak a teljes „testcserében”. Ezzel nincs egyedül: még a hitükhöz egyébként ragaszkodó keresztény filozófusoknak is elég fejtörést okozott a feltámadott test kérdése: jól látszik ez azokból az

eszmecserékből, melyek során tisztázni kellett, vajon a végidőkben Éva önállóan vagy oldalbordaként kerül-e majd a mennyei raportra. Yeatsnek saját, kissé lagymatag test-tapasztalata és a mozaikok üdvözült testeinek izzása közé valami átmenetet kellett iktatnia. Ehhez tűnik alkalmas eszköznek az aranymadár.

Yeats testhez fűződő viszonya legalább annyira komplikált, mint a hazájához vagy éppen önmagához köthető ellentmondásos (v)iszonyulása. Egészen különös elképzelések között vacillált. Egy helyütt kifejti, hogy a test voltaképpen a vegetatív életszellemek („hordozók”) kialakította forma, de ez a forma inkább esetleges, semmint szükségszerű: leváltható és váltogatható, jobbára csak afféle kivetülés, kikristályosodása az alapvetően szellemi valóságnak. ^[17] Ettől függetlenül leplezetlenül, mohón dicséri, sóvárogja a testeket. Máskor poétikus hévvel kel ki a platóni nézet ellen, hogy a dolgok csak a valóság „habja”, afféle sistergő tajték a létezés hullámverésében (ami már maga is elég költői kép, nem egy elméleti fizikus találónak is mondaná). Ugyanakkor öregkori imájában így esdekel:

„A pusztán agyban fészkelő
 eszméktől óvj, ó, Uram.
 Úgy él a dal, ha a gondolat
 a gerincben suhan.” [18]

Vagyis kell a test, de a lélek sem kevésbé kell: mintha Yeats egy olyan test elképzelésének lehetőségéért vívna csatát (önmagával, beidegződéseivel, mindennapi tapasztalatával), amely nem adja fel magát sem az idővel, sem a szellemmel szemben. Az *érvényes testért*, amelyben megpillantható az a bizonyos „tüneményesen hajlékony jelenlét”.

A két szemben álló erőt, amelyek az emberi létezést meghatározzák, két térfélre hasítják, ezeket különböző szavakkal becézi: hol testként és lélekként, időként és szellemként, éjként és nappalként aposztrofálva, ellentétes sodrású, de épp ezért egymást feltételező erőkként tapasztalja meg (kozmiussá tágítva azokat a *gyres* képében, vagy a kozmikus örvénylést önmagában képezve le). A lélekkészítés vagy -építés munkájában ezt a kettőt kellene valahogy összekovácsolni. Mármost hogyan lehetséges ez a művelet, ha egyszer alkotó és mű, teremtő és teremtmény ebben az esetben ugyanaz? Hogyan képzelhető el a lélekalkotás folyamata, ahol az ember munkálkodik, miközben tevékenységének anyaga is? A válasz, hogy Yeats nem homogén lélekképzetben gondolkodott: a lélek monász-szerű felfogása amúgy is meglehetősen új(kori) elképzelés, nem is különösebben szofisztikált: általában és régebben az ember belvilágát szerkezetként gondolták el, az úgynevezett lelket pedig „részekből”: vagyis képességekből és funkciókból álló, összetett jelenségnek. Arra, hogy Yeats ilyesféleképp látta, következtetni lehet például *Az én és a lélek párbeszéde* (*Dialogue of Self and Soul*) című enigmatikus verséből. Ebben a lélek lép fel a bölcs szerepében, miközben az „én”, az „önmaga” szorul tanításra. Még hozzá arról, hogy van olyan – kvázi mennyei – állapot, amikor ez az alapvető különbségtevés érvényét veszti, a szubjektum pedig egységessé válik:

„For intellect no longer knows
 I, Is from the I, Ought, or I knower from the I Known”

Vagyis az intellektus, az értelem többé már nem ismer „van-ént” és „jó volna-ént”, „tudó ént” és „tudott ént”. ^[19] Ami annyit jelent, hogy addig viszont nagyon is ismert.

Egy, valahol a szubjektumon belül húzódó cezúra gondolata már az antik filozófiai iskolák számára is magától értetődő lehetett, különben nem dolgozták volna ki az önművelés és önmegfigyelés változatos, időnként meglepő eljárásait. ^[20] Az egyes irányzatok közötti lényeges különbségek nem is abban érhetők tetten, hogy a világról miképpen gondolkodnak, hanem hogy milyen előfeltevésekből kiindulva, milyen céllal, és mely módszereket latba vetve igyekeznek „megcsinálni” a lelket. Az introspekció, a belső ember kutatásának és megismerésének, felélesztésének vagy megépítésének technikái tovább finomodnak a különféle keresztény szerzetesi tradíciókban csakúgy, mint az antik nézeteket felélesztő humanizmusban. A nyugati szerzetesrendek meditációs ajánlásaiban az ókori filozofikus aszkézis gyakorlatai élnek tovább, ha más horizontokkal is. Mindez azt sugallja, hogy a nyugati ember „énje” soha nincs teljes átfedésben sejtett „önmagával”: már csak az *önazonosság* fogalmának elterjedt használata is arra mutat, hogy a lélek elérése messze nem adottként, sokkal inkább feladatként jelenik meg. Útként, ha úgy tetszik. Giorgio Agamben ezt a jelenséget a reneszánsz gondolkodásban „antropológiai gépezetnek”

nevezte el: „Az ember humanista felfedezése annak felfedezése, hogy az ember hiányzik önmagából”. [21] Erre születnek válaszképpen az ember ön-tételezésének, ön-megalkotásának eljárásai. Ez viszont feltételezi az emberi lélek tökéletes autonómiáját: vagyis le kell mondani arról, hogy az embert függő helyzetben, kapcsolatoktól meghatározottan lássuk; hogy *gyermek* legyen, akár az Istené, akár a természeté. Ahogy le kell mondani arról is, hogy ennek a másnak, akihez tartoznék, valamiféle terve (legyen az csak valamiféle genetikai diszpozíció), vagy meghatározott célja legyen az emberrel. Pontosán ezt a radikális nézetet fogalmazza meg, talán elsőként az újkori gondolkodók közül Pico della Mirandola a *De hominis dignitate* című munkájában. Szerinte az ember teremtése akkor ment végbe, amikor „a teremtés modelljei már mind kimerültek”, következésképp a létezők között egyedül az emberi lény az, aki mindennemű, korábban már adott – tehát: természeti – modell nélkül jött létre, így hatalmában áll „saját akarata által megmintázni azt”, akár állati, akár isteni formában. [22] Ha az ember lényege, identitása ilyen mértékben nyitott, eldöntetlen és képlékeny, akkor nem csoda, ha a megalkotás folyamata (ami eredetileg isteni feladatkör), a teremtés folytatása vagy átvállalása, különös súllyal esik latba. Ennek híján ugyanis a lehetőség, amit az ember létrejötté rejtene, elillan.

aranyá válás

A gondolat Nietzsche-t előlegezi, aki az önalkotás művészetének, ha lehet, Yeats-nél is hevesebb szószólója volt. „Az emberben együtt van a teremtő és a teremtett” – írja. „A ti együttérzések az emberben lakó teremtménynek szól, annak, akit formálni, megtörni, kikovácsolni, szakítani, égetni, izzítani, megtisztítani kell”. [23] A fémműves-metaforika használata nyilván nem esetleges: kovácsok, aranyművesek, alkimisták félig konkrét, félig mágikus munkáját idézi, az *athanor* titkos kohóját, a közönséges fémből a romolhatatlan arany megteremtésének művészetét. Itt tehát nem csupán az eddigre kissé elcsépelet gondolatról van szó, hogy az ember nem ért el még önmaga színvonalára, vázlatként és feladatként áll maga előtt, hanem hogy voltaképpen *nincsen*: amennyiben léte átmeneti, súlytalan és egészében kérdéses. Az aranyá válás, vagy ami azt illeti, a

„halhatatlanság remekeibe” történő átvitel ennél többet jelez: létminőség-váltást. Ezt a léptékváltást fejezi ki Yeats a természetes és mesterséges megkülönböztetésével az első Bizánc-versben.

„A vers egy ön által megfogalmazott kritika nyomán született” – írja berzenkedő grafikusának, Thomas Sturges Moore-nak, 1930. október 4-én, a második Bizánc-vers megírása után. – „Ellenérzésekkel viseltetett a *Hajózás Bizáncba* utolsó versszaka iránt, mert úgy vélte, egy aranyműves által készített madár épp oly természetes, mint bármi más. Ebből nyilvánvaló volt számomra, hogy az elképzelés kifejtésre szorul”.

[24]

Ez a kifejtés volna tehát a második Bizánc-vers, amennyiben helyesen olvassuk.

*

„Kifejtést” mond „magyarázat” helyett. A második Bizánc-versben ugyanis, bár a legközepe – szó szerint ívének „csúcsán” – foglal helyet a rejtelmes aranymadár, mibenlétére nemigen kapunk magyarázatot. Ellenben az egész verset a forma (test, érc, kő, fény) és a formátlan (vizek, hullámok, éjszaka, oszlás) szembenállására komponálta; a kettő összeütközése pedig a láng, a fellobbanó tűz képében nyer kifejezést, amely világosságnak még sincs állandósága, határozott formája. A szembenálló minőségeket így egyesítve, az átváltozás (Yeats szóhasználatában: a „megtisztulás”) pontja lesz. Máshol „a tűz egyszerűségéről” (*simplicity of fire*) versel, és azt írja a lélek a szívnek: „Nézd hát, a megváltás a tűzben él!” [25] A *formát* kapott *tűz* pedig az arany – az eszményi test, a test, új jelentéssel felruházva; természet ugyan, de romolhatatlan, végleges alakba öntve; az időtől nem érintett test lehetősége. Ezért van, hogy a kovács- vagy ötvösműhelyek (vagy inkább a kovácsok, méghozzá „a császár aranyművesei”, *golden smithies of the Emperor*) képesek határt szabni az éjre érkező áradatnak, amely a Várost ostrom alá vonja. Ehhez a gondolathoz Yeats vissza-visszatér: hogy a szám, a mérték és a megformáltság: a keret, az alak, az arc több mint a parttalan, határtalan, különbségeket nem ismerő, ösztönös egység. A *Szobrok* című versben Pheidiasz művei jelentik ennek a formátlan,

monoton, parttalan áradásának a hullámtörőjét: Európát nem a szalamiszi seregek mentik meg, sokkal inkább a görög szellem Püthagorasszal induló ragaszkodása mértékhez, megformált gondolathoz.

*„... Pitagorásznál több a férfiak
Vésője-kalapácsa, hiszen képletet
Hús és vér szeszélyének az farag,
S parttalan ázsiai homályt visszavet,
S nem evezősor, szalamiszi hab
Tetején úzve gálya-sereget.
Európának Pheidiász győz habot...” [26]*

Az alkotás végső értelme tehát nem kisebb-nagyobb, úgynevezett műalkotás létrehozása, jobb vagy rosszabb, sikerültebb vagy kevésbé sikerült festmények, irományok, egyebek előállítása szakmában, hanem az át-alkotás az ideiglenességből a véglegesbe.

„Ahogyan a költők, festők és zenészek is fáradoznak műveiken, törvénytelen és törvényes dolgokból építkezve – míg csak meg nem testesítik a síron túli szépséget —, ugyanígy munkálkodnak a Szentléleknek ezek a gyermekei is pillanataikon, szemüket a ragyogó anyagra függesztve, amelyre az Idő a teremtés tagadását halmozta fel – írja Yeats a *Mitológiákban*. – Mert a világ csakis azért létezik, hogy történetté legyen eljövendő nemzedékek fülében; rémület és megelégedés, születés és a halál, szerelem és gyűlölet, valamint a Fa gyümölcse csupán eszközei annak a legfőbb művészetnek, amelynek célja, hogy kiszakítson minket az életből, és magához gyűjtsön az örökkévalóságba, akár galambokat a galambdúcba”. [27]

IX.

A tévutak elegáns és könnyed megírása azok kiváltsága, akik számára tévutak egyáltalában nincsenek. Ha be akartam volna bizonyítani, hogy Yeats aranymadarának modelljéül okvetlen a bizánci mozaikok fönix-ábrázolásai szolgáltak, most gondban lennék. A következő szakasz a kudarc beismerésével volna egyenlő, a megtett út pedig tévútnak bizonyulna. Szerencsére az aranymadár nem végcél volt, hanem kiindulópont: nem a válasz, hanem a kérdés, amely nem is elsősorban ennek a lénynek a miben- vagy kilétét firtatta, hanem hogy mit jelentett Yeats számára Bizánc – ahol ez a teremtmény annyira központi helyet foglal el, hogy a költő jónak látta külön verset szentelni neki. Izgatott még a lehetőség is, hogy talán a mozaikok jelentik az egyetlen kézzelfogható kapcsolatot a versek látomásos Bizánca, és a néhai, „valóságos” bizánci civilizáció között. Mivel egyebet nem látott a „valóságos” Bizáncból, bizonyára ezek indították arra, hogy versszakokból épített hajóra szálljon. Csakhogy út közben, amíg verssorait és leveleit, jegyzeteit és egyebeit bogarásztam, kiszült, hogy ennél jóval több kapcsolódási pont is akad a történeti Bizánc és a yeatsi látomás között: konkrét helyek és motívumok, történeti hivatkozások morzsáiból épül fel a versbeli Bizánc (Konstantin Fórumának padlatától a Hagia Szophia szimandronjáig). Yeats tehát tőle telhetően igyekezett hű maradni bizonyos tényekhez, így nehezen tartható a feltevés, hogy Bizánca egy minden ízében kitalált, sosemvolt, mitikus és misztikus birodalom, merő délibáb. Igazság szerint meglehetősen

szervesen ágyazódik korának kibontakozóban lévő, újdonság Bizánc-képébe, amely viszont pár évtizeddel később a bizantinológia mint tudományág megszületéséhez vezetett. [28]

Nem, a mozaik-madár, az aranyágon daloló-kiáltó fönix semmi esetre sem úti cél volt, hanem a tél végi csöndben megpihenő római templomok sajátos ajándéka: karcsú alakja pedig egy kérdőjel. De nem ez volt Yeats madara.

az érzékek tengerén

„Későbbi verseimben – írja egy cikkben – Bizáncnak neveztem ezt [az 'ezt' a nagyszerűség egy példája: mert a *stílus*, legyen szó irodalomról vagy életről, véleményem szerint a többletből

fakad, abból a hasznosságon túlmutató, azt meghaladó valamiből, amely megragadja a szívet]; a városnak, ahol a szentek megviselt alakjai aranymozaik-háttér előtt jelentek meg, és ahol egy mesterséges madár énekelt aranyfán a császár jelenlétében; egy versben pedig úgy ábrázoltam a szellemeket, hogy delfineken lovagolva úsznak át az érzékek tengerén, hogy táncra perdülhessenek annak kövezetén.” [29]

Úgy tűnik, a Yeats által forgatott bizantinológiai témájú könyvekben is említésre kerül ez az aranyból mesterkélten szerkesztett, amely elsősorban a külföldi követek elkápráztatására és zavarba ejtésére szolgálhatott a császári fogadóteremben. Amennyire tudni lehet, az első ilyen aranyfán éneklő madár az ikonromboló Theophilosz császár uralkodása alatt készült (829–842), amely azonban már fia, Mikhaél idején elpusztult. A második, a korábbi bizonyára míveségben és ötletességben is felülmúló konstrukció vagy száz évvel később, Bíborbanszületett (a sorban hetedik) Konstantin császár idején kerülhetett felállításra, a császár trónszékének tartozékaként. [30] „Valahol olvastam – jegyzi meg az *October Blast* című kötetben –, hogy a bizánci császári palotában volt egy aranyból és ezüsből készült fa, és mesterséges madarak, melyek énekeltek” [31] A „valahol” éppúgy lehetett Gibbon, mint Diehl. A leírások forrása minden esetben a cremonai Liutprand püspök balul elsült követjárásának krónikája: „A császár előtt egy fémből készült,

aranyozott fa állott, amelynek ágai telis-tele voltak különféle fajtájú, szintén ércből készült, aranyozott madarakkal, amelyek fajtájuk szerint különböző madárhangokat bocsátottak ki.” [32]

Igen, az aranymadár ezek szerint valóban énekelt.

*

Yeats Bizánca tehát nem mindenestül mitikus vagy álombéli város: igaz, ugyanilyen kevés joggal lehetne „történetiként” aposztrófálni. Sajátos értelemben történelmi, sajátos értelemben mitikus. És ez a „sajátos értelem” itt Yeats értelme, aki minden történelmi jelenségben spirituális mozgást azonosított, és viszont: lelkének minden rezdülését történelmi távlatokban értette meg. Önmagát keresve igyekezett mindent átfésülni – az embernek az a benyomása támad, hogy *önmaga* alatt valahogy a mindenséget értette, és nemigen fogta fel, hogy ha egyszer lénye az örökkévalósággal azonos, miképpen lehet mégis olyan komikusan esendő; ha egyszer sorsa a mindenség mozaikjába illeszkedik, miért érzi magát mégis menthetetlenül veszendőnek. Hiszen olyan otthonosan berendezkedett az asztrális szférákban – itt, a konkrét mindenségben, hogy nem találja a helyét? Lehet, úgy okoskodott: ha magát megépíti – akár hazát is építhet magának.

Akárhogy is, a „történelmi” az ő értelmezésében gazdagabb jelentésű a tények és események sorjázásánál: a lélek történetének rajzolatát sejteti, így Yeats megengedhette magának, hogy saját kiterjesztett történeteként olvassa azt, szellemvilágbeli patrónusainak biztatására (ő egyszerűen „instruktorokként” emlegette őket). Ugyanezek az instruktorok egyébként sokáig óva intették, hogy filozófiával bíbelődjék, ezért aránylag későn fogott módszeres filozófiai stúdiókhoz: akkor mindeneelőtt Plótinoszt olvasott, Berkeley-t és Whiteheadet, hármójukban fedezve föl a nyugati filozófia keresztmetszetét. Bizánc-érzékelése tehát hiába annyira látomásos, rejtjeles, hogy hajlamosak volnánk mindenestül „belülre” utalni, a költemény képei többször konkrétumokra utalnak, a csillagfényes kupoláktól az aranymadáron át a császár márványpadlatáig, ahol a lelkek éjszakánként lángnyelvekkel összefonódva misztikus tánca kelnek. Ez utóbbit például a Holmes-féle Konstantinápoly-könyvből vette át (az esténként megszólaló szimandronnal, azaz „gonggal” együtt), mert azt olvasta, hogy Konstantin Fórumát, amelyet ötvösműhelyek (!) környeztek, néha egyszerűen „padlat”-ként (*pavement*) emlegették, annak márványborítása miatt. ^[33] „A császár kőpadlata”. Yeats ceruzával gondosan meg is jelölte ezt a szakaszt a lapszélen. Nem, Yeats számára a Város nem légből kapott szimbólum volt, a képzelet játszadozásának terepe, hanem a természeti (történelmi) és

természetfeletti (metafizikai) összefonódásának iskolapéldája, és neki alighanem ez adta Bizánc leglényegét. Ezért is pányvázta ki két költeményét két konkrét időponthoz: az egyiket az ötszázas évek közepére, a másikat az ezredik év környékére, a felfelé és lefelé mozgó időörvények határpontján: a mozgás két különböző, homlokegyenest ellentétes fázisában. Művészi képzeletét tehát az általa felfedezett (felfedezni vélt) kozmikus folyamat szabályaihoz igazította. Ha kellett, az ihletét is, mint valami ötvösmester, aprólékosan megcsinálta.

*

Nyugat, mióta csak „az eszét tudja”, mindig is használta és kihasználta Bizáncot. Ennek évszázados hagyománya van. Hol ilyen, hol amolyan, hol nemesebb, de többször alantasabb célokkal, indokokkal és indítékokkal. Hozott, vett vagy rabolt Bizánctól kéziratokat, ereklyéket, ötleteket, aranyat bőséggel, tudósokat, filozófusokat, hercegnőket, mindent, ami mozdítható volt, vagy ami mozdíthatatlan; eszméket is, stílust, egy időben ízlést. De mindenekelőtt arra használta, hogy megkülönböztesse magát tőle: elhatárolódva, elborzongva, kisebbségtől fuldokolva és azt fennhéjzásba csomagolva: így igyekezett elszakítani a Mediterráneum keleti felében rögzült gyökereit. Az érett középkorban Nyugat viselkedése leginkább egy tomboló sihederéhez hasonlított, aki önállóságának bebizonyítása érdekében konzekvensen tagad és ellenez mindent, ami „keleti”. Ha Bizánctól nagyra becsülik az ikonokat, akkor Nagy Károly udvarának fő-fő teológusa kerek-perec elveti a képkultuszt. Ha Keleten a papok és szerzetesek szakállat viselnek, Nyugaton rendeletileg beretválniuk szükséges. Ha az ortodoxok ódzkodnak a *Filioque* beiktatásától a hitvallásba, akkor a császárság jusz is kikényszeríti azt Rómától, kerül, amibe kerül. Egyszóval Európa ekkoriban szakasztott úgy viselkedik, mint az elkényeztetett kölykök: mindenre igényt tartanak, amit a szülő adhat, de mindent megvetnek és helytelenítenek, amit a szülő kedvel, vall vagy épp csinál. Kulturális individualizáció: Nyugat, az *enfant terrible* valamiféle önmegvalósításra törekszik, mindeközben csak ködös elképzelése van arról, hogy kicsoda is ez az önmaga. Az egyetlen bizonyosság, hogy *nem* az, ami volt, nem az eredet, nem a Kelet. Ennél szenvedélyesebb kötődést elképzelni is nehéz. És ez az ellentmondásos, egyszerre tagadó és kisajátító viszony egészen a tizenkilencedik század elejéig tart:

mint amikor az identitásképzés szükséges, ám nemegyszer kínos stációin végiglépdelve az ember eljut addig, hogy valamiféle megkésett megértéssel, hálával és némi csodálattal viseltessen szülei iránt – rendszerint jóval azok halála után.

éretlen csodálat tárgya

A múlt századfordulónak kellett jönnie, amely egyeseket – művészeket, történészeket, régiségbúvárokat – megajándékozott azzal, hogy friss szemmel tekinthettek a Keletre, és úgy érezhették: elrejtett kincsbe botlottak, valahol félúton India felé. Fölfedezhették Bizáncot. Az Aranyváros és kultúrája éretlen csodálat tárgya lett, de legalábbis más színben tűnhetett fel, mint addig bármikor. Ez a kép is kontúrtales volt ugyan, de sok mindent elbírt. Yeats is meg lehetett győződve róla, hogy Bizáncot ő látja helyesen, és a többi érti félre. Sejtéseit a túlvilágról inspirált rendszer igazolta: nincs mit csodálkozni azon, hogy a többség, akinek nem voltak kéznél „instruktorai”, nem is értette, mire gondol. Ők Bizáncot a legkevésbé ilyenek tanulták.

Yeats viszont – a maga módján – komolyan gondolhatta az utat Bizáncba. Olyan komolyan, hogy sosem merészkedett el odáig. Ezért – hangozzék bármennyire furcsán – mozaikrakónak állt. Talán inspirálta a beszélgetés, amelynek foszlányait kifüleltem azon a bizonyos galatai éjszakán. Vagy csak belátta, hogy másképpen nem kerülhet – Plótinosznál is közelebb – ama „hajlékony és tüneményes jelenléthez”, amelyet mindig is áhított. Csakhogy miből alkothatná meg a maga mozaikját? És mit ábrázoljon? Szentekben nem hisz. Angyalokban sem igazán. De az utazásban, az átmenet lehetőségében annál inkább.

És nekiáll, mozaikot rakni abból, amihez leginkább ért – szavakból.

Aprólékos, fárasztó, ihletett, pepecs munka. Yeats tudta magáról, hogy jelentős művész, így valószínűleg sokan megélnék majd abból, hogy elejtett jegyzeteit bogarásszák. Megtette hát az utókornak a szívességet, hogy vázlateit gondosan archiválta ahelyett, hogy egyszerűen papírkosárba gyúrte volna. Így a *Hajózás* gyakorlatilag teljes alkotófolyamata nyomon követhető – már ha érdekelnek valakit a nyelv tektonikai mozgásai, a lassú gyűrődések, átalakulások, rétegződések mintázatai. És ebből világosan látszik, hogy Yeats a két Bizánc-versben, de talán leginkább az elsőben olyasféleképpen dolgozott, mintha mozaikot készítené.

tüzesedik fokról fokra

Első pillantásra csak a folyamat kézműves-munka jellege szembeszökő. Yeats újra és újra átmegegy az anyagon, csiszolja, cizellálja, átírja, aztán megint átírja, finomít rajta, szavakat cserél

ki, helyez át, míg végül a kész költemény jóformán semmiben sem emlékeztet az első változatra. ^[34] Fokról fokra hajózássá lett a vers, egy utazás napnyugattól kelet felé, a nyüzsgő tenyészet öntudatlan világából, melyet a biológikum és a reprodukció élvezete szabályoz, az állandóság, a fény és éberség világa felé. Egyrészt. Másrészt a stanzák számozása (amit valami rejtélyes okból néhány kiadás egyszerűen elhagy) arra utal, hogy egymásra következő, egymásra épülő szintekről is szó van, a horizontális utazás mellett följebb is jutunk, ahogy az előző versszakból mindig egy szó vagy kifejezés vezet át, mintegy lépcsőként, a következőhöz. ^[35] És az

emelkedéssel együtt tüzesedik át fokról fokra a vers is: megjelenik az „arany” szó, majd a tűz, és egyre hangsúlyosabban lesznek jelen, a költemény lassan átizzik, mintha tényleg aranyműves műhelyéből került volna ki.

A mozaikosság nem ennyire szembetűnő – habár szinte szükségszerűnek mondható, lévén a mozaik sajátosan Bizánc műfaja, a bizánci kézművesség védjegye. Yeats aranyosan izzó mozaikot készít, nagy műgonddal. A vers szavai a mozaikkockák. Nemcsak azért, mert minden egyes szakaszban ismétlődnek bizonyos kifejezések más és más kontextusban – a mozaik-képen is ugyanolyan mozaikdarabkák, ugyanazok a színek ismétlődnek, csak a helyzetük változik –, hanem azért is, mert a vénülő Yeats életművének legfontosabb szavait hordja ide, építi a versbe, saját költészetének mozaikját hozva így létre. Figyelmes szemmel pásztázva, az egyes szavakat külön-külön vizsgálva fellelhető szinte (vagy nem is csak szinte) minden kifejezés, amit a költő nagy becsben tartott, a szavak, amelyek más verseiben is minduntalan előkerülnek, amelyekből építkezik, és amikhez ragaszkodik: *gyres, dance, gold, song, sea, fire, soul, age, body*, és így tovább. Az alapszavak. Jóformán nem is áll másból a vers. Vegyük hozzá: a mozaik feladata a templomtérben az, hogy bevezesse a fényt a homályos csarnokokba (a bizánci templomok sohase büszkélkedhettek valami nagy ablakokkal), és ott „megkösse”, sőt, megtöbbszörözze a kevéske fényt. Ki állíthatná, hogy egykor nem ezt tartották a költészet fő feladatának is? Fényt hozni a világ szűkös boltozatai alá. Ez persze már a huszadik század első felében is menthetetlenül avított megközelítésnek számított, de Yeats nem arról volt híres, hogy korszerűsége törekedett (megint az a fránya idő!); viszont ebben a versben tudatosan messzire kerüli a modernséget, ezért is választ olyan formát (jambikus pentameter, *ottava rima*), amely egy „meglehetősen Erzsébet-kori módja a versírásnak”, mint egy kritikusa írta. És mire való még a mozaik, amellet, hogy segít testet ölteni a fénynek? Tartósít: megőrzi a képmását annak, akit ábrázol. Test, amelyen nem fog az idő. Yeats számára több mint ideális. A bökkenő csak az, hogy poétákat nemigen szoktak mozaikká emelni, főleg nem a bölcsek sorába. Ilyesfajta tisztesség a bizánci művészetben legfeljebb egy-két himnográfusnak adatott, de őket is inkább megfestették. Mitévő legyen, aki egész életében énekekre pazarolta magát? Ha szent nem is, de madár, az öröklét aranyából formált, még lehet.

Lám, lám. Végül mégiscsak lett egy mozaikmadár, ha szavakból rakott is.

Coda

1937-ben, csaknem egy évvel azután, hogy nyomdába adta a *Vision* véglegesnek szánt – évekig finomított, csiszolt, ellenőrzött és az első, 1925-ös kiadáshoz képet jelentősen átdolgozott – változatát, Yeats lediktált egy afféle kompendiumot, ha akarom, szútrát, mondandójának pecsétjeként. Ez a rövid irat (*Seven Propositions*) nyomtatásban sokáig nem is látott napvilágot, de úgy tűnik, többé-kevésbé Yeats végleges – és letisztázottnak szánt – álláspontját tükrözi a valóság „mint olyan” természetét illetően. A hét rövid bekezdésből, ha más nem is, az első pillanatra kitűnik, hogy megfogalmazója szerint a realitás alapjában véve szellemi természetű: anyagi aspektusa afféle kivetülés, spirituális relációk tükröződése. ^[36] És a test – a testről sehol sem esik egyetlen árva szó sem, konstellációkról, folyamatokról, princípiumokról annál inkább. Az egész notóriusan, gyógyíthatatlanul absztrakt. Idő és tér végső fokon illuzórikusak, csupán a szellem játékteréül szolgálnak. Yeats sajátos

szellemi kalandozásai során – előbb, ifjoncként az Arany Hajnal Rend ülésain aranyaszokban és skótszoknyában elnökölve, majd ősz fejjel szisztematikus filozófiai stúdiumokra szorítva magát – arra lyukadt ki, hogy a létezés dualitása látszólagos, legyen még oly megtévesztően intenzív is ez a látszat. A *Vision*ben leírt látomás totális: mindent magába olvaszt, az egymásba átcsapó ellentétek örvénylő kúpjai mindig és újra ugyanazokon a fázisokon haladva kirajzolják a létezés ívét, mozgásuk kozmikus szükségszerűsége alá rendelve mindent. Ebben a rendszerben minden civilizáció minden korszakának valamennyi jellegzetessége magyarázatot nyer. Ide illeszkedik Bizánc is, méghozzá Yeats szerint kardinális pontokon. Dacára annak, hogy ha csak egy versnyi pillanatra is, úgy tűnt, a bizánci látomás kiutat mutat az örvények zárt rendszeréből. Talán a tökéletes, maradandó test paradoxonaként, azt a „megalkotott lélek” aranyvilágába átemelve. De ez inkább csak a *Hajózás* lélegzetvételnyi intuíciója: a második költemény máris visszatereli Bizáncot Yeats *Látomásának* mindent befedő ernyője alá. Győz a változás, a magába visszaáramló, és magát újratermelő idő. Ami abból is látszik, hogy ebben a kompendiumban Yeats hangsúlyosan és mindenestül elveti, legfeljebb felületként szán neki marginális szerepet, afféle képernyőként, amelyen a realitás fel-felvillan.

Hiába: William Butler Yeats utálta az időt – és az ellenszenv kölcsönös volt.

1. Lanczkor Gábor például így fordítja az említett szakaszt: „Ötvös fékezi meg az árt, császári aranyműves-ötvösök!” – amitől persze semmivel nem lesz érthetőbb a dolog. ↑
2. Yeats, W.B. *A Vision: The Revised 1937 Edition*, ed. Margaret Mills Harper and Catherine E. Paul, New York: Scribner, 2015, p. 206. ↑
3. Uo. p.204. ↑
4. Ehhez I. Murphy, Russell, *Josef Strzygowski and Yeats: „A Starlit or a Moonlit Dome,”* in: *College Literature*, 13:1 (1986), pp. 106–11., és McAlindon, T., *The Idea of Byzantium in William Morris and W.B. Yeats*, in: *Modern Philology*, Vol 64, No.4. (1967), pp. 307–319. ↑
5. Újabbán úgy tűnik, ez nem is csupán elméleti lehetőség: I. Matthew P. Canepa, *The Two Eyes of the Earth: Art and Ritual of Kingship between Rome and Sasanian Iran* (Berkeley: University of California Press, 2009), pp. 205–23. A szerző kimutatja, hogy az iráni ornamentika – elsősorban a selyem- és textiltereskedelemnek köszönhetően – igenis hatással volt a bizánci építészet díszítőmotívumaira a 6-7. században. ↑
6. Idézi: McAlindon, i. m., p. 315. ↑
7. Uo., 316. ↑
8. Morris, William, *Collected Works*, XXII. p.208. ↑

9. Yeats közvetlenebb módon is kapcsolódik Morris Bizánc-felfogásához verseiben. Morris szerint Európa Bizánc közvetítésével örökölt meg két ősi és alapvető motívumot az ősi Keletről („a valaha kitalált legfontosabb és legelterjedtebb ornemens”, írja), a Szent Fa és a Szent Tűz kettősét. Márpedig pontosan ez az a két motívum az, amely *mindkét* Bizánc-versben megjelenik. Ugyancsak nagyra tartotta Morris a mozaikművészetet („a legméltóságtejlésebb épületeket megkoronázó szépség”), amelyet – állítja – bár a rómaiak találtak fel, a bizánciak fejlesztettek tökélyre, a rómaiak számára idegen minőséggel, a misztériummal oltva be azt. (L. Morris, William, *Collected Works* XXII, p. 216, p. 109, p. 222). ↑
10. Ehhez l.: Murphy, Russell, *i.m.*, valamint ő., *Yeats's Christ Pantokrator and the Image of Edessa: Some New Observations on the Significance of Byzantium in Yeats's Historical System*, in: *Yeats Eliot Review*, Vol. 8, Nos. 1-2, 1986, pp. 41-49. ↑
11. A pontosság kedvéért meg kell jegyezni, hogy ilyen pompás mozaikfőnix nemcsak itt, hanem egy másik római templomban is látható: a Santi Cosma e Damianóban, amely vagy háromszáz évvel régebbi is a Santa Prassedebei párjánál. Amaz a hatodik századból datálódik, emez a kilencedik század közepéről. ↑
12. Magyar kiadása: *Physiologus* (ford.: Mohay András), Helikon, Bp., 1986. ↑
13. Tótfalusi István fordítása. ↑
14. *A vér meg a hold*. Tandori Dezső fordítása. ↑
15. *Az ember négy életkora*. Tellér Gyula fordítása. ↑
16. Yeats egy rádióban elhangzott előadásából idézi Jeffares, i. m., p. 253. ↑
17. „A szépség valóban nem más, mint a testi élet, ideális állapotában. Az emberi lélek hordozója az, amit hajdanán 'életszellemekek' neveztek... Ezek az életszellemekek áthatják a test minden részét, és 'éteri testet' alkotnak, ahogyan egyes 17. századi szerzők nevezték. A léleknek alakító ereje van: halál után – vagy akár élet közben is, ha e hordozó időlegesen elhagyja a testet – pusztá képzelteti aktussal bármilyen formára képes formálni ezt a testet, bár minél távolabb esik az új alak a megszokottól, annál nagyobb erőfeszítést igényel. Élők és holtak számára egyaránt az életszellemekek tisztasága és bősége az egyik legfőbb erőforrás. A lélek ezekből képes olyan jelenést formálni, amely életbeli öltözetet visel, s láthatóvá teheti azt a belső szemünk számára, vagy oly módon építheti bele a közvetítő testéből vett részecskéket, hogy az annyira láthatóvá és tapinthatóvá válik, mint bármely más tárgy. E folyamat elősegítésére az ókorban búzakévéket, illatos gyantát, gyümölcsök és virágok illatát, valamint az áldozati állatok vérért ajánlották fel.” (*Anima Mundi*, idézi: Jeffares, i. m., 355.) ↑
18. „*He that sings a lasting song / Thinks in a marrow-bone*” – Görgey Gábor fordítása. ↑
19. Az ember váljék önmaga tanítójává és egyszersmind tanítványává, javasolja már Epiktétosz is. ↑
20. Hadot, Pierre, *A lélek iskolája*, Kairosz, Bp., 2010. ↑
21. Agamben, Giorgio, *A nyitott*, Typotex, Bp., 2024., p. 39. ↑
22. In: *Reneszánsz etikai antológia*, Gondolat, Bp., 1984, pp. 212-244. L. még Agamben, i. m., p.38. ↑
23. *Túl jön és rosszon*, Budapest 1995. p. 225. ↑
24. Idézi: Jeffares, i. m., p. ↑
25. „Look on that fire, salvation walks within!” L. *Tépelődések*. (Mesterházi Mónika fordítása) ↑
26. N. Kiss Zsuzsa fordítása. L. még: *A Ben Bulben alatt* („Bölcső legyen a testek útja, / A mérték volt erőnknek kútja / Egyiptom merev eszmelánca / A kő gyengédebb Pheidiásza, / A michelangelói forma / A Sixtus-kápolna plafonja” – Gergely Ágnes fordítása). Feltevését Yeats prózájában is megerősíti: „Európa nem akkor született, amikor a görög gályák legyőzték a perzsa hordákat Salamisnál, hanem akkor, amikor a dór műtermek útra bocsátották a maguk széles hátú márványszobraikat, az ezerarcú, bizonytalan, mély sodrású ázsiai tenger ellenében...” (idézi: Gergely Ágnes, i. m., p. 144.) Érdekes, hogy a lélek megmunkálásának leírásánál Plótinosz is a szobrászat hasonlatával él, amely formát ad a szépségnek, eltávolítva a fölösleget (*Enneádok*, I, 6,9.) ↑
27. Idézi: Jeffares, i. m., p. 256. ↑

28. W. R. Lethaby, akinek 1904-ben megjelent műve, a *Medieval Art* volt az első (a neves bizantinológus, D. Talbot Rice szerint), amelyik felhívta a figyelmet rá, mennyit köszönhet a középkori nyugati művészet, különösen az építészet Bizáncnak, fiatalabb kortársa, barátja és lelkes csodálója volt William Morrisnak. ↑
29. In: *Massachusetts Review* (Winter, 1964), idézi: Jeffares, p. 353. ↑
30. Gibbon, Edward, *The Decline and Fall of the Roman Empire*, vol.VI, 1902, pp. 77-78 és *The Cambridge Medieval History*, vol. IV, 1923, pp. 39-40. Mindkét mű megvolt Yeats könyvtárában. Charles Diehl az utóbbiban így ír: „Palotája szépségét még inkább kiemelendő, Theophilosz csodálatos ötvösművészeti alkotásokkal díszítette azt. A Magnaura nagytermében aranyból készült platánfa állt, amely árnyékot vetett a császári trónra; ágain aranymadarak ültek. A trón lábánál aranyból készült fekvő oroszlánok helyezkedtek el, két oldalán pedig aranygriffek őrködtek. Átellenben egy zománccal és drágakövekkel berakott aranyorgonát állítottak fel.” (p. 62). Ez a szemléletes leírás akár közvetlen forrása is lehet a yeats-i képnek ↑
31. Yeats, W.B., *October Blast*, 1927 ↑
32. Cremonai Liutprand, *Antapodosis* VI. 5. (Süttő Szilárd fordítása.) ↑
33. Holmes, i. m., p. 69. ↑
34. Ez bizonyos fokig minden versére áll, Yeats alkotói hozzáállásának általában is jellemzője ez a kézműves-attitűd: „*Hammer your thoughts into unity*” – írja már huszonhárom évesen. ↑
35. Az első szakaszból a másodikba a *monuments*, a másodikból a harmadikba a *holy*, a harmadikból a negyedikbe a *gold* vezet át. Ugyanakkor állandó elemként mindegyik versszakban ott a „dal” vagy a „dalolni” szó, ami voltaképpen maga a vers (erre utal a *stanzákra* osztás is), a hordozó, tehát a „hajó”, amelyen az utazás megtörténik, amely így „elvisz” Bizáncba. ↑
36. I.

A valóság: időtlen és téren túli Szellemekek közössége, ahol a szellemek kölcsönösen érzékelik egymást. Minden egyes szellem meghatározza azokat, akiket érzékel, és maga is azok által lesz meghatározott; és minden egyes szellem egyedi.

II.

Amikor ezek a Szellemekek időben és térben tükröződnek, továbbra is determinálják egymást, és mindegyik Szellem gondolatként, képként, érzéki tárgyként látja a többit. Idő és tér tulajdonképpen nem valóságos.

III.

Ez a tükröződés az időben és térben csak bizonyos születési vagy passzivitási pillanatokban válik teljessé, amelyek minden sorsban többször is megisméltődnek. Ezekben a pillanatokban a sors a következő ilyen pillanatig kapja meg jellemét azoktól a Szellemekektől, akik a külső univerzumot alkotják. A horoszkóp a Szellem tükröződésének és az univerzum főbb tömegeinek geometriai viszonya, amely meghatározza ezt a jellemet.

IV.

Egy időtlen és tér nélküli Szellem érzelmi karaktere az időben elfoglalt helyzeteként tükröződik, értelmi karaktere pedig térbeli pozíciójaként. A Szellem térbeli és időbeli helyzete tehát meghatározza jellemét.

V.

Az emberi élet vagy egy sors küzdelme minden más sors ellen, vagy annak a jellemnek az átalakulása, amelyet a horoszkóp határoz meg, időtlen és tér nélküli létezéssé. A születéstől születésig tartó teljes út az univerzum időn át haladásának, majd az időtlen és tér nélküli állapotba visszatérésének kellene, hogy rövidített képe legyen.

VI.

A Szellem tettei és természete bármely élet során csak egy szelete vagy elvonatkoztatása a valóságnak, és ezért boldogtalan, mert hiányos. Ezek egy gyűrű vagy örvény részei, míg a valóság maga gömb.

VII.

Bár a Szellemek kölcsönösen meghatározzák egymást, sohasem veszíthetik el teljesen szabadságukat. Minden lehetséges kijelentés vagy észlelés tartalmazza mindkét elemet – az én-t és azt, amit az én észlel vagy kijelent.

(Első közlése: Virginia Moore, *The Unicorn*, Macmillan Company, New York, 1954, p. 378.) ↑

kép | vecteezy.com

Lackfi János

FIGYELJ KARESZ

2025-09-07 | VERS

figyelj karezs én csesztem el azt a melót
azt mondtam a kopasznak
nincs több cigi
hogy egész egyszerűen nem jött át a határon
hogy lefoglalták a vámosok
szori vagyok meg minden de nincs mit tenni
nem tűnt boldognak

de csak egyszer cseszett pofán
tudod mekkora dolog ez tőle
azt is ímmel-ámmal
csak hogy a tekintélyét el ne veszítse
visszakézből még az orrom vére sem eredt el
persze a cigi átjött
hazudtam a kopasznak
teneked sosem hazudnék karesz
épp ezért ha kicsit
leszállsz a mellkasomról
azt megköszönöm
gyógyszert szedek a légútjaimra
nem tesznek jót a bakancsnyomok
megfekszik a tüdőmet
neked se jó karesz ha én nem kapok levegőt
megmondom miért nem jó neked karesz
igen elpancsoltam a cigiket
igen tudom hogy a tiéd volt a rakomány
és le kellett volna szállítani a kopasznak
aki most mérges
és téged akar kiherélni
elcsaptam a cigit annak a diszkós gyerekek
akinek arany fülbevalója van
a száján meg egy ronda heg
és berúgtam belőle
disznó módon berúgtam
a srácokkal együtt
nem vagyok egy szent ferenc karesz
semmiképpen sem vagyok
aki azt mondja neked karesz
hogy én egy szent ferenc vagyok
az egyszerűen hazudik karesz

ne higgy neki karesz
az ilyen biztos akar tőled valamit karesz
nem köntörfalazok
nem simlizek
egy robogót is vettem a cigik árából
azt meg összetörtem részegen
lányok is voltak karesz
látnád micsoda lányok voltak a hotelszobában
mert igen hotelszoba is volt karesz
mindent tudtak azok karesz
összegyűrték mint egy papírzsepet karesz
nem maradt bennem semmi erő
igen egy kamionnyi cigi az sok ám karesz
futja erre is arra is
tudom hogy neked is volna mire költeni
mégis azt mondom karesz
én vagyok a te aranybányád
és jobban jársz ha nem taposod ki
az aranybányád belét karesz
sem a tüdejét
áldani fogod a nevemet karesz
meg a hülyeségemet
meg az elpancsolt kamion cigit
mert ott az őrszobán tudod ki várt engem
honnan is tudnád karesz
az unokatesóm haverja
a bélus
mindig együtt lógtunk a strandon
röpi meg fejesugrálás meg lelocsolt bácsik
meg kukkerolt női öltözők
kisgyerek kezéből kivertük a fagyit
rácsapdostunk a csajok fenekére

nagyon éltünk karez
kértem tőle egy szál cigit
ott az őrszobán
a haverja már kiment
olyan dunhillt adott
kettéállt a fülem
röhögött van ilyen dögivel
egyik spanja határőr
te olyan márkás cipők állnak ott hegyekben
mennyezetig érnek a cigikartonok
ékszer hamis doxa-óra
pia ami belefér
meg kell semmisíteniük
semmisítésben mi is jók vagyunk
úgy megsemmisül nyoma se marad
épp kerestek valakit
aki elpasszolja ügyesen
kapásból mit szólna a kopasz
egy rakat dunhillhez
szerintem sikítana örömeiben
most ne mondd hogy nem én vagyok a legnagyobb
most ne mondd hogy nem vagyok egy objektív isten

kép | vecteezy.com

Vörös István

AZ EGYETEMSZIGET – 20.

2025-09-20 | **VERS, VERSCIKLUS**

III.

Bűnök könyve

201

SZŰKÜLŐ VILÁGEGYETEM

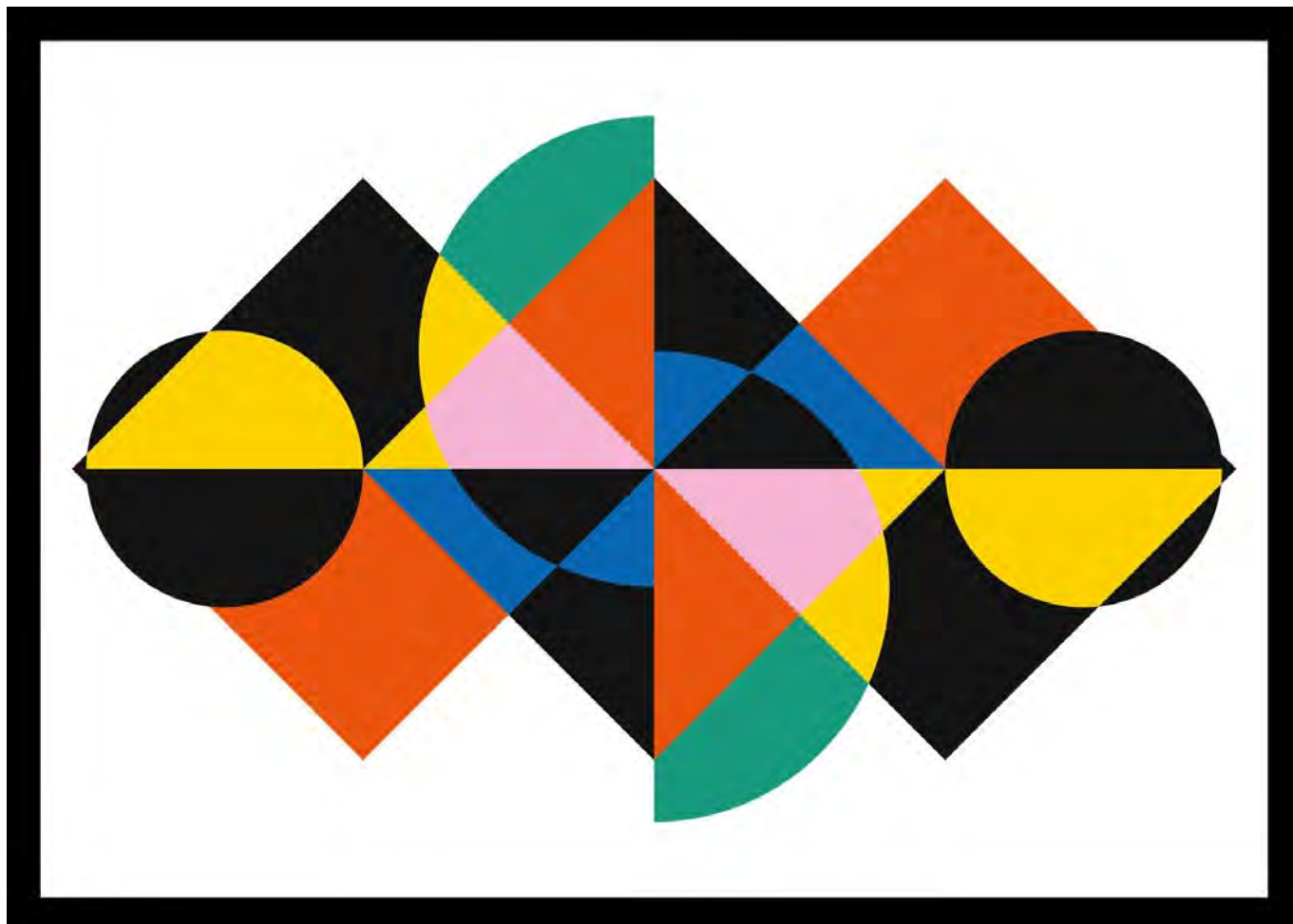
Szétnézett a világban,
amit akkoriban világnak
volt szokás nevezni,
és nem találta a távlatot.

Szétnézett a birodalomban,
amikorát akkoriban egyetlen
hatalom elbírhatott,
és bírhatatlannak találta.

Szétnézett a tartományában,
amennyit akkoriban egyetlen
tudat megtarthatott,
de tarthatatlannak bizonyult
utolsó pillantásra is.

Szétnézett a városban,
amit akkoriban polisznak
mondtak, de ő inkább hallgatott.

Szétnézett a szigeten,
ami sokáig az életének
tűnt, de nem találta
körülötte a tengert.

202

VÉTKEK ÉS MULASZTÁSOK

Mindennek a helyén sikerült
bűnöket, vétkeket, mulasztásokat
találni. A világen az eredendő bűnt.
Az ember világnak hitte
a maga világtalanságát.

A birodalom helyén az önzés,
hatalomvágy, fukarság
előrenyomulását, csatáit,
taktikai fegyverszünetét.

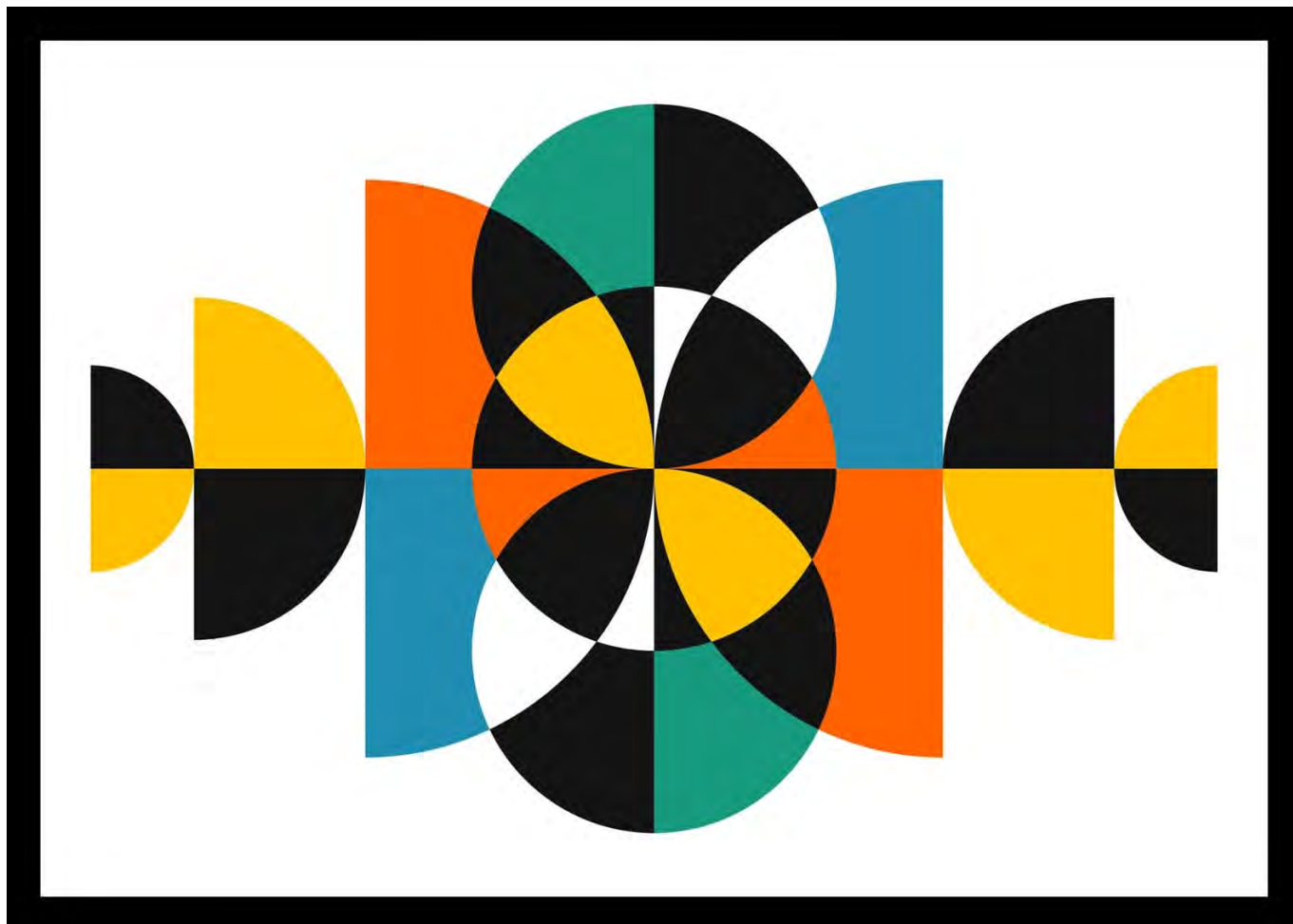
Unottan belerúgott egy kőbe,
odébb taszítva ezeket
a közhelyeket. Tudta, hogy
a bűnökről kell majd beszélnie,
de nem úgy, mint aki prédikál.
A bűnök átettek mindent,
ez igaz, de lényegében
ők tartják össze a világot.

Ismerkedett a próféták
vallásával. Taszították
a fanatikusok. Ez vétek
volt? Hogy nem követte őket,
az mulasztás. Ha mégis,
az bűn.

203

A NYUGDÍJAS ÖRÖME

Hermész örömmel figyelte,
hogy barátja egyre gyakrabban
hálálkodik Istennek.
Annak az egynek. Nem volt benne
semmi féltékenység.
Se a nyugdíjas öröme,
hogy az élet megy tovább.
A túlvilági is.

204

DACOS BŰN

Sokára értette meg, hogy mindaz,
ami idegesíti, igazából tetszik
neki. Sokára értette meg,
hogy mindazok, akiket
ellenszenvesnek talál,
kedvére valók.

A felháborodás a tetszés
egyik változata. A gyanakvás
az érdeklődésé. A harag
a megbékélés előszobája.

A győzelem súlyos vereség,
a kiegyezés döntetlenben
megalkudni nem tudás.
A megalkuvás dacos bűn.
Dacolás a bűnnel. De nem
az elkerülése.

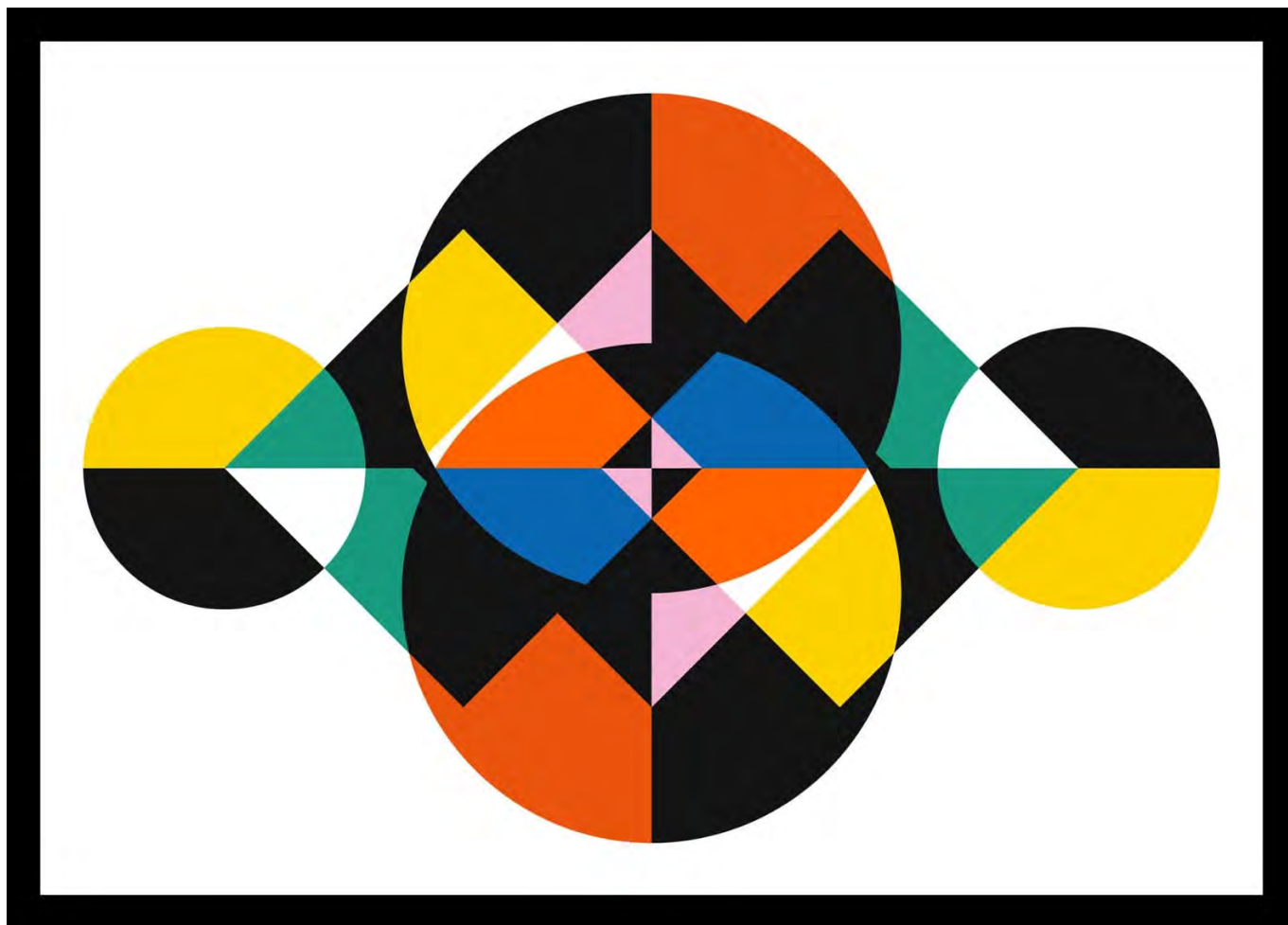
205

EGY MÉCSES FÉNYE MELLETT

Közel ahhoz, ahol Akropoliszra néző
lakásuk áll, volt egy hatalmas cirkusz.
Már a rómaiak építették. Az ő ostoba
szórakozásaik számára. A kiöregedett
tanár legjobban a gladiátorjátékokat
utálta. Volt olyan is, amikor
több mint húsz rabszolgát küldtek
a színre, akik két táborra oszolva
arra törekedtek, hogy valakinek
a fejét levágják, aztán a véres és még
grimaszó gömbbel körberohanjanak,
és az ordító nézők-
nek mutogassák.

Lökődik egymást ilyenkor, a kardokat
már eldobták, de az ököl és a fémes saruba
bujtatott lábfej annál nagyobb szerepet kap.
A fej egyik embertől, egyik kéztől
a másikig repül, mind csupa vér
lesznek a végén.

A tanár minderről csupán hallomásból tud. Csak az éktelen ordítás hallatszik át hozzájuk a stadionból, de mintha a véres fej repült volna be, ilyenkor szégyenkezve visszamenekül a teraszcél, és inkább egy mécses fénye mellett bámul a falra.

206

BELESZERETNI EGY SELLŐBE

Tulajdonképpen szerette volna leleplezni, ami az egyetemen folyik, de rájött, hogy

nem folyik semmi. A tenger,
ami a szigetet körülveszi,
állóvíz, és a végén már a szigetről
is elköltözött az egész műintézmény,
így veszítve el minden jelentőségét.

A leleplezéshez vagy magából kellett
volna leleplezőt csinálni, önjelölt
hóst, aki ezt a jelöltségét akár csalás
árán is érvényesíti, vagy el kellett
volna feledkeznie a saját szerepéről.
De még ha csupa igazat is mond
magáról, azt is csalásnak érezte volna.

Az összefonódások a legártatlanabb
dolgokat is érintették. Az egész
egyetlen összefüggésháló,
ugyanakkor a közeli vizekből
szeméten túl legfeljebb mesebeli
lényeket lehetett volna kifogni.
De semmi kedve nem volt
beleszeretni egy sellőbe!

207

A KÉNYESKEDŐ

Kényeskedő, aki nem meri
beáldozni saját kényelmét,
komfortját, megszokott világát,
hogy odacsapjon

a konszolidált világnak.
Kényeskedő volt a tanár,
lusta a harcra.

Vagy nem is tudom, mire lusta,
ő maga se tudta, az önismeretre
biztos nem volt sose kedve,
elmenekült a

felelőtlenségvállalás terhe alól.
Mert vállalni a felelőtlenséget
nagy felelősség.

Az önismeret pedig érzékcsalódás.
Nem érzékelte pontosan
már a világot.

De az se érzékelte őt,
tudta, ilyen az, amikor valakin
a kora túllép.

kép | vecteezy.com

Kiss Dániel

NÉLKÜLETEK

2025-09-10 | VERS

hajléktalan nő
esküvői szalon előtt
szemére ruhákat gombol
mire gondol
egyáltalán bármire
ittas férfi
macskakövet csókol tarkón
felhúzzák

lent marad
kire gondol
egyáltalán bárkire
rossz szagú úr arcára
csalódás grimasza varrva
a villamoson
elülnek mellőle
mire gondol
egyáltalán bármire
postás
teker
kutya utoléri
majdnem letépi
kire gondol
egyáltalán bárkire
két ember
hotelbe
tisztá lepedőket
megemelhetetlen zsákokban
valaki tűző napon
kézzel betont kever
a taxis lehúzza az ablakot
egy lehelet miatt
apák
szilánkos kezekkel
hazahozzák lányuknak
a következő telefont
anyák
felszisszennek szoptatás közben
mit éreznek
egyáltalán még bármit

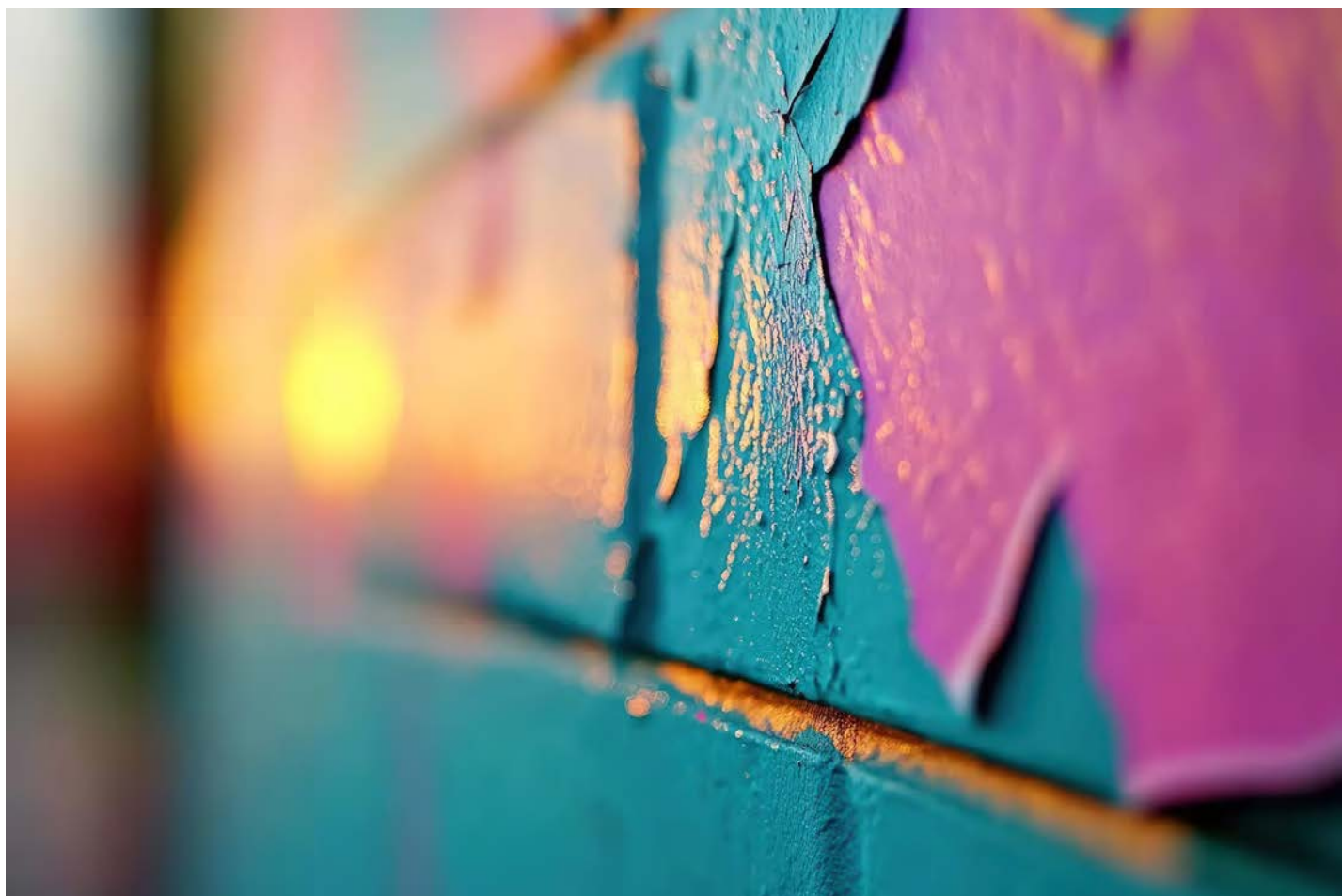
akik alánk rakják
akiknek lefőzik
akik után takarítják
akik után áthúzzák
elmoszák
kukába húzzák
miért nem fordítva

kép | vecteezy.com

Taizs Gergő

3,14

2025-09-19 | VERS

*mily hercig a deszka, lehajtom,
mert ülve pisálok azóta,
hogy önmagamat opponálok
személyiségem zavarában*

A világvége kiváló alkalom,
hogy megbocsássunk egymásnak. De melyik világ,
és melyik vége? Miről ismerjük fel,
ha elromlik az égbolt íve?
A nagy átverés abban rejlik,
hogy senki nem szól előre, egyszerűen csak meghal.

Aki valaha dolgozott múzeumban, mind hamvasztást akar.
Lázárok balzsamozzák kőnehéz szívüket,
Isten kerületét a presszóban számítják ki.
Csontvázak a szekrényben. Csontváryk a raktárban.
Restaurált testaurák függeszkednek rajtunk.
Minden másolat hihetőbb, mint a fehér fal.
És az egybegyűltekek ámuldoznak,
aztán szétszélednek. Mintha mi sem

történt volna
valami más! (Én kontaminálok, te kontaminálsz.)
Formalinban pácolt szürke zóna.
Nincs bennünk semmi közös magunkkal.
Miért csodálkozom, ha mindenki botladozik körülöttem?
Hisz ismeretlen mondatok lógnak belőlünk.
Az idő elkurtul, holott folytathatnám még:
alakja hiába végtelen, aranyló égboltívet
csak állva
hugyozhatok
immár.

kép | vecteezy.com

Nacsinák Gergely András

GRIFFEK HÁZA

2025-09-17 | NOVELLA

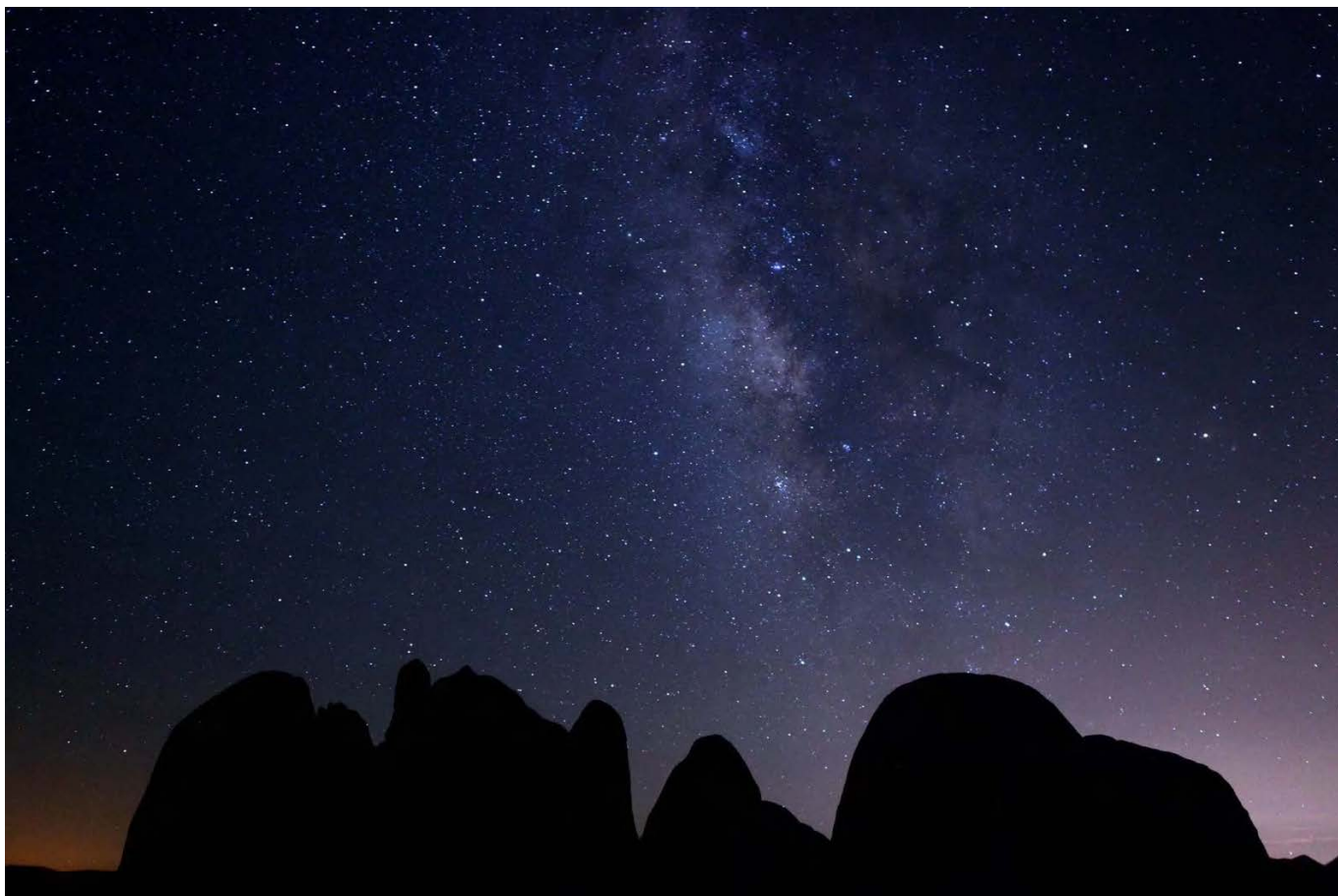
A néhai Monarchia más városaihoz hasonlóan egy időben nálunk is divatja volt az épületek homlokzatára illesztett kariatidáknak, atlaszoknak, gorgófőknek és egyéb deklasszált mitológiai szerzeteknek, kik hajdani magasztos hivatásukat feladva afféle hordároknak álltak: most balkonokat támasztanak, ablakpárkányokat hordoznak, vagy kapuk zárókövein grimaszolnak a belépőre. Az emberek jóformán észre sem veszik őket, közömbösen haladnak el alattuk, míg ők meggörbült gerinccel, dagadó izmokkal és feszes inakkal, vagy épp egyenes derékkel, fegyelmezetten állnak, és mindig kissé rosszalló arccal néznek le ránk, sürgölődőkre, akik megtehetjük, hogy

testhelyzetet váltunk, megrázzuk magunkat, és odébbállunk, ha már elbírhatatlan a ránk nehezedő teher. Legfeljebb a kariatidákat méltatjuk olykor egy-egy futó, szégyellős pillantásra, akik telt idomaikkal, fedetlen keblekkel, magukat mit sem zavartatva merengenek a távoli utcasarkok felé, türelmesen várva valamire, amit mi nem látunk, és sohasem is fogunk látni. Amilyen hatalmasak és számosak e lények, éppolyan észrevétlenek. Nagyobb városokban százával telepedtek meg a házakon – minálunk persze jóval szerényebb számban, és ha lehet, még kevésbé hivalkodón. Kivéve a Griffek Házának becézett épületet.

kígyótestként kúszik

A Griffek Háza kívülről semmiben sem tér el az utca vagy a város többi bérházától, talán még szokványosabb is azoknál: homlokzatán íves és sarkos ablakok váltakoznak, mértéktartó

meandervonal fut az ereszcsonna alatt. Sehol egy maszk, egy torzonborz hérosz vagy kacér nimfa, aki az ablakokon beleskelve igyekezne kitudni a lakók titkait. De ha az ember belép a nehéz, kettős szárnyú kapun, és a kapualj alagútján áthaladva a belső udvarra ér, mintha egy másik házban találná magát. Rögtön a kapu mögött szárnyas, csőrös, pikkelyes, oroslánmancsos griffek sorfala fogadja, melyek hangtalanul sziszegnek rá; a lépcsőház vaskorlátja fényes, fekete kígyótestként kúszik az emeletekre; az ajtók fölött fancsali vagy komikusan viszolyogtató gryllus-ok lesik a hazatérőket. A több emeletnyi körfolyosó mindössze egy tenyérnyi szabályos teret hagy az égnek; az ablakkeretek fölött kos- meg szerecsenfejek; és minden szintet másmilyen teremtmény hordoz a vállán, pánok, kúroszok, korék, de lába egyiküknek sincs, deréktól lefelé egyé olvadnak az épület architektúrájával. Mintha fordított házban járna az ember: egy ki-, vagyis hát éppenséggel befordított házban – aminek kívül illenék lennie, az belül van, az oromzatra pedig kiült a szégyenlős egyszerűség, ami máskülönben rejtve szokott maradni mindenütt.

Amikor a színész ebbe az épületbe költözött, igyekezett kitudni a furcsa ház történetét. Egy-két idősebb, magányos embert leszámítva már nemigen lakott ott senki, az őslakók pedig nem voltak épp beszédesek: inkább csak hümmögtek meg a vállukat vonogatták: emlékezetük az építőig nem ért el, csak a ház dicső múltjáig. Legjobb esetben két háborúval ezelőttig, amikor – úgymond – ez volt az egész város egyik legnagyobb háza; aki csak számított, legalább egy időre bérelt itt valami lakrészt. Az utcafronton étterem üzemelt, az udvarban lámpaernyő-készítő, úriszabó és gombkötő működött, és minden évben kétszer lampionos bált rendeztek a lakók: az udvar sarkában felállított pódiumon ötfős zenekar játszott hajnalhasadtig. Mindez azokban a széppé kerekített időkben, amikor még komótos volt az élet és gavallér a halál; örökölhető volt kártyaadósság, holdkór és családi porcelán; és ultramarinkék üvegben érkezett a fröccs mellé a szikvíz. A bökkenő mindössze annyi volt, hogy a színész megfigyelése szerint mindenki máskorra, egész pontosan saját ifjúságának delejes napjaira datálta ezt az aranykort, a ház aranykorát, a legkülönfélébb évszámokhoz rendelve azt. A zsörtölődés és sóhajtozás ennyiben jogos volt, mert az utóbbi időben a házon csakugyan enyészet lett úrrá: téglái, mint sorvadó ínyben a

fogak, itt is, ott is meglazultak; az épület vedleni kezdte vakolatbőrét, és a pergő festék még az első emelet vidámabb leányfejeiből is valami groteszk kancsalságot csalt elő. Az udvar kövein tövises gaz ütközött ki, és éjjelente láthatatlan macskák nyávogtak, mintha nyúznák őket. A színésznek azonban nem futotta ennél jobb lakásra: eltökélte hát magában, hogy ha törik, ha szakad, beleszokik, sőt, lehetőleg megszereti új hajlékát, ahová sorrendben negyedik válása után kvártélyozta be magát. A megkedvelésnek pedig nincs is jobb módja – erről meg volt győződve –, mint a megismerés. Valahány szerepénél is így járt el, kötelességének érezve, hogy mindenestül a pillanatnyilag rá eső életdarabkában rendezkedjék be, így barátkoztak meg lassan, ő és a szerep. Vagy rosszabb esetben így éltek egy fedél alatt az évad végéig. Színlapról színlapra, életről életre költözve tulajdonképp hozzá is szokott a nomadizálás e faramuci módjához. Magától értetődött, hogy a háznál is ugyane módszer szerint járjon el. Belső udvarra néző ablakából végigpillantott az alatta és fölötte sorakozó groteszk alakok regimentjén, az eső mosta, vigasztalan udvaron, mint valami színpadon, és bólintott, mintha beleegyezne valamibe. Talán abba, hogy mindenkivel össze fog barátkozni, minden bizarr szerzettel külön-külön, legyen gipszből, kőből vagy húsból, viseljen tógát vagy otthonkát. És joggal remélte, hogy megosztják majd egymással titkaikat, hiszen ő is torzképek sokaságát viselte már.

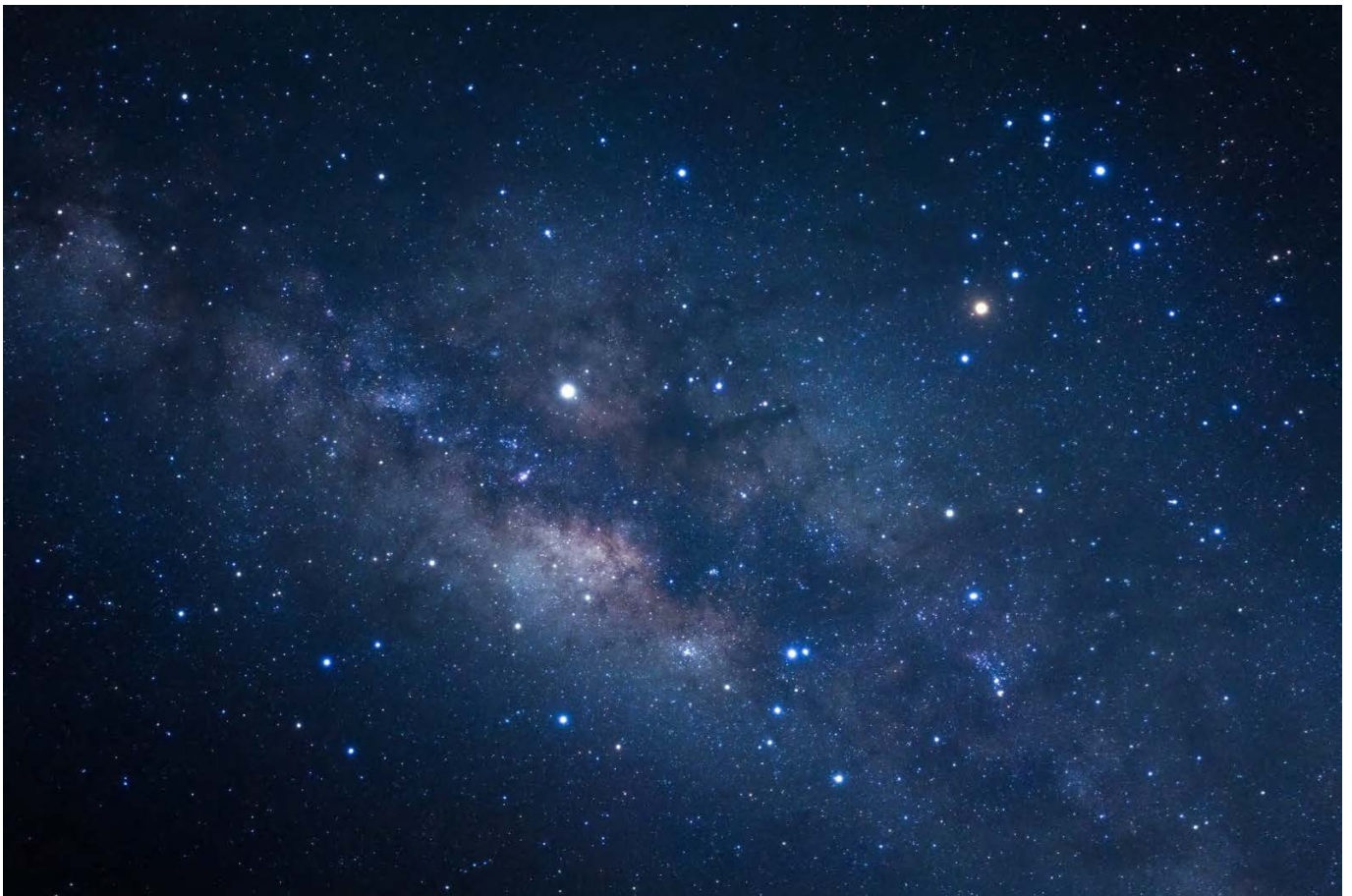
Iecsúszott komédiás

A színészt egyébként mérsékelt szimpátia és hányavetin palástolt nem értés övezte a városban. A mérsékelt szimpátia legutóbbi válásának szólt – nem mintha sajnálták volna, ellenben hálások

voltak, hogy történt valami, ami legalább néhány hétig segít átvészelni a közéleti társalgás elkerülhetetlen perceit. A meg-nem-értés pedig annak, hogy senki fel nem foghatta, miért hagyta ott idő előtt a pályát – egészsége kifogástalan, memóriája tűrhető volt, nem bukott meg és nem aratott a kelleténél zajosabb sikert. Városunk polgárainak meggyőződése szerint egy színésznek egyenest a színpadról illik a sírgödörbe hanyatlania, miután utolsó monológját deklamálta és fogadta az udvarias tapsot. A színész visszavonulását amolyan kihágásként könyvelték el, és magukban megállapították, hogy nem kár érte, ezek szerint nem is volt vérbeli színész. A ház lakói gyanakodva méregették a függönyök mögül a jókora, szemlátomást nehéz

vulkánfíbert, amellyel érkezett: ennyi holmi minek egy őszülő halántékú férfiembernek, nem elég, hogy lecsúszott komédiás, a tetejébe még piperkőc is? És máris hevesen együttéreztek mind a négy feleséggel, kerek másfél percen át.

A színészt nem zavarta, hogy lesik, megszokta már: kurta meghajlást intézett a megrebbenő függönyök felé, és felkapaszkodott a második emeletre, ahol szobakonyhája várta. Beleborzongott a korlát kígyótestének hűvös érintésébe. Babrált kissé a makacs, öreg zárral, mindvégig magán érezve a csúfondáros tekinteteket, majd némi vesződés után eltűnt az ajtó mögött. Az előadás katarzisz nélkül ért véget ezúttal is.

Ha meg nem is kedvelték, a gyanakvás idővel alábbhagyott. Főleg, amikor kitudódott, hogy kofferében nem is selyemingek és pipereholmik rejtőznek. Ha így lett volna, nem viszi magával úgyszólván mindenhová. A színész egykori szerepeinek kellékeit hordta bőröndjében. Rizsporos parókát, feltehető karvalyorrot, egy tógát, egy kitömött papagájt, púpot, lúdtollat, nyekkenve záruló színpadi tört. Bizonyára sok

egyebet is: ez csak azon dolgok rövid lajstroma, amelyeket szavahihető szemtanúk láttak előkerülni a kofferből néhanap, amikor a színész kissé felöntött a garatra, és teátrálisan felidézte a söntéspult mellett egy-egy régi önmagát. Azt már nem lehetett tudni, hogy a kalap, amelyet hűvös időben visel, a sétapálca, amellyel a macskaköveket kocogtatja, vagy éppenséggel a kopottas, szürke mellény órazsebbel szintúgy nem egy színházi kelléktárból került-e ki – más szóval, hogy mi valóban a sajátja, és mit visel csak úgy, átmenetileg. Talán ő sem volt biztos felőle.

*

A ház történetére fényt deríteni nem volt egyszerű vállalkozás, vallotta meg később a színész, és nem is járt maradéktalan sikerrel. Ami azt illeti, egy és más lényeges részlet homályban maradt. Az a néhány lakó, aki a málladozó lényekkel osztozott a házon, nem bizonyult közlékenynek, pedig a színész megszokta, hogy pillanatok alatt be tudja lopni magát akárki szívébe. Csakhogy itt még a macskaszagú nénikéssel sem boldogult, pedig fakuló sármjának egész eszköztárát megcsillogtatta. A ház azonban bezárkózott, visszavonult saját történetének zugaiba, és úgy tűnt, nem is hajlandó azt senki kívülállóval megosztani. Már előbbre tartana, kesergett a színész, ha a griffeket és a gangot támasztó kentaurokat próbálta volna szóra bírni. Esténként, amikor a színházi öltözők ajtaján ügyelők zörgettek be diszkréten, a nézőtéri függönyöket pedig halkán összevonták, a színész a konyhaablakából, lebegő cigarettafüstön át nézte a néma házat, az ablakok mögött hol felgyúló, hol meg kialvó lámpavilágot, és gondolatban sorra vette a szóba jöhető karaktereket, amelyekkel a ház őslakóinak bizalmába férkőzhet. Gyorsan kiderült, hiába. Nem telt bele két hét, és teljes jellemtárát kimerítette. Semmi sem működött.

szelídítési kísérletek

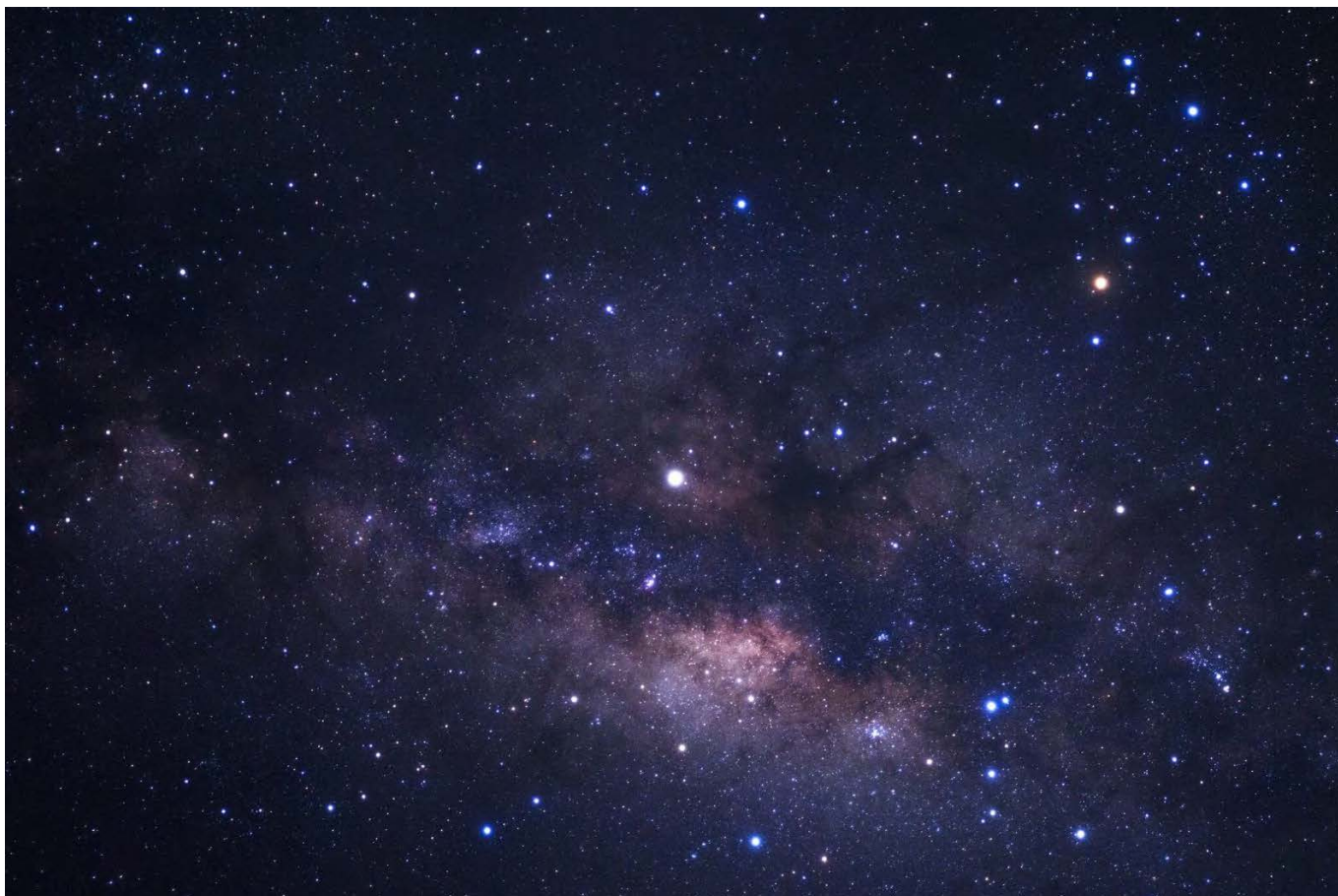
Ivócimborái vagy sorstársai, akik szintúgy a szív zátonyainak valamelyikén időztek – mert a kocsmába azért le-lemerészkedett, miután a nézőtér már kiürült, és a ruhatárak fogasairól lekerült az utolsó felöltő is –, jóindulattal hallgatták szelídítési kísérleteit, és derűsen nyugtázták kudarcait. Tanácsokkal sem fukarkodtak: valaki egyenesen azt vetette fel, hogy szerep nélkül próbálkozzék, de a színész erre csak legyintett.

– Hiszen éppen ez az. Idő előtt elhasználtam az összes arcomat. Most már nincsen több, egy szál se, egyetlen huncut arc sem, amihez nyúlhatnék. Vagy ami segítene élni.

Részvétellel nézték, mert a bor párájában képlékennyé válnak a határok a más és a magunk baja közt, és a hallgatóságból senki nem volt egész biztos, hogy a színész bánata nem a saját bánata is valamiképp. A másodpercnyi elfogódottság után felharsanó „Egészségünkre!” pedig úgy hangzott, akár egy sortűz, vagy mint nagypénteken egy templomi ámen.

*

Az udvar végében, egész a ficakban, ahol a kövezet már foghíjas volt, és egy siheder ecetfa nyújtózkodott az ablaknyi ég felé, működött az utolsó műhelyféleség, amely valahogy megmaradt hírmondónak a házban. Talán mert nem keltett különösebb feltűnést, az itt végzett munka sem hangos nem volt, sem helyigényes, az év nagyobbik részében elmélyült, csendes szöszmötölésből állt, amelyet csak az év egyetlenegy napján övezett érdeklődés. Tábla, cégér nem jelezte a műhelyt, forgalma alig-alig volt, a színésznek sokáig föl sem tűnt, hogy mozgás lenne arrafelé. Csak amikor az első, korán jött hószitálással megfehérült egy reggelre az udvar, akkor szúrtak szemet a lábnyomok, amelyek a kapualjtól az átellenes ajtóig vezettek. Némi utánajárással kiderítette, hogy abban a kis helyiségben dolgozik az égszerész. Így már egészen magától értetődőnek tűnt a dolog, mintha mindig is így képzelte volna, holott igazság szerint meg sem fordult a fejében, hogy az égszerésznek is dolgoznia kell valahol. Leszámítva az évnek azt a bizonyos egyetlenegy napját, amikor városunk apraja-nagyja megcsodálhatta munkáit, majd miután megcsodálta, másnapra elfelejtette, az égszerész visszavonultan, a feltűnést kerülve ügyködött, akár valami hóbortos remete.

A színész akkor már-már apátiába hajló egykedvét viszont egészen felvillanyozta a dolog. Emlékezett rá, hogy második házasságának éveiben feleségével, a fitos és becsvágyó öltöztetőlánnyal rendszeres látogatói voltak a römiklubban rendezett emléktárgyveréseknek. Ő ugyan sohasem licitált, de az asszonyka annál lelkesebben, csak úgy a sport kedvéért. Szerencsére: mert belegondolva nemigen akaródzott volna mások emlékeivel hazatérnie, még akkor sem, ha ezek természetesen nem a maguk nyersségében kerültek kalapács alá – előbb gondosan megmunkálta azokat az emlékmetsző, aki az utóbbi években pangó gyémántcsiszolásról nyergelt át az emlékmegmunkálásra. És meg kell hagyni, ezt is, azt is mesterien művelte. Olyan sokoldalú, tisztára polírozott és maradandó emlékképek kerültek ki a keze alól, hogy jószerivel volt tulajdonosaik sem ismertek (volna) rájuk, már ha módjukban állt (volna) licitálni az aukciókon. De hát nem volt, képzeljük csak bele magunkat azoknak a helyzetébe, akik kénytelenek saját múltjuk még meglévő, becses darabjait elzálogosítani. Polgáraink jóérzésére vall, hogy az így szerzett pillanatokat úgyszólván sohasem tették közszemlére, és azok a privát kedvtelés tárgyai maradtak.

az emlékciszoló

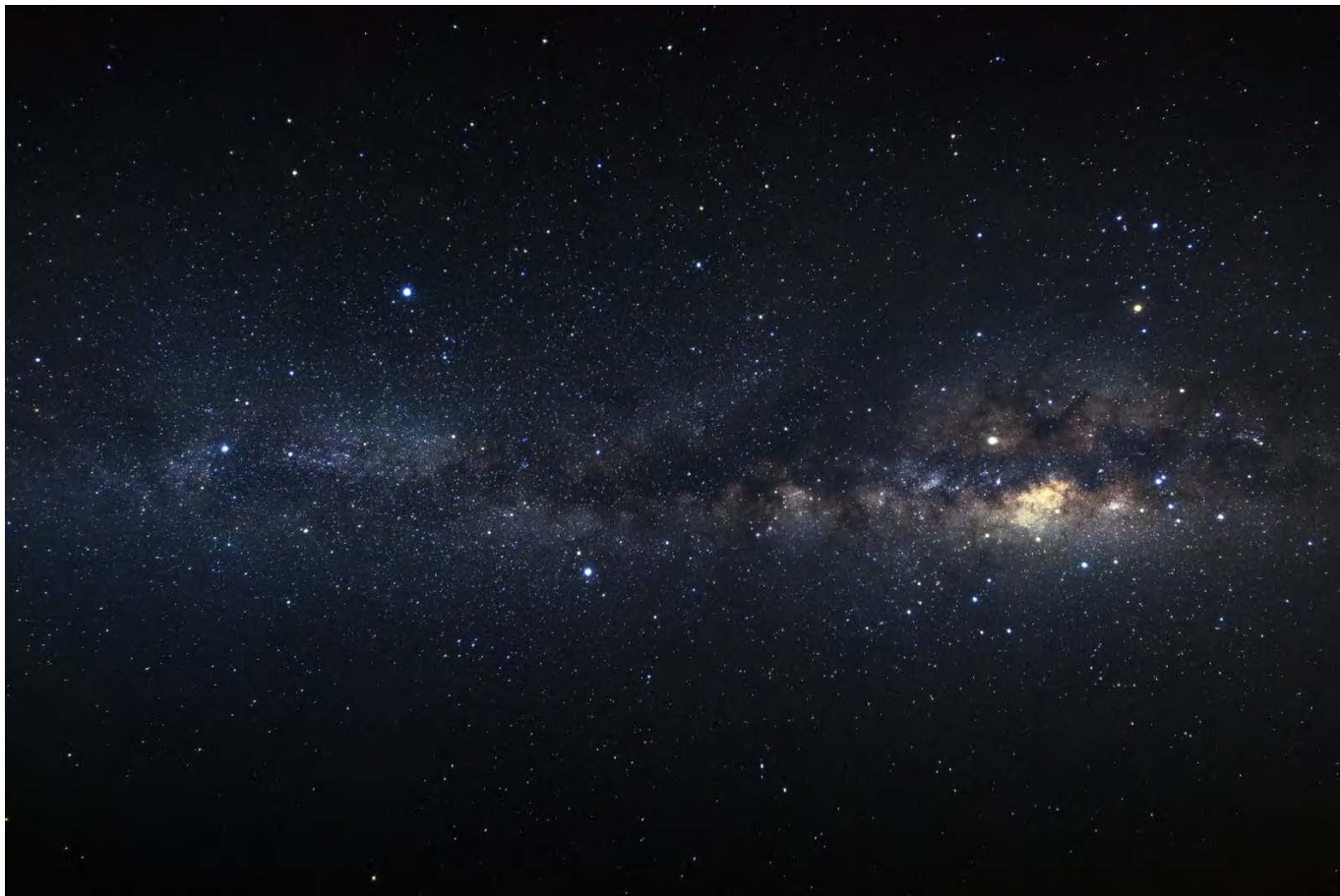
Az égszerész magának való, takarékos ember volt. Vagyonnal nem gondolt, hírnév nem izgatta különösebben. A színésszel ellentétben egyetlen feleséget sem fogyasztott el, sem tartozása, sem követelése nem volt a világgal szemben. Hetente egyszer, és mindig pénteken, megjelent az emlékmetszőnél, és a hét közben lepattogzott szilánkokat, amelyek a műhely padlóját borították, vigyázva összeseperte. A forgácsokat egy e célra rendszeresített bársonyszütyőben vitte magával, és a Griffek Házának eldugott sarkában megkezdődhetett a pepecselés. Mindenki boldog volt: az emlékciszoló a tisztára sepert munkaszobával, az égszerész a szilánkjaival, városunk polgárainak lelkiismeretére pedig nyugtatóan hatott, hogy lám, nehezebb sorban lévő polgártársaik múltjának egyetlen darabkája sem vész kárba, sőt. Az égszerész az év meghatározott napján hozakodott elő alkotásaival: Szentiván éjjelén szokatlan konstellációkkal lepte meg a nyárközépi égbolt szerelmeseit, ekkor bocsátotta fel ugyanis a szilánkokból komponált új csillagképeket, amelyek az augusztusi csillaghullásig ott tündököltek a város felett, míg el nem sodorták őket az érkező Perszeidák.

*

A nyirkos, alattomos hideg dacára már órák óta ott kuporgott a lépcsőházban, állig szorosra gombolt posztókabátban. A színész szeme már akkor is megakadt a nőn, amikor kifelé sietett a kapun, de nem számított rá, hogy visszajövet még mindig ott találja. Ajkait éppolyan szorosra zárta, mint a kabátot, és galamszürke szemével dacosan mérte végig a színészt, aki kezében cekkerekkel toporgott tétován.

– Keres valakit? – kérdezte végül, hogy toporgását indokolja valamivel. A kérdés értelme hozzávetőleg ez volt: „Segíthetnék önnek esetleg? Látom, egészen átfagyott már. Konok arckifejezése dacára valahogy elesettnek tűnik. És szimpatikusnak. Lehet, hogy csak a piros sapka alól előkunkorodó hajfürt teszi. A rakoncátlan fürt miatt merem egyáltalán megszólítani. És mert sejtelmem sincs, mit csinál télvíz idején ebben a kifordított házban. Mindjárt ránk sötétedik.”

De mindezek a szavak nem a feltett kérdésben, hanem a kérdés hangsúlyának valamelyik redőjében bújtak meg. A színész szándéka szerint majdnem, de csak majdnem észrevétlenül.

– Az égszerészhez jöttem – bökte ki végül a nő, miközben a kígyóba fogódzkodva felkecmergett a lépcsőfokról. A mozdulatból látszott, hogy csakugyan elgémberedett.
– Nem tudom, hol lakik, vagy hol a műhelye. De senki sem jár erre, aki felvilágosíthatna, és itt semmi sincsen kiírva. – Tanácstalanul pillantott körbe. – Egyetlen ajtón sincs névtábla az egész házban.

– Igen, észrevettem – vont vállat a színész, már amennyire a cekkerektől lehetett. – Néha azt képzelem, nem az ajtókra kellene névtábla, hanem rájuk – bökött fejével a kariatidák, kúroszok és egyéb kővé vált lények felé. – Inkább ők a ház igazi lakói, mi többiek nem számítunk.

A nő nyugtalan pillantást vetett a tátott csőrű griffekre.

– De én az égszerészhez jöttem – ismételte makacsul, meghatározott mederben tartva a társalgást. Kisimította homlokából a hajfürtöt, vissza a micisapka alá. – Azt mondták, itt lakik.

– Itt – sóhajtott a színész. – Habár én sem láttam még soha. Jöjjön.

Lepakolta a cekkereket a lépcső sarkára, és keresztülvágtak az udvaron. Az égből lágyan szitált valami fényes és hangtalan. Az ecetfakézdeményt megkerülve bezörgettek az üvegezett ajtón.

Semmi nesz nem hallatszott odabentről, lámpa sem gyulladt. Álldigáltak egy darabig, apró párafelhőket szuszogva. Végül a férfi vállat vont.

– Úgy tűnik, nincs itthon. Lehet, hogy nem is itt lakik, csak pepecselni jár ide. Nem igazán tudom. Még, hogy is mondjam, új vagyok itt.

A mondandó értelme ezúttal a szavak számossága közé rejtőzött, és voltaképp csak ennyi volt: Szeretnék segíteni. A nő azonban túlságosan feszült volt, hogy akár a hanglejtés redőivel, akár a szándék bújócskázásával törődjék. Inkább cselekednivalója volt, és úgy látszik, semmiképp sem törődött bele, hogy hiába rostokolt itt órákig.

– Jó – mondta eltökélten. Olyan határozottan fordult a színész felé, mint aki rohamra készül. – Akkor tegye meg nekem, hogy ha látja, megkérdezi tőle, mikor van itt. Mikor lehet fölkeresni. Ez fontos nekem. Úgyszólván életbe vágó.

A színésznek csak bólintásra futotta. Arra is későn. Addigra a nő már sarkon fordult, és átsietett az udvaron. Mire a színész szóra nyitotta volna a száját, eltűnt a kapualj boltíve alatt, és csak a kapuszárny csapódását lehetett hallani. Mindegy is, mélézott, úgyis csak annyit akart mondani, hogy rendben. Habár ez lett volna az első szó, amelyik teljesen azonos önmagával.

*

Hosszú napok következtek, mesélte a színész, illetve a napok egyrészt rohamosan rövidültek, másrészt, hogy is fejezzem ki magam, belülről valahogy kitágultak. Csak álltam ott az ablaknál, na, azért nem reggeltől estig, de sokszor és sokáig. Figyeltem az udvart, hátha van valami mozgás, vagy nyomok tűnnek fel a sárban, a járdán, vagy hátha fény szűrődik ki a lenti helyiség ablakán. De a ház szórványos életében, úgy látszik, semmi sem vonatkozott az égszerészre. Egyszer kéményseprő érkezett, másszor csomagot hozott a postás valakinek, jókora, nehéz csomagot, rogyadozó térdekkal a második emeletre. Egy szerelmespár állt meg csókolózni a lépcsőfordulóban: szép volt a szenvedélyük, de egy távoli ajtónyikordulás szétrebbentette őket. Néha varjak telepedtek az udvarra. Másra nem emlékszem. Amíg várahoztam, azon tűnődtem, vajon hol találom majd a posztókabátos nőt, ha egyszer mégis rám mosolyog a szerencse. Hol keressem akkor? És vajon mit akar az égszerésztől? Fantáziám meglódult a várakozás órái alatt, és a legkülönfélébb teóriákkal állt elő, míg én egyik cigarettáról a másikra gyújtottam, hogy a hamutartóban szaporodó csikkek emlékeztessenek rá: minden látszat ellenére mégiscsak telik az idő. Később egy széket is az ablakhoz húztam, a párkányra könyököltem, de akkor meg elnyomott az álom. Azt álmodtam, hogy újra belép a kapun, átsiet az udvaron, én pedig rohannék le hozzá, de mindig vissza kell fordulnom valamiért: hol a kulcs, hol a felöltő, hol egy toll meg egy darab papír jut eszembe, és ahogy álomban az lenni szokott, végül soha nem jutok le a lépcsőn. Így hát inkább visszatértem az állva őrködéshez, mint valami botcsinálta kém. Arra gondoltam, nyilván azért kereste az égszerészt ilyen kétségbeesetten, mert megbánta, hogy szorult helyzetében árverésre bocsátotta valamelyik fontos és szép emlékét: talán első szerelmét, mert az első szerelmekre emlékezni általában úgyszólván semmi értelme. Nem mintha a későbbiekre volna. Vagy kislánykorának egyik önfeledt pillanatát adta el. Vagy, erre gondolni sem mertem, a mézeshetekét. Mindenesetre megbánta, hogy az emlékmetszőnél hagyta őket, és most, hogy visszacsinálni már nem lehet, mert immár egy ismeretlen család kandallópárkányát díszíti briliánssá csiszolva, legalább igyekszik föllelni még föllelhető törmelékeit. Ezért keresi az égszerészt – mielőtt a nyári égbolton elérhetetlen messzeségbe kerülnének. De mindez, mondom, csak okoskodás volt, pusztán időtöltés.

Napok teltek el – mesélte –, és minél több nap, annál kevésbé mozdultam ki otthonról. Csak jönnie kell egyszer, hajtogattam magamban. Ha megennyhült az idő, kiálltam a gangra, vagy körbejárva tanulmányoztam az épület néma, és egyre kárörvendőbbnek tetsző lakóit. Már-már meggyőződésemmé vált, hogy ezek itt remekül szórakoznak. Mivel nem akadt más társaságom, beszéltem hozzájuk. Faggattam őket. Nem, azért ez nem igaz: egyszer segítettem a harmadikon lakó nénikének levinni a szemetet. Talán még hálás is lett volna, ha történetesen nem akkor lép ki az ajtaján, amikor egy szemrevaló kariatidának csapom a szelet. A néni szája tátva maradt, fogatlan szájával hangtalanul nyámnyogott, és döbbenetében hagyta, hogy elvegyem kezéből a vödört. Mire visszaértem, már csukott ajtó fogadott. Így se vele nem kerültem közelebbi ismeretségbe, se a kariatidával nem jutottam egyről a kettőre. Úgy éreztem, neheztel rám, amiért csak úgy otthagytam, félbeszakítva az udvarlást egy vénasszony kedvéért. És igaza is van: hiszen abban a pillanatban szégyelltem magam és szégyelltem őt.

árulkodó jel

Visszatértem előző mániámhoz, és próbáltam kikutatni egy s mást a ház történetéből. Néztam, hátha a régi, pecsétetes téglák valamelyikén, amelyek elő-előbukkantak a hámló vakolat alól, felfedezek valami évszámot. Stílusjegyeket kerestem – nem mintha értenék az építészethez. Valami mellékes, árulkodó jelet. A szobrok, stukkóalakok, álarcok kíváncsian figyelték naphosszat tartó ödöngéseimet a pincelejáró – amihez nem kaptam kulcsot – és a padlásfeljáró között. Amihez szintén nem. El-elfogott az érzés, hogy mindjárt megszólalnak, hogy segítenek – mint amikor a felnőttek hideg-meleg játékot játszanak a gyerekekkel. Úgy éreztem, néhányuk egyenesen drukkol, mások, főleg a kosszarvú pánok, lefitymálták erőfeszítéseimet, húsos ajkuk kaján vigyorra húzódott, elővillantak hegyes metszőfogaik. Ez valószínűleg mindig így volt, csak elkerülte a figyelmemet.

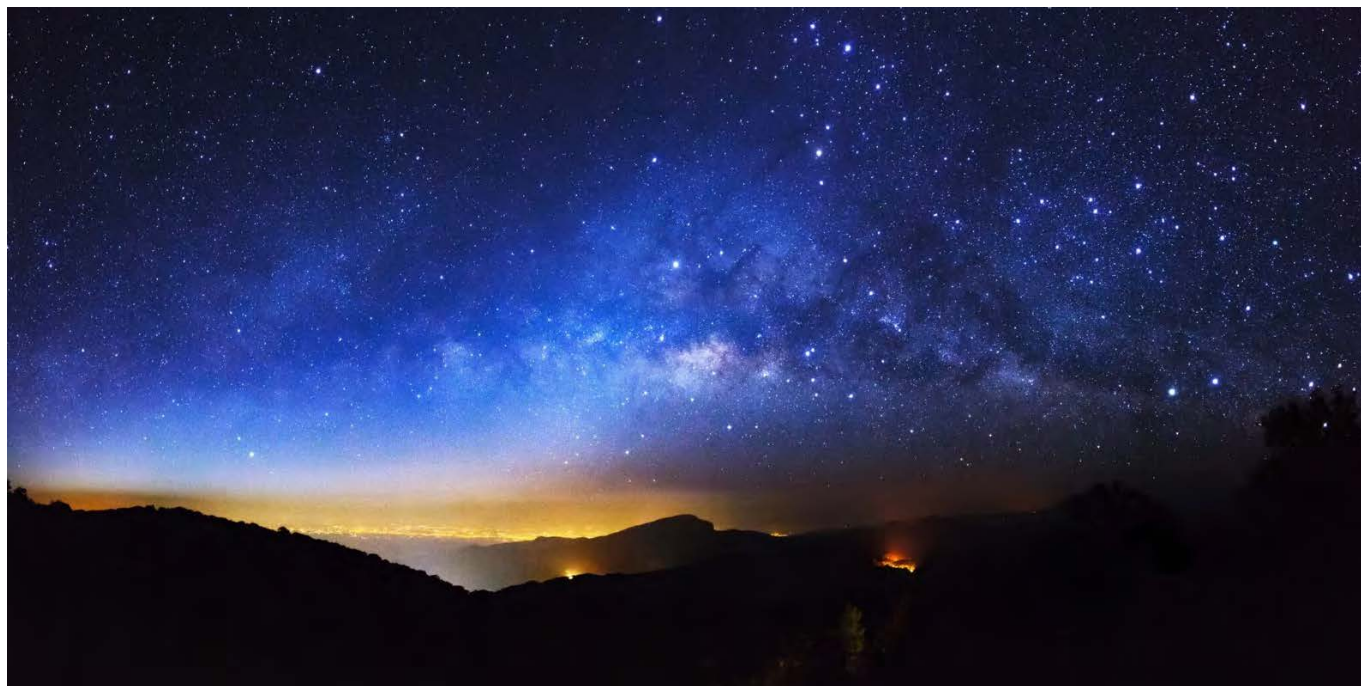
– Ez mind szép, de mi van a nővel? – harsant valahonnét a hátsó bokszok egyikéből egy reszelős hang. Mert eddigre mindenki néma csendben és feszült figyelemmel hallgatta a színész beszámolóját, a poharak érintetlenül álltak. Amaz csak legyintett.

– Mindig mindenkit csak a nő érdekel a történetben. Jellemző. Pedig egyáltalán nem csak róla szól ez a történet. A torkom is kiszáradt mostanra. Uraim, a nőt ki kell várni.

*

Amiről a színésznek nem akaródzott a széles – és jobbára részeg – plénum előtt beszélni, az egyfelől a várakozás eredménytelensége volt – se nő, se égszerész; ami azt illeti, egy hét elteltével már mindkettejük létezésében kételkedni kezdett –, másrészt egy ennél sokkal nyugtalanítóbb fejlemény. A szobrokat illetően. A második emeleten ugyanis, ahol lakást vett, a sarkokban női fejek voltak elhelyezve, abból az antikizáló fajtából, amelyek oly hamisan idézik meg a régi görög szobrokról készített római másolatokról mintázott reneszánsz sírkövek arcvonásait. Ezek rendszerint egy kaptafára készült öntőformákból kerültek ki, de nem itt. Itt az arcok hasonlóak voltak, de nem egyformák. És a színész növekvő nyugtalansággal konstataálta, hogy a négy fej mintha négy exnejének vonásait viselné. Tudta, hogy ez képtelenség. A

legzavarbaejtőbb mégis az volt benne, hogy ez idáig fel se tűnt neki, mennyire hasonlít egymásra ez a négy fej. És hogy a maguk négy sarkából szemmel tartják minden lépését és minden mozdulatát.

Ezen a ponton határozta el, hogy így nem mehet tovább.

Egy piros micisapka alól kikandikáló hajfürt – és a hozzá tartozó szürke szem – miatt nem hajlandó az ép eszét kockáztatni. Rögvest el is hagyta őrhelyét, az időmérő hamutálat kiürítette, és összeszedelődzködött. Mármost sétára indul, szögezte le magában. Bevásárol, könyveket vesz, szakácskönyvet elsősorban: mert főzni fog, a hobbija lesz a főzés, igazi emberekkel beszélget majd odakint az utcán, kofákkal meg hentesekkel, és nem holmi öntvénylényekkel. Fogta a bőröndjét, mint rendesen, és lesietett a lépcsőn, nem nézve se jobbra, se balra. De leginkább fölfelé nem. Menet közben fülelt, hall-e csúfondáros, mekegő röhejt a pánok felől – de tökéletesen néma volt a ház, mintha ő lett volna benne az egyedüli lakó. A lépcső aljára érve megtorpant. Egy próbálkozást még megér. Megfordult, keresztülvágott az udvaron, és határozottan zörgetett a zúzmarás ecetfa mögötti ajtón.

Az ajtó úgyszólván azonnal kinyílt.

Egészen másmilyen műhely volt, mint amire a színész számított. Még ahhoz képest is, hogy nem igazán képzelte semmilyennek. Gondolatban valahol az órás és az esztergályos közé helyezte az égszerészi munkát: blikkfangos szerszámok regimentjére számított, rejtélyes tervrajzokra a falon – bármire, ami aprólékos és ihletett manuális tevékenységre utal. Semmi efféle nem volt az égszerész műhelyében, amennyire egy pillantással fölmérhette. Az egykedvű emberke, aki ajtót nyitott, leginkább idős suszter benyomását keltette. Várakozóan nézett rá, helyel nem kínálta. Egy karszék, egy kerevet, néhány könyv egy sámlin, fehér zománcos sparhelt – a helyiség berendezése mindössze ennyi. A színész tanácstalanul állt egyik lábáról a másikra. Észrevette a bársonyszütyőt, amely egy falba ütött szegen lógott.

– Már jó néhány napja keresem önt – bökte ki végül. – Pardon, jó napot – tette hozzá.

– Jó napot – hangzott a válasz.

Csönd.

– Én volnék... – igyekezett összerendezni a helyzetet a színész –, én volnék az új lakó, odafent a...

– Igen, tudom – mondta az égszerész. – Maga udvarol a szobroknak.

A színész köhintett.

– Már nem – mondta rekedten –, és tulajdonképp nem is ezért jöttem.

– Pedig jó néven vették – vont vállat az égszerész. – Hanem miért jött?

A színésznek egy pillanatra torkán akadt a szó, aztán olyan mozdulatot tett, mint aki elhessen egy legyet.

– Nem magam miatt. Csak megkértek. A múlt héten ugyanis... vagy talán az azelőttin járt itt egy fiatal hölgy... ami azt illeti, nem is egészen fiatal, de ez mindegy, szóval magát várta, de nem találtuk itthon. Aztán megkért, hogy tudakoljam meg, mikor tartózkodik itt, hihetőleg felkeresné...

– Vagy úgy – mondta elmélázva az égszerész. – Én egyébként mindig itt vagyok.

Az előbbinél egy szemrebbenésnyivel hosszabb csönd.

– A bőröndben mit tart? – bökött állával az égszerész a vulkánfíber felé, ami ott fityegett a színész kezében, kicsit sem színpadképesen. Tulajdonosa le is pillantott rá, mintha először látná.

– Ebben itt – mondta zavartan –, az emlékeimet.

– Mutassa.

A színész tétovázott egy pillanattig.

– Jó – egyezett bele aztán a maga számára is váratlanul. Valaki beleegyezett az ő nevében, mondta később, a megkérdezése nélkül. Lefektette a bőröndöt a döngölt földpadlóra, és kinyitotta. Az égszerész leguggolt, és turkálni kezdett benne. A színészt rosszullet környékezte, de csak állt fegyelmezetten, mint egy gyanúsított.

Az égszerész abbahagyta a kotorászást és fölállt.

– Hát nem – mondta csalódottan. – Ezek nem a maga emlékei – és egy mozdulattal lecsapta a koffer tetejét, csak úgy porzott.

*

A színész, ahogy később zömítve és logikai bakugrásokkal tarkítva beszámolt róla, ezután megpróbálta meggyőzni a fancsali kis embert, hogy márpedig ezek kimondottan az ő emlékei. Ezt bizonyítandó ingerülten ismét felnyitotta a bőröndöt,

és monológ-töredékek kíséretében húzkodott elő belőle ezt-azt. Az égszerész hagyta, de aztán megrázta a fejét, és újfent kijelentette, hogy ezek az emlékek egészen pontosan azokhoz az életekhez tartoznak, amikből idézget itten; és ne is haragudjon, de ez olyan, mintha valaki egy néhai házastárs fényképalbumával házalna, vagy sajátjaként árulná egy idegen család monogramos ezüstneműjét. A színész dühösen és leforrázva állt. Hát tényleg nincsen semmi itt, kérdezte tőle az égszerész, ami hozzá tartozik? Csak volt valami gyerekkora...

A gyerekkor évei, mondta erre a színész, olyanok, mint a földmélyben kavargó magma. Mi itt a kéreg vékony héján járunk, és addig van nyugtunk, amíg a láva odalent marad.

Az égszerész vállat vont. Nem erőltetem, mondta.

A színész segélykérően pillantott körbe, és pillantása az ablakon át a gangra tévedt.

Ami azt illeti, jegyezte meg, van az a négy női fej odafent a másodikon, azok valami oknál fogva emlékeztetnek valamikori hitveseimre.

Az égszerész az ablakhoz lépett, és fölfelé kémlelt.

Nem is rossz, mondta.

Hogy értsem ezt, kérdezte a színész.

Azok eddig nem voltak ott.

Mit mond?

Ez egy érzékeny ház, tárta szét a kezét az égszerész.

*

Azt mondani, hogy futva menekültem, mondta a színész később, talán túlzás. De hogy sarkon fordultam és sietve távoztam, az biztos, arra emlékszem. Arra is, ahogy kulcsra zárom magam mögött az ajtót, habár nem szoktam. Csak másnap reggel konstatáltam, hogy a bőröndöt odalent hagytam, az égszerész műhelyében. Nem szívesen mentem vissza. Az öregnek nyilván nincs ki mind a négy kereke, de a bőrönd. Azért muszáj visszamenni. Elhatároztam, hogy gyorsan túlesem a dolgon, azután folytatom ott, ahol előző nap abbahagytam, elsősorban megyek szakácskönyvet venni, másodsorban megkeresem a szürke szemű nőt. Elvégre már tudom a kérdésére a választ.

négy női fej

Odakint csípős hideg fogadott, és akkora köd, hogy jóformán az udvarig se lehetett látni. Nem is bántam, így a négy női fej sem látott engem. Az égszerész hamar ajtót nyitott, a kezében a bőrönddel, magyarázkodni se kellett. Valami körmondattal egyszerre köszöntem meg, kértem elnézést és kívántam neki további jó munkát. Az első sarokig jutottam, amikor elfogott az érzés, hogy valami nem stimmel, Eltartott pár másodpercig, mire rájöttem, micsoda. A koffer – túl könnyű volt.

*

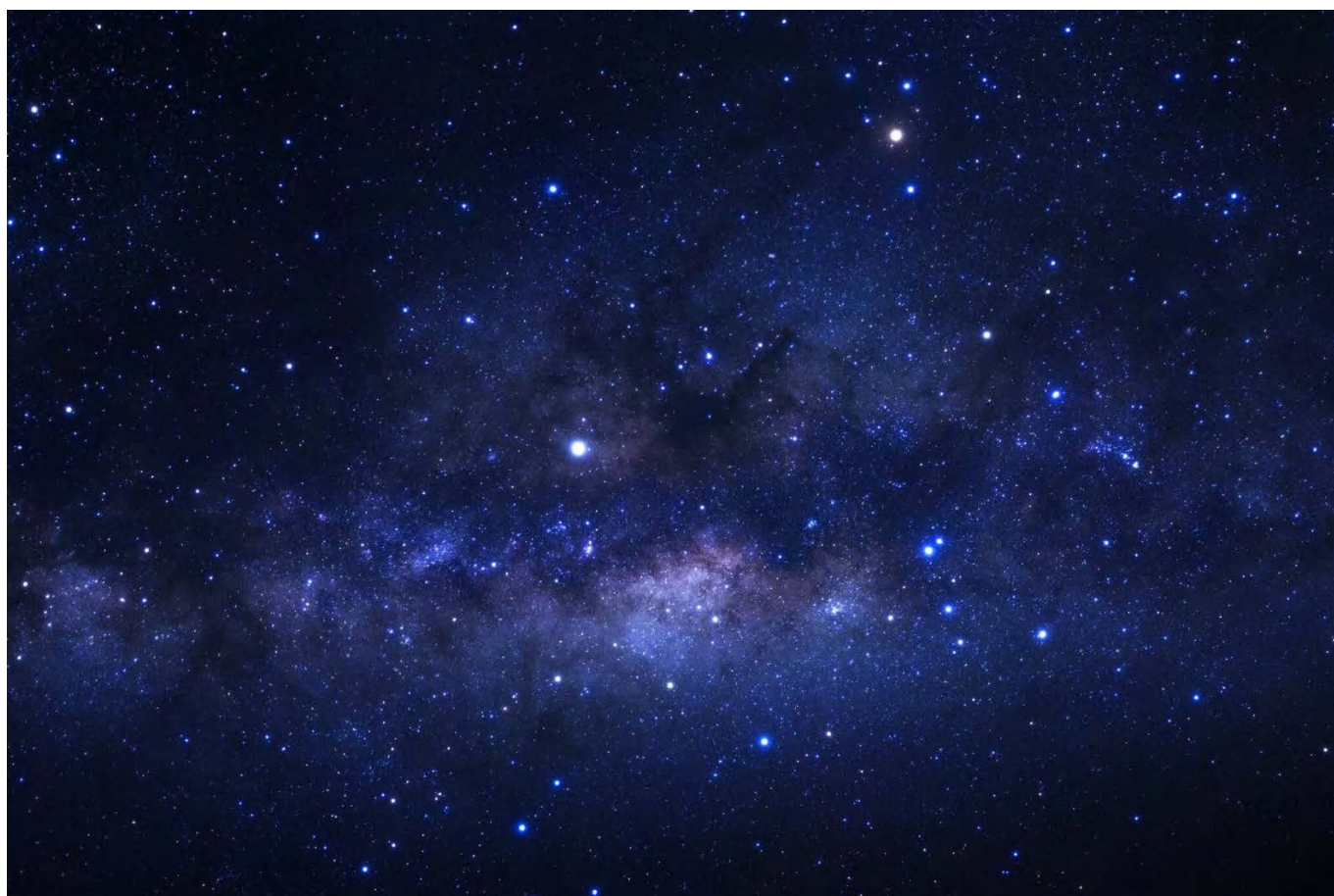
Mit csinált az emlékeimmel, kérdezte a színész azon a ködös délelőtti órán az égszerésztől, aki egykedvűen tűrte, hogy gallérjánál fogva rázzák.

Mint mondtam, jegyezte meg szenvtelenül, azok nem a maga emlékei, hálás lehet, hogy végre megszabadult tőlük.

Hol vannak, hörögte a színész, magát is meglepve, mert ilyen zsigeri hörögést még sohasem produkált.

Még dolgozom rajtuk, válaszolta maradék levegőjének felhasználásával az égszerész.

Kezével a szoba felé intett.

A színész eleresztette a grabancát, és szétnézett. Sehol semmi, szakasztott, mint tegnap, csak a sparhelt, a kerevet és a könyvek, na meg a szék. Az égszerész tétován a plafonra mutatott.

Le kell heverni hozzá, mondta krákogva.

A színész felnézett. Először megdermedt, aztán, minthogy lábából egyszerre elszivárgott valahová az erő, a sezlontra ereszkedett; de közben nem vette le szemét a mennyezetről, ahol gyönyörű konstellációkban ott szikrázott életének minden egyes kicsi és nagy szerepe, az első néma statisztálástól az utolsó mondatig, úgy illeszkedve egymáshoz, mint még soha.

*

Te jó ég – mindössze ennyi telt tőle ameddig a kereveten feküdt és a mennyezetre bámult. Ezt az időt nehéz lett volna számszerűsíteni. A három szó pedig még csak körülbelül sem volt átbetűzhető más szavakra.

Elköszönt. Nem vitte magával az üres bőröndöt, mert úgylis minek. Már kívül volt az ajtón, és úgy meredt a satnya kis ecetfára, mintha először látná, amikor az égszerész utána szólt:

– Várjon.

A színész várt.

– Még nem mondta, kinek a megbízásából keresett.

A színész lelki szeme előtt megjelent a piros micisapka, a szőke tincs és a szürke szempár. Nézett, belülré.

Az égszerész bólintott, és halkán betette az ajtót. A színész nem láthatta, de elmosolyodott.

Már csak azért sem láthatta, mert határozottan megindult, át az udvaron, ki a kétszárnyú kapun, egyetlen emlékének nyomában, valamerre.

És cseppet sem érdekelte a pánok hahotája.

Cselik Ágnes

SZÍVEM

WORLD PRESS PHOTO

2025-09-25 | PRÓZA, WORLD PRESS PHOTO

Nyolcvanöt százalék poliészter. A nyaka kicsit koszos, de ha felveszi, a szürkeség nem látszik. Csak a gallér fehér, maga a munkaruha csíkos. Olyan otthonkaszerű. Nem kellene fogásra akasztani, nem gyűrődik, a poliészter praktikus, vasalni sem kell, de

munka után mégis vállfára teszi gondosan, hogy átszellőzzön és kirúgja magát. A munka nem tréfa. Csak a munka van. Lehet, hogy aki a ruhát viseli, nincs is. Szolga. Másokat segít, ellát, ápol, kiszolgál.

gazdasági érték

Ana Marília Jeremias a polgári neve. Kislánykorában anyukája Utimának hívta, ami kimbundu nyelven azt jelenti, hogy „Szívem”, de amikor eladták Portugáliába, kiderült, hogy se a megígért tanulásban nem lehet része, se a neve nem érdekel senkit. Dolgozni kell. Már a kilencéves kislány is gazdasági érték. A volt gyarmatosító tovább rabol: emberanyagot, alapanyagot, árucikket. Így lett Nyugat- és Észak-Európa gazdasága fejlett, és így tudja a fejlettséget fenntartani ma is. Negyven évvel ezelőtt a vásárló család úgy döntött, hogy a kiserabszolga neve legyen Marília. Ebben sincsen semmi új, mindig is így történt a gyarmatokon.

Marília emberként láthatatlan, miközben fizikailag feltűnő: fekete egy alapvetően fehér országban. Praktikus ez is, jól rendezte a természet, nem kell mesterséges jelekkel megjelölni a szolgákat, látszik az magától is. Marília tudja, hogy hol a helye: a konyhában, a kishálóban, a betegágy mellett. Ő végzi azt a munkát, ami nélkül összeomlana a család. A láthatatlan ember láthatatlan munkája tartja fent a normalitás látszatát, ő biztosítja a polgári kényelmet, a méltó öregséghez való jogot, és a gondoskodó ápolást a betegnek. A szép polgári otthon csecsebecsési tövében egy ottfelejtett, hirtelen letett porrongy – biztos megint rohanni kellett a nagybeteghez –, a hímezett díszpárna mellett, a kanapé sarkában pedig ott görnyed Marília, aki lefeküdni nem mer, de így estefelé már tényleg összecsaplik a fáradtságtól.

Ana Mara kimerülten ül, miután segıttett egy elesett ugyfelenek. Lisszabon, Portugália, 2023. december 11.

Még a jatek kedveert se fordítsuk meg a helyzetet, és jobban tesszük, ha nem firtatjuk María meltosagat, polgári kényelmét és az emberi bánásmódot. Elegetjunk meg annyival, hogy itt van negyven év múltán is, megfaradtan, sőt, torodotlen, de töretlenül dolgozik azóta is. Oktatást soha nem kapott, pedig ez volt a sok ígéret közül a legcsábítóbb, mert legjobban tanulni szeretett volna, de sok mindent elsajátított magától is az evек során. Nincs olyan háztartási munka, amihez nem ért, és a szükség úgy hozta, hogy amikor sokadjára továbbadták, és egy kulonosen kegyetlen családhoz került, a sarkára állt. Huszonegy éves volt, virágzó fiatal nő, bele is roppanhatott volna, hiszen testileg-lelkileg kihasználták, de rabszolga őseinek csökönyös kitartása erőt adott, és megszabadult a családtól. A gyomorforgato részleteket feledje jótékony homály, vagy ha jobban tetszik, söpörjük a szőnyeg alá, már ennek is több, mint húsz éve, és María túllépett rajta, nem járt terápiára sohasem, nem volt rá módja, sem lehetősége, de feldolgozta ezt a traumát is, mert élni kell, nincs mese, munka pedig szerencsére mindig akadt.

Este, a hazafelé úton, a külváros irányában, egyre több a fekete utas a metrón, de

María ezt szinte már nem látja, ülve alszik, bár hazaérne már, beléphetne az ajtón és becsukhatná, csak végre ott lehetne, ahol már nem láthatatlan, hanem egyszerűen ember.

Ana María hajnalban indul munkába. Miután 21 évesen megszabadult egy bántalmazó család alkalmazásából, végül házat vett Lisszabon külvárosában. Rio de Mouro, Portugália, 2024. január 9.

kép | **María Abranches | MARIA**

Ana María Jeremias gondozóként és háztartási alkalmazottként Portugáliában eltöltött élete sok európai nő tapasztalatát tükrözi. Kilencéves korában azt hazudták neki, hogy oktatást kaphat, Angolából Portugáliába csempészték, és több mint négy évtizedet dolgozott mások otthonában, elengedhetetlenül fontos szerepet töltve be a mindennapi életükben. Ana María történetének bemutatásával a fotós arra törekszik, hogy elgondolkodtasson a kiváltságokról, és tisztelegjen Ana María (és sok hozzá hasonló nők) élete előtt.

felső kép | Ana María egyik egyenruhája készen áll a munkára. Eredetileg Utima (kimbundu nyelven „szív”) volt a neve, új nevét az a család adta, amelyik Portugáliába hozta. Lisszabon, Portugália, 2023. november 27.

Taizs Gergő

NEGATÍV TÉR

WORLD PRESS PHOTO

2025-09-26 | VERS, WORLD PRESS PHOTO

én vagyok a negatív tér,
a hiány szubsztanciája
és a belőle kihajtó növény,
tarkóm az égbolt, tenyerem a táj,
én vagyok a magamban hurcolt hasadék,

a feltételezett kontúr mögött,
ahogy a festék túlcsordul,
a törésvonalak kilazulnak,
én létezem, te létezel,
ismered a folytatást,

elektroncsapda, ez létező szó,
és ha nem ismered a folytatást,
téggy úgy, mint bárki más:
a báméskodók önmagukkal
töltik fel a hiátust,

én vagyok a negatív tér,
a bőséges önellentmondás,
konkáv deltoid és mégis téglalap,
tűszőtermés, ez is egy létező szó,
akár a benned felejtett tágasság,

de hová tűntek a fantomok?
én létezem, te létezel,
vajon felismer minket a folytatás?
miért fáj, ami nincs,
és miért jobban, ami van?

kép | Marijn Fidler: Tamale Safalu testépítő a háza előtt edz. Kampala, Uganda, 2024. január 25.

Bár 2020-ban egy szörnyű motorbalesetben elvesztette a lábát, Tamale Safalu továbbra is elkötelezett maradt a versenyszerű testépítés iránt, és Uganda első fogyatékkal élő sportolójaként ép sportolókkal versenyez. Ereje és elszántsága megkérdőjelezi a sztereotípiákat, és inspirációt jelent mindenki számára. „A színpadon testépítőként versenyezve arra akarom ösztönözni a többi fogyatékkal élő embert, hogy ismerjék fel saját tehetségüket, és soha ne adják fel” – mondja Tamale.

Kapitány Máté

ÖRÖKVÍZ

WORLD PRESS PHOTO

2025-09-27 | NOVELLA, WORLD PRESS PHOTO

Hogy a dolog éppen az aszály századik napján történt, éppenséggel lehetett a véletlen műve is. T. ezt a napot is, mint minden hétköznapját, a műhelyben töltötte, az elvégzett munka örömetől átszellemülten, pusztán dél és egy óra között hagyva magának némi szünetet. Ilyenkor feleségével, M.-mel elfogyasztották szerény ebédjüket, T. közben egyáltalán nem szólalt meg, M. ellenben megállás nélkül beszélt.

Sokszor mondta is, hogy ennyi erővel akár magában is dűnnyöghetne, mint egy félnótás, ám férje csendes falatozása, megfontolt bólogatása, kezének kissé esetlen simogatása mégis elegendő biztosítéka volt M. épelméjűségének. Az ebéd végeztével T. rendre megcirógatta felesége hátát, csak azután tértek vissza mindketten teendőikhez.

A műhely barna volt és szürke, mintha agyagos tájra borús ég telepedne, volt ebben valami igazán megnyugtató. Valahányszor belépett ide, T.-t mindig előntötte az az enyhülést hozó érzés, amit perzselő nyári napokon élt át egy-egy vihar közeledtével. Körülnézett, nyugtázva a délután hátralévő feladatait. Össze kell szerelni a szétesett nyugágyat, hegeszteni a fémvázakat, újrakárpitozni a széket. Mindenekelőtt azonban a mosógépet kell megjavítani. A megrendelő három napja hagyta itt nála, T. pedig ma estére ígérte, hogy működőképes állapotban szolgáltatja vissza. Az elöltöltős gépen már kicserélte a lengéscsillapítót és az egyik eltört csavart, hogy újra rögzíteni tudja a leszakadt dobot. Cserélte a zavarászűrő kondenzátort is, a vezérlőpanel azonban továbbra is hibakódot jelzett. T. gondterhelten egyenesedett ki, idegességében a fogát szívta ütemesen. A felesége utálta ezt a hangot: sosem késlekedett emlékeztetni őt arra, hogy nem egy szivattyúhoz ment hozzá. T. letette a szerszámokat, és keselyű módjára körözni kezdett a műhelyben. Az nem lehet, hogy egy mosógép kifog rajta, hisz több százat helyrefofozott már. Lehet, hogy tanácsot kellene kérni a fiától. De nem, őt nem akarja ilyesmivel zavarni, messze lakik, családjában van, elég neki a saját életét egyben tartani, nincs szüksége még az örege töketlenségével is szembesülni. Egyébként is megbeszéltek M.-mel, hogy a gyerekeknek – bármi is van – mindig azt fogják mondani, hogy értük ne fájjon a fejük, velük minden a legnagyobb rendben van.

rémisztő tempóval

T. visszatért a géphez. Na, gyere csak, suttozta neki. Gyere csak, apukám! Azzal odaguggolt hozzá, és megpróbálta kipattintani a kezelőpanelt. Különös kattanást hallott. Aztán az a fura érzés. Először azt hitte, csak az idegesség miatt fut végig sípcsontján a hideg. De mikor lepillantott a lábára, látta, hogy melegítőnadrágja és cipője is átázott, a műhely padlóján pedig rémisztő tempóval okkerszín pocsolva terebélyesedik. Kapkodva igyekezett bezárni a

mosógép ajtaját, hátha azzal sikerül megfékeznie a dobból kiáramló vizet, de az ajtó nem zárult, az oldalán lévő kallantyú csak lötyögött, a víz megállíthatatlanul zubogott tovább. A jó büdös kurva életbe, kiáltotta T., mire nyílt az ajtó, és berohant M., kétségbeesve, hogy férjének baja esett. Az asszony nem figyelt a felázott padlóra, lába kicsúszott, jókorát zuhant, majd hátán egy darabon odébb siklott, mint valami célt tévesztett curling kő. Most már mindketten szentségetek, M. megkísérelt feltápáskodni, de a mosógépből rázúduló víztömeg újra feldöntötte, T. közben egész testével nekifeszült az ajtónak, hátha sikerül helyére nyomni a zárat. Végül csak diadalmaskodott, a vad zuhatag egy időre a dob börtönébe került, ott kavargott, egyre jobban kitöltve a teret. T. a pillanatnyi nyugalmat kihasználva felhúzta feleségét, és a vezérlőfelülethez ugrott. Most ugyanazzal a mozdulattal nyúlt a géphez, mint amivel a kezelőpanelt akarta kipattintani. A különös kattanas megisméltődött, a víz áramlása előbb szelídült, majd teljességgel alábbhagyott. T. hátrább lépett, csípőre tette kezét. Csak ekkor, hidegvérét visszanyerve döbbent rá, hogy a mosógép nincs is rácsatlakoztatva a vízvezeték-hálózatra. T. kikerekedett szemmel fordult felesége felé, M. pedig hamar ráeszmélt, min lepődött meg úgy a férje. Sokáig álltak ott mozdulatlanul, megszeppenve, mintha a világ teremtését figyelnék. Te, szólalt meg nagy sokára M., ez a gép vizet csinál, az anyád szemit!

A megrendelő este hétkor érkezett. Addigra a műhely padlója úgy-ahogy felszáradt, ám T. és M. arcán még mindig ott derengett az átélt csoda fénye. Nem tudtam megjavítani a gépet, uram, vallotta be T., de ha elfogadja az ajánlatomat, szívesen megvásárolnám Öntől így, hibásan is. A megrendelő – elgyötört, apró termetű férfi –, mint aki már hozzászokott az élet csalódásaihoz, finoman legyintett egyet. Hagyja csak, morogta aztán, legalább nem kell gondoskodnom ennek az ócskavasnak az elszállíttatásáról. A férfi elköszönt, kilépett az éjszakába. Ahogy autója felé tartott, léptei nyomán porzott a talaj.

A következő napot T. a mosógép működésének alaposabb megértésével töltötte, és szűrőt szerelt a gépbe, hogy tiszta, iható víz folyjon belőle. Rájött, hogyan lehet szabályozni a kiáramlás erősségét és a víz hőmérsékletét. Ebédnél már a mosógép által kibocsátott vizet itták a burgonyalepény mellé, és talán most először kapcsolatuk történetében, T. volt az, aki jóval többet beszélt. Tudod, mit jelent ez, cucukám,

felfogod a jelentőségét, kérdezte izgatottan, nem pusztulnak tovább a növényeink, nem fogunk soha szomjazni, se mi, se a falubeliek! Építetek egy házi vízerőművet, és csökkenteni tudjuk az áramköltségeket is. M. tűnődve hallgatta férjét. Aztán hirtelen félbeszakította T. lelkesedését. Várj egy kicsit, apuka, lassítsál, értem a buzgalmat, hogyne érteném, de kettőnk közül én vagyok a földhözragadtabb, nem úgy van az, ahogy te elképzeled! Örökös álmodozó vagy, folytatta némi nehezteléssel hangjában, ami nem baj, végül is abból születnek a nagy ötletek, ugye, csak hát aki a saját fejébe zárkózik, az ritkán látja maga körül a világot, biztosan érted, mire gondolok. T. homlokráncolva hallgatta nejét. M. közelebb húzta székét. Ha bárki megtudja, mire képes ez a gép, halkította le hangját az asszony, mindenki idesereglik majd. Nemcsak a faluból, hanem a környező településekről is. Mindenki kuncsorogni fog, először szépen, alázatosan, először csak kis adagokért esedezve, a szomjazó gyermekükre, haldokló apjukra hivatkozva. Aztán visszatérnek, újra és újra, egyre többen, egyre többet követelve, és akkor már nem lesznek kedvesek, azt fogják kiabálni, hogy ez közkincs, ez nem lehet csak a miénk, és előkerülnek a kések, a kaszák, az öklök, és mire kettőt pislantasz, apukám, mindkettőnket a falhoz szögeznek. T. komoran rágcsálta a lepényt. Mit javasolsz akkor, kérdezte kedveszegetten feleségét. M. felállt az asztaltól, és néhány percig járkált. Aztán megtorpant: máris kész volt a terv. Palackból fogjuk árulni a vizet, nyilatkoztatta ki M., nem titkolt büszkeséggel arcán. Palackból, dünnyögte T. Árulni? Pénzzé akarod tenni? M. széttárta karját. Valamiből meg kell élnünk, te dinnye, kiáltotta az asszony, gondoldj a gyerekekre és az unokákra is! Tessék, most ő is a gyerekekre hivatkozik, gondolta T. rosszallóan, de látván felesége csillogó tekintetét, és elégedett mosolyát, rögtön megenyhült. Igen, végtére is igaza van, és ha a boltinál olcsóbban adják a vizet, még így is jót tehetnek sokakkal. Jól van, mondta T., és most ő is felállt a székből. M. a nyakába ugrott, és hosszan megölelte. T. szemébe könny szökött.

A palackokat egyik távoli rokonuktól, a tejüzemtulajdonos R.-től szerezték be. R. minimális részesedést kért csak, igaz, őt sem avatták be a csodálatos mosógép titkába. A rá következő vasárnapon a környező falvak közös piacán standot foglaltak, és kihelyeztek harminc, vízzel teli palackot. Bár számítottak rá, hogy az aszálytól sújtott vidéken nagy lesz a kereslet a vízre, arra azért nem készültek, hogy egy óra

alatt mindegyik palack elkel. M. a standnál maradt, türelmet kérve a körülöttük várakozóktól, T. pedig felpattant a Babettára, és már robogott is haza az újabb adagért. Aznap még háromszor kellett fordulnia. A harmadik kör után M. jelezte a tolongóknak, hogy sajnós, elfogyott a jelenlegi mennyiség. Mikor észrevette T. kérdő pillantását, odasúgta férjének, hogy nem szabad gyanút kelteniük, azt kell higgyék, nekik is végesek a vízkészleteik. T. fájó szívvel figyelte a csalódottan elkullogó embereket. Hazafelé szótlanul ült a babettán, M. mögötte kucorgott, átfonva karjával a férfi mellkasát.

hétről hétre drágább

Ekkortól már nemcsak vasárnaponként, hanem a hét minden napján árusították a palackokat. M. egy idő elteltével megemelte a víz árát, azzal győzve meg mind inkább elkeseredő férjét, hogy még így is jóval olcsóbb, mint a boltban kapható, egyébként hétről hétre drágább termék. T. azonban rosszul viselte el a beesett arcú, cserepes ajkú férfiak és nők, idősek és gyerekek látványát, akik már nemcsak a közeli településekről érkeztek; jöttek mindenünnen, hisz másutt nem tudták megfizetni a vizet, és meghunyászkodva igyekeztek alkudozni. Nem is a könnyörgés, még csak nem is a fel-feltörő zokogás volt a legborzasztóbb, hanem látni, miként ragyog fel a palackot végre megkaparintók szemében a földöntúli öröm. Igen, ez T. számára még kínzóbb volt, mert egyértelművé tette számára, hogy a szomjúság kínjai közepette milyen gyorsan bomlik le az emberi minden ösztönösen túlélni akaró állatról. Megkaphatnák akár ingyen is, gondolta önmagát marcangolva a férfi, jutna belőle mindenkinek, talán örökké.

A konyhában ültek, M. a pénzt számolta. Elégedett mosolya, elteltsége már nem töltötte el jó érzéssel T.-t. Sosem tapasztalt harag jelent meg benne a nő iránt, élete szerelme, gyermekei anyja iránt. Meg tudta volna ütni, földre tudta volna borítani, és fojtogatni, amíg van benne szusz. T. alig nyúlt az ételhez, félretolta a tányért. Nem, ez így nem mehet tovább, döntötte el. Nehéz volt megszólalnia, mert tudta, hogy az indulattól remegni fog a hangja. Aztán mégis összeszedte magát. Holnaptól, jelentette ki, ingyen osztjuk a vizet. M. felnézett a pénzkötegből, értetlen arccal fordulva T. felé. Hisz ezt már megbeszéltük, mondta aztán, inkább elnézően, mint felháborodva. T.

nyakát elöntötte a forróság, szája kiszáradt. Felőlem dugdoshatjuk a mosógépet, rendben. De a palackokért nem kérünk el soha többé pénzt! M. most már megértette, hogy férje komolyan beszél. És ismerte annyira T.-t, hogy tudja, a férfi ritkán makacsolja meg magát, de olyankor aztán igazán, olyankor nincs az az erő, ami kimozdíthatná fafejű csökönyösségéből. M. megrémült. Ne butáskodj, apuka, kérlelte, végre lesz megtakarításunk, végre el tudunk menni a tengerhez is, végre... Elég ebből, kiáltotta magából kikelve T., így lesz, vagy sehogy! Azzal feldúltan kiviharzott a konyhából, ki a vályogházból is, át a műhelyépület felé.

M. egész másnap magába roskadtan ücsörgött. Nem szóltak egymáshoz, kerülték a másik tekintetét. Az asszony bekapcsolta a tévét, órákon át bámulta a képernyőt, de pár perccel később már fel sem tudta idézni, milyen műsort nézett az imént. Délután kopogtak az ajtón, de ő úgy tett, mintha süket volna. Csak arra figyelt fel, hogy T. kilép a ház elé, és az ott összeverődött sokasághoz szól. Sajnáljuk, zengett T. hangja, sajnáljuk, de mi is kifogytunk a vízkészletből! Sajnáljuk, ha az elmúlt hetekben hiú reményeket ébresztettünk! Ne haragudjanak ránk! Azzal visszahátrált az előtérbe, és becsapta az ajtót. Az elégedetlen moraj még sokáig hömpölygött a ház körül, de idővel elenyészett. M. hallotta férje zihálását, és hallotta, amint T. újra elhagyja a házat. Megy a műhelybe, gondolta az asszony. M. jó darabig hezitált, aztán rászánta magát: felállt a tévé elől, megigazította szoknyáját, és követte férjét.

Mire odaért, a mosógép szétzúzott darabjai már szanaszét heverték a barna padlón. T. kezében még remegett a súlyos vasdorong, és csörömpölve hullott a földre. Percekig álltak némán, egyikük sem tudta, mit mondjon. Akkor M. óvatosan közelebb lépett T.-hez, és finoman belekarolt. T. letörölte verejtékes homlokát, átölelte feleségét. Gyere, szólt csendesen az asszony, üljünk le kicsit a kertben.

Már esteledett, ők a két rozoga kerti székből figyelték az eget. A sűrűsödő sötétség miatt nehéz lett volna megmondani, de odafent mintha szürke fellegek gyülekeztek volna.

kép | Amanda M. Perobelli, Reuters: Brazília eddigi legsúlyosabb áradásai

A braziliai Rio Grande do Sul államban rekordot döntő áradások pusztították a környezetet, több mint 600 000 lakost kellett kitelepíteni és 183 ember halt meg. A kormány az állam eddigi legnagyobb éghajlati katasztrófájának

nyilvánította az eseményt, amely 2,39 millió lakost érintett és jelentős emberi, állati és gazdasági veszteségeket okozott. Egy nemzetközi tudóscsoport szerint az El Niño által fokozott éghajlatváltozás kétszeresére növelte az árvíz kialakulásának valószínűségét. A szakértők arra figyelmeztetnek, hogy az ilyen rendkívül ritka időjárási események, amelyek korábban 100-250 évente fordultak elő, a fosszilis tüzelőanyagok égetése és más formájú környezeti károsodások miatt egyre gyakrabban fordulnak majd elő. Az árvíz tönkretette a helyi gazdaságokat és közösségeket. Míg egyes lakosok elköltöznék, hogy új életet kezdjenek, mások úgy döntenek, maradnak és újjáépítik életüket.

João Engelmann kinyitja a sáros vízzel teli mosógépet Integracao Gaucha településen, lánya házában, az árvíz után. Háromnapos esőzés után Engelmann és felesége elmenekültek otthonukból. Eldorado do Sul, Rio Grande do Sul állam, Brazília, 2024. május 10.

Maczák Orsolya Rita

VISSZAPILLANT

WORLD PRESS PHOTO

2025-09-28 | PRÓZA, WORLD PRESS PHOTO

Egy darabig még ők szaporodtak egyre, nem lehetett létezni tőlük, mind hatalmasabb hullámokban csaptak le ránk, aztán egyik napról a másikra szinte eltűntek, újra magunk vagyunk, nézzük egymást, és innentől mi vagyunk útban, mi lettünk túl sokan túl hirtelen, hiába csináljuk a megszokott trükköket, nem tapsol senki hozzánk, nem jár

gyümölcs, de még csak kenyércsücsök se. Megszokásból a fal felé fordulva grimaszolunk, társaink előtt is szégyelljük, hogy képtelenek vagyunk leállni vele. Hónom alá rejtve mutatom fel a hüvelykujjamat, hogy senki se lássa, de érezzem.

párbeszédben

Mi, legfiatalabbak már csak gúnyos kacajjal fogadjuk a régmúltról szóló történeteket, amikben a haladási irány, a mettől meddig, a mikor hogyan állítólag innen fentről voltak értelmezhetőek, és a lábak, kerekek helyett az ágak, levelek diktálták mozgásunk ritmusát. Ahhoz, amihez hozzáfértünk, amazoknak nem volt köze, és ahol most a szatyrokkal menekülnek, korábban pedig szatyrokból osztogatták a gyümölcsöket, azelőtt maguk a gyümölcsfák álltak. Mi pedig ezeknek a fáknak ismertük a nyelvét, a velük való párbeszédben lettünk időnként többen, máskor kevesebben, amilyen sűrűn lógott rajtuk termés, anyáinkon is úgy lógtak a kisebbek. Nekünk is voltak templomaink, és amikor benne jártak, és maguk fölött sejtettek minket, tisztelettel hajtottak fejet. Nem feszült kerítés, nem volt kint és bent, nem ütötték bottal apró lábaink nyomát, nem füttyült a kavics minket célba véve. Nem szúrt ott belül, és nem könnyeztünk attól a levegőtől, amit direkt a számunkra tettek elviselhetetlenné. Szép mese.

Egy férfi úgy próbálja megakadályozni, hogy a hosszúfarkú makákók ellopják az áruit, hogy alkoholt permetez rájuk a Phra Prang Sam Yot templom közelében, a majmok egyik kedvelt helyén. Lopburi, Thaiföld, 2024. május 25.

Volt, amit tőlük tanultunk meg, volt, amit tanításaik ellenére. Milyen grimasz, milyen gesztus teszi adakozóvá őket. Hogyan játszam el, hogy az élem tartott tükörben most először pillantom meg magam. Hogy csapatban az erő, mondták, de csapatban semmi sem marad. Én a szatyrokat már betéve ismerem, színek és formák szerint, de az öregek úgy vannak vele, hogy ahol szatyor van, ott biztosan gyümölcsnek is lennie kell, de ez vagy naivitás, vagy gyávaság, attól függ, magukat, vagy minket akarnak átverni vele. A feszülő műanyag nekik ígéret, nekünk csalódás, akárhogy is harcolunk meg, akármi a harc eredménye. Számunkra csak a harc bizonyossága maradt, és ha tudnánk még, ha képesek lennénk elmondani, tovább adni a tapasztalataink a következőknek, ezt összegeznénk, a trükköket már nem mutatnánk meg. Ha lennének következők.

Nem lehetett létezni tőlük, csak nekik. Meghatódva nyújtogatták felénk az ételeket, a könnyes szem, a legjobb falat azoknak járt, akik többedmagukkal, kicsikkel egymásba csimpaszkodva érkeztek. Most egyre kevesebben vagyunk, egyre öregebbek. Akik a kerítésen túlra jutnak, úgy érkeznek vissza, hogy elszállt a harci kedv. Mindenki fél, mégis mindenki menni akar, a tétlenül maradó erőnél, a tárgyaltalan tudásnál rosszabb nincsen. Ha tükörbe nézek, már nem magam látom, hanem őket. A grimasz viszont a falnak beszél, a vigyort letörölni így nem lehet, és ha a hónom alatt felmutatott ujj hatását a számban, a gyomromban nem is érzem, de egyelőre, ki tudja meddig, a kezeimnek legalább valami dolga akad.

kép | Chalinee Thirasupa, Reuters: Nincs többé majomőrület a thai városban

A szerencsét hozó makákók a Bangkoktól északra fekvő Lopburi, „Majomváros” identitásának részét képezik. A turisták tömegesen érkeztek, hogy megnézzék és gyümölcssel etessék őket. 2020-ra a majompopuláció elérte a 3121 példányt, de a COVID-19 idején a turisták eltűntek. A portyázó majmok egyre agresszívvá váltak, rátámadtak a lakosokra, ellopták az ételüket és verekedtek. A helyiek sikertelenül próbálták elriasztani őket csúzlival, majd 2024 áprilisától a hatóságok sterilizációs programot indítottak, hogy visszaszerezzék az irányítást a helyzet felett.

felső kép | Egy hosszúfarkú makákó egy motoros tükrébe néz a Phra Prang Sam Yot templom közelében. Lopburi, Thaiföld, 2024. február 3.

Csury Balázs

CAPET LAJOS A CHARENTONI ELMEGYÓGYINTÉZETBEN

WORLD PRESS PHOTO

2025-09-29 | JELENET, WORLD PRESS PHOTO

KIKIÁLTÓ

Most közeledni látják Capet Lajost,
aki nevét a forradalomtól kapta.

Megrövidítették kicsit a XVI. Bourbon Lajos Ágostont,
hogy neve most e rövid darab szótagszámát kiadja.

Megrövidítették, ahogy
fejét is vették.

CAPET

*Sovány, szürke bőrű ember, lötyög rajta a rokokó kabát, levágott fejét kezében viszi,
szeme csukva, ezért óvatosan lépked, levágott feje beszél*

Jóember, te kedves francia!

Jó helyen járok?

Hallottam mi történt.

KIKIÁLTÓ

Beszélgetni jött most Marat-hoz,
akit éppen leszúrt egy jobboldali lány?

Kérdezni és számonkérni jött
talán?

Hiszen Marat juttatta nyaktiló
alá.

CAPET

Hallottam, mi történt.

Csak egy évvel azután,

hogy a Konventre rátukmáltad a halálomat,

halott vagy te is, Marat.

Olcsó lenne gúnyolni.

Politikus voltál.

Sajnálom, ami történt,

mert még mi politikusok is, mind Isten gyermekei vagyunk.

MARAT

Beteges, sovány ő is. Fején borogatásokból turbán, kádjában ül, ahol épp most szúrta le Charlotte Corday. Melléből ömlik a vér, bal keze még tartja a csaliból neki adott listát az árulók nevével, jobb keze kiesett a kádból, ernyedten a földre hullott. Arcán a kiengedő izmok nyugalma, szeme csukva.

Lajos, Sire, vagy mi a fene,

Ne!

Dehogyan sajnálsz.

Megöltelek.

Háromszáznyolcvanhét szavazatba telt,

de megöltelek,

mert a halálad kellett a forradalom győzelméhez,

a nemzetnek rá kellett jönnie, hogy ha összefog, zsarnokot is tud buktatni,

hogy téged sem véd isteni glória.

Meg kellett ölnünk,

hogy felnőttek legyünk.

És Capet, ha mind Isten gyermekei lennénk,

nem hagytad volna, hogy botozzanak-börtönözzenek-kínozzanak-akasszanak-

fejezzenek a nevedben,

amíg király voltál

CAPET

Rajta, csak oktass ki, hogy nincs más törvény,

csak az emberélet,

vigyázz,

rád ne dőljön a plafon.

Csak érdeklődni jöttem
most, hogy leszúrtak,
átértékelted-e,
lehet-e politikát csinálni erőszak nélkül?
Ti balosok szeretitek az önreflexiót.

MARAT

Persze,
mi felelhetünk az állami és a forradalmi erőszakért is,
minden sár a baloldal sara.
Nincs válaszom, nincs véleményem.
Ez itt nem strukturális vagy nemzeti erőszak,
így
sosem jutott eszembe elemezni.
Egyébként jellemző rád,
hogy ilyenkor is kárörvendesz
és rögtön balosozol.

CAPET

Máskor mindig ti, balosok kezditek
ezt az oldalazást.
Miért kell mindig rejtett szándékot kutatni?
A sikertelen gyilkosság is tragédia,
mert minden ember Isten képmása,
és egy horzsolás is Istent horzsolja.

MARAT

Capet, ne büntess az olcsó, kispolgári Bourbon-vallásossággal,
szalonkeresztény vagy, rosszul áll neked az istenezés,
ne is beszélj hozzám!

Egy nemzetért halok meg.

CAPET

Most nemzetezel,
de van-e nemzet,
ami megéri, hogy érte másokat bántsanak?
Absztrakcióid kicsorbulnak a morálon.

MARAT

Pedig vedd csak komolyan a szent erőszakot,
csak akkor látszik céltalan öldöklésnek,
ha lenézed a nemzetet,
és nem látod kollektív cselekvőnek.
Népfelség Capet, népfelség.

CAPET

Akkor levágott fejem és átszúrt melled félreértés?
Vagy az összetartás még csak ezután kezdődik?
Bocsáss meg, materialista lettem.
Az én vérem már megalvadt,
de te még vérzel,
tessék, zsebkendő.

*Capet bizonytalan mozdulattal kiveszi a zsebéből, odanyújtja, Marat elveszi és
sebéhez szorítja.*

kép | Jabin Botsford, Amerikai Egyesült Államok, a The Washington Post számára: Merényletkísérlet Donald Trump ellen

Az Egyesült Államok titkosszolgálatának tagjai egy kampányrendezvényen lesegítik a színpadról Donald Trump republikánus elnökjelöltet, miután egy merényletkísérlet során a golyó eltalálta a fülét. Butler, Pennsylvania, Egyesült Államok, 2024. július 13.

A Donald Trump elleni merényletkísérlet és az azt követő médiavisszhang vélhetően fordulópontot jelentett az elnökválasztási kampányban, amely nemcsak az elkövetkező választásokat, hanem az Egyesült

Államok politikai jövőjét is meghatározta. Alig valamivel a lövés után már felhangzott az elnökjelölt „Harc, harc, harc!” csatakiáltása, miközben lekísérték a színpadról. Figyelemre méltó, ahogy ez a másodpercekkel később készült kép megragadja a törekenység ritka és őszinte pillanatát egy olyan kampányban, amely a vitalitásra és az erőre összpontosított.

Vörös István

NAGYSÁG

WORLD PRESS PHOTO

2025-09-30 | VERS, WORLD PRESS PHOTO

Ha úgy adódna, hogy készül egy szobor rólam,
tízcentis legyen inkább, ne tízméteres!
Az emberi hiúság rémisztő valóban.
A sikerünk a bukástól lesz végleges.

Ha úgy adódna, hogy ledöntik,
az el se készült szobromat,
rombolják le a puszta földig,
hogy végre észrevegyem magamat:

valamiképpen zsarnok lettem,
nem is létezem emberi méretben –
s ledönthetnek a tüntetők.

Jó, hogy nem szobornak való vagyok,
ebből meríték megbukni erőt.
Az elvárások bárkivel szemben nagyok.

kép | Suvra Kanti Das, The Daily Prothom Alo számára: A hatalom vászna

Az emberek megrongálják Sheikh Mujibur Rahman, Banglades korábbi elnökének szobrát, aki Sheikh Hasina miniszterelnök apja volt, és aki hetekig tartó zavargások után lemondott. Dhaka, Banglades, 2024. augusztus 5.

2024 júliusában a korlátozó kormányzati munkahelyi kvótarendszer ellen tiltakozó diákok tüntetése tömeges felkeléssé fajult a kormány ellen, amelyet jogellenes letartóztatásokkal, erőszakos eltüntetésekkel és a más véleményűek széles körű elnyomásával vádoltak. A zavargások háttérében a tisztességes választásokért folytatott küzdelem és a szólásszabadságot korlátozó kiberbiztonsági törvény állt. A kezdetben békés tüntetések erőszakossá váltak, miután a hatóságok és a kormánypárti félkatonai erők keményen felléptek a tüntetők ellen, és legalább 1400 embert megöltek. Augusztusra a rezsím összeomlott. Sheikh Hasina miniszterelnök lemondott és száműzetésbe vonult, Waker Uz-Zaman tábornok, a hadsereg parancsnoka ideiglenes kormány megalakítását jelentette be.